T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

ARŞİV KAYNAKLARININ BİLİMSEL ARAŞTIRMALARDAKİ YERİ VE ARŞİV OKURYAZARLIĞI (ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

Nuray TOY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Hilal ÇİFTÇİ

ÇANKIRI – 2021

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

ARŞİV KAYNAKLARININ BİLİMSEL ARAŞTIRMALARDAKİ YERİ VE ARŞİV OKURYAZARLIĞI (ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

Nuray TOY

ORCID: 0000-0002-7134-7541

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Hilal ÇİFTÇİ

Çankırı – 2021

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ ..... **iv**
TEZ KABUL VE ONAY ..... **v**
ÖNSÖZ ..... **vi**
ÖZET ..... **viii**
ABSRACT ..... **ix**
KISALTMALAR ..... **x**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **xi**
FOTOĞRAF LİSTESİ ..... **xii**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xiii**

1. GİRİŞ 1

1.1. Konu 1
1.2. Önem 2
1.3. Amaç Ve Hipotezler 4
1.4. Yöntem 7
1.5. Evren Ve Örneklem 10
1.6. Literatür Özeti 10
1.7. Düzen 12

2. ARŞİV KAYNAKLARI 13
2.1. Arşivler Ve Arşiv Kaynakları 13
2.2. Arşivlerin Ve Arşiv Kaynaklarının Önemi 16
2.3. Arşiv Kaynaklarının Türleri 18
2.3.1. Yazılı Arşiv Kaynakları 19
2.3.2. Görsel-İşitsel Arşiv Kaynakları 19
2.4. Arşiv Kaynaklarını Bilme 20
2.4.1. Birincil Bilgi Kaynakları 21
2.4.2. İkincil Bilgi Kaynakları 22
2.5. Arşiv Kaynaklarına Erişim 22
2.6. Arşiv Kaynaklarının Değerlendirilmesi 24
2.7. Arşiv Kaynaklarının Kullanımı 27
2.8. Arşiv Kaynakları İle İlgili Etik Ve Yasal Kurallar 28

3. ARŞİV OKURYAZARLIĞI 30
3.1. Arşiv Okuryazarlığı Tanımı 30
3.2. Arşiv Okuryazarlığının Önemi 31
3.3. Türkiye'de Arşiv Okuryazarlığı 32
3.4. Arşiv Okuryazarlığı Standartları 34
3.5. Arşiv Okuryazarlığı Eğitimi 42
3.6. Arşiv Okuryazarlığı Örnekleri 46
3.6.1.Kaliforniya Southern Üniversitesi Kütüphanesi Birincil Kaynak Okuryazarlığı 47
3.6.2.Kaliforniya Eyalet Üniversitesi Meriam Kütüphanesi Birincil Kaynak Okuryazarlığı Programı 47
3.6.3.Teksas Üniversitesi Kütüphaneleri Birincil Kaynak Okuryazarlığı Programı..... 49
3.6.4. Charleston Koleji Kütüphaneleri Arşiv Kullanım Eğitimi 50

4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRMELER 54
4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri 55
4.2. Katılımcıların Arşiv Kaynaklarını Bitirme Tezlerinde Ve Proje Ödevlerinde Kullanma Durumu 56
4.3. Bölüme Göre Katılımcıların Arşiv Kaynaklarını Ödev Ve Bitirme Tezlerinde Kullanma Durumu 57
4.4. Arşiv Kaynaklarının Kullanımına Yönelik Eğitim Alma Durumu 58
4.5. Öğretim Türüne Göre Arşiv Kaynaklarının Kullanımına Yönelik Eğitim Alma Durumu 59
4.6. Birincil Ve İkincil Kaynakların Ayrımını Yapabilme 60
4.7. Arşiv Kaynaklarının Kullanımına Yönelik Eğitim Alan Katılımcıların Birincil Ve İkincil Kaynakların Ayrımını Yapabilmesi Durumu 62
4.8. Katılımcıların Arşiv Kaynaklarını Bilmesi 63
4.9. Katılımcıların Arşiv Kaynaklarına Erişimi 65
4.10.Katılımcıların Arşiv Kaynaklarını Kullanımı 66
4.11. Katılımcıların Arşiv Kaynaklarını Değerlendirmesi 68
4.12. Katılımcıların Arşiv Kaynaklarını Etik Ve Yasal Kullanımı 70
4.13. Katılımcıların Arşiv Okuryazarlığı Becerilerine Sahip Olma Durumu 73
4.14. Fotoğrafa Ait Bibliyografik Künye Bilgisi 75
4.15. Eksik Bilgileri Bulunan Kaynağı Tamamlama 76
4.16. Katılımcıların Arşiv Kural Ve Prosedürleri Hakkındaki Bilgisi 77
4.17. Katılımcıların Görsel Arşiv Kaynakları Hakkındaki Durumu 78
4.18.Katılımcıların Cinsiyete Göre Arşiv Kaynaklarını Kullanma Durumu 79

4.19. Arşiv Kaynaklarının Kullanımının Kişilere Sağladığı Faydalar 81

5. SONUÇ VE ÖNERİLER 82

KAYNAKÇA 88
EKLER 94
EK 1:Anket Formu 94
EK 2: Etik Kurul Değerlendirme Formu 104
ÖZGEÇMİŞ 105

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *[Arşiv Kaynaklarının Bilimsel Araştırmalardaki Yeri ve Arşiv Okuryazarlığı (Çankırı Karatekin Üniversitesi Örneği)]* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

10/08/2021

Nuray TOY

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

[Nuray TOY] tarafından hazırlanan [*Arşiv Kaynaklarının Bilimsel Araştırmalardaki Yeri ve Arşiv Okuryazarlığı (Çankırı Karatekin Üniversitesi Örneği)]* başlıklı bu çalışma, *[10.08.2021]* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliğiyle]* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *[Bilgi ve Belge Yönetimi*] Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman **:** Dr. Öğr. Üyesi Hilal ÇİFTÇİ İmza:

Üye **:** Dr. Öğr. Üyesi Huriye ÇOLAKLAR İmza:

Üye **:** Dr. Öğr. Üyesi Türkan POLATÇI DEMİRKOL İmza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 14/07/2021 tarih ve 2021/25-04-A sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

[*Arşiv Kaynaklarının Bilimsel Araştırmalardaki Yeri ve Arşiv Okuryazarlığı (Çankırı Karatekin Üniversitesi Örneği)]* konusu incelendiğinde arşivlerin ve arşiv kaynaklarının değeri ortaya çıkmaktadır. Arşiv kaynakları geçmiş ile gelecek arasında bağlantı kurabilmek için kullanılması gereken önemli kaynaklardır. Geçmişini bilmeyen geleceğine yön veremez sözüne istinaden arşiv kaynaklarının bilimsel araştırma ve çalışmalarda kullanılması gerekmektedir. Arşiv kaynakları ve diğer bilgi kaynakları arasında çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. Arşiv kaynaklarının oluşturuldukları, saklandıkları, barındırıldıkları ve korundukları kurumlar farklıdır. Bunun yanı sıra arşiv kaynaklarına erişim, kaynakların kullanılması, değerlendirme kriterleri, bibliyografik künyelerinin hazırlanması ve kaynakların bulunduğu kurumların kural ve prosedürleri gibi konularda da farklılıklar bulunmaktadır. Arşiv kaynaklarının doğru, aktif ve etkin şekilde kullanılabilmesi için çeşitli becerilerin kullanıcılara kazandırılması gerekmektedir. Bu beceriler de ancak literatürde birbirlerinin yerine kullanılan arşiv okuryazarlığı ve birincil kaynak okuryazarlığı eğitimlerinin verilmesi ile kazandırılabilmektedir. Arşiv okuryazarlığının kapsamı birincil kaynak okuryazarlığına göre daha geniş olmasından dolayı çalışmamızda arşiv okuryazarlığı kavramı kullanılacaktır. Arşiv okuryazarlığı Çankırı Karatekin Üniversitesi Tarih ve Türk Dili ve Edebiyatı bölümü son sınıf öğrencilerinin arşiv okuryazarlığı becerilerinin tespit edilmesi amacıyla "*Arşiv Kaynaklarının Bilimsel Araştırmalardaki Yeri ve Arşiv Okuryazarlığı (Çankırı Karatekin Üniversitesi Örneği)*" başlığıyla hazırlanan tez çalışmasında; katılımcıların arşiv okuryazarlığı becerilerine sahip olma durumları, arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik her hangi bir eğitim alıp almadıkları, ödev ve tezlerinde arşiv kaynaklarını kullanma durumları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda araştırmanın amacına yönelik anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Anketten elde edilen veriler değerlendirilmiş ve öneriler sunulmuştur.

Çalışmanın, bilimsel araştırmalarda arşiv kaynaklarının yeri ve arşiv okuryazarlığının öneminin anlaşılması, bu konuda farkındalık düzeyinin artırılmasına yönelik projelerin geliştirilmesine öncülük etmesi, ulusların milli

hafızası ve evrak hazinesi olan arşiv kaynaklarından bilimsel çalışmalarda yararlanan, bilinçli, özenli kullanıcıların yetiştirilmesine katkı sağlamasını temenni ederim.

Tezin hazırlanıp ortaya konulması süreci boyunca ilgi ve desteğini esirgemeyen değerli danışmanım [Dr. Öğr. Üyesi Hilal ÇİFTÇİ] hocama, lisans ve yüksek lisans eğitimlerim boyunca en büyük yol göstericilerim olan saygıdeğer hocalarım [Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ'a], [Prof. Dr. Coşkun POLAT'a], [Doç. Dr. Mehmet Ali AKKAYA'ya] ve [Dr. Öğr. Üyesi Kasım BİNİCİ'ye] teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Anket formunun uygulanması esnasında desteklerini esirgemeyen Çankırı Karatekin Üniversitesi Tarih ve Türk Dili Edebiyatı bölümü akademisyenlerine ve anket formumu geri çevirmeyerek cevaplama nezaketinde bulunan tüm katılımcılara teşekkür ederim.

Tez çalışmam boyunca yanımda olan her türlü desteklerini üzerimden eksik etmeyen dünyalar tatlısı anneme, canım babama, abime, kız kardeşime ve eşime teşekkürlerimi borç bilirim.

10/08/2021

Nuray TOY

ÖZET

Tezin Başlığı **:** Arşiv Kaynaklarının Bilimsel Araştırmalardaki Yeri ve Arşiv Okuryazarlığı (Çankırı Karatekin Üniversitesi Örneği)

Tezin Yazarı **:** Nuray TOY

Danışman **:** Dr. Öğretim Üyesi Hilal ÇİFTÇİ
Anabilim Dalı **:** Bilgi ve Belge Yönetimi
Tezin Türü **:** Yüksek Lisans
Kabul Tarihi **:** 10.08.2021

Ulusların kültürel belleklerini oluşturan arşiv kaynakların kullanılabilmesi için de çeşitli becerilere ihtiyaç duyulmaktadır. Arşiv kaynaklarını bilme, erişme, kullanma, değerlendirme ve paylaşma becerilerinin tamamı arşiv okuryazarlığı olarak adlandırılmaktadır. Çalışma, Çankırı Karatekin Üniversitesi(ÇAKÜ) Tarih bölümü ve Türk Dili Edebiyatı (TDE) bölümü son sınıf öğrencilerinin arşiv okuryazarlığı becerileri hakkındaki mevcut durumunu tespit etmek ve farkındalık oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır. Tarih ve TDE bölümü öğrencilerinin diğer bölümlere oranla arşiv kaynaklarını daha fazla kullandıkları ve mesleki hayatları boyunca da kullanacakları düşünüldüğü için bu iki bölüm tercih edilmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda ÇAKÜ'de eğitim gören 104 Tarih, 93 TDE bölümü öğrencisine anket uygulanmıştır. Katılımcıların ankete vermiş oldukları yanıtlar SPSS istatistik programında analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda Tarih ve TDE bölümü öğrencilerinin arşiv kaynaklarını kullanma başka bir ifadeyle arşiv okuryazarlığı becerilerinin yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır. Arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik bilgi ve becerileri kapsayan arşiv okuryazarlığı becerilerinin başlı başına bir eğitim programı kapsamında, ders içeriğine entegre edilmiş şekilde ya da bölümlerde bir ders olarak okutulması önerilmektedir. Kütüphanecilik ve arşivcilik toplulukları tarafından arşiv okuryazarlığı becerilerinin ve standartlarının belirlenmesi de önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arşiv kaynakları, Arşiv Okuryazarlığı, Birincil bilgi kaynakları, Birincil Kaynak Okuryazarlığı

ABSRACT

Thesis Title **:** The Place of Archive Sources in Scientific Research and Archival Literacy (Çankırı Karatekin University Case)

Author **:** Nuray TOY

Supervisor **:** Assoc. Prof. Dr. Hilal ÇİFTÇİ

Department **:** Information and Document Management

Thesis Type **:** Master's Thesis

Date **:** 10/08/2021

Various skills are needed in order to use these archive resources that compose the cultural memories of nations. All of the skills of knowing, accessing, using, evaluating and sharing of archive resources are called archive literacy. The study was prepared in order to determine the current situation of Çankırı Karatekin University(ÇAKU) Department of History and Turkish Language and Literature(TLL) department final year students about archival literacy skills and to raise awareness. These two departments were preferred because it is thought that the students of the History and TLL department use archive resources more than other departments and will use them throughout their professional lives. In line with the purpose of the study, a survey was applied to 104 students of History and 93 the Department of TLL students studying at ÇAKU.The responses of the participants to the survey were analyzed and evaluated in the SPSS statistical program. As a result of the evaluations, it has been concluded that the students of the History and TLL department have insufficient archival literacy skills to use archival resources. It is recommended that archival literacy skills, which include knowledge and skills for the use of archival resources, be integrated into the course content within the scope of a training program or taught as a course in departments. It is also recommended to determine archival literacy skills and standards by the librarianship and archival societies.

Keywords: Archive resources, Archive literacy, Primary sources of information, Primary source literacy.

KISALTMALAR

ACRL	Association of College and Research Libraries
ALA	American Library Association
ÇAKU	Çankırı Karatekin University
ÇAKÜ	Çankırı Karatekin Üniversitesi
EBYS	Elektronik Belge Yönetim Sistemi
GPAS	Graduate programs in Archival Studies
İSAR	İstanbul Araştırma ve Eğitim Vakfı
LISTA	Library, Information Science and Technology Abstracts
s.	Sayfa
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
TDE	Türk Dili ve Edebiyatı
TDK	Türk Dil Kurumu
TLL	Turkish Language and Literature
YÖK	Yüksek Öğretim Kurulu
yy.	Yüzyıl
www	World Wide Web

TABLO LİSTESİ

Tablo No Sayfa

Tablo 4.1: Katılımcıların cinsiyet, bölüm ve öğretim türü bilgisi 56
Tablo 4.2: Katılımcıların arşiv kaynaklarını kullanma durumu 57
Tablo 4.3: Bölüme göre katılımcıların arşiv kaynaklarını kullanımı 58
Tablo 4.4: Eğitim alma durumu 59
Tablo 4.5: Öğretim türünün katılımcıların eğitim almasına etkisi 60
Tablo 4.6: Katılımcıların birincil ve ikincil kaynakları ayırt etmesi 61
Tablo 4.7: Katılımcıların arşiv kaynaklarını ayırt etme durumu 63
Tablo 4.8: Arşiv kaynaklarını bilme durumu 64
Tablo 4.9: Arşiv kaynaklarına erişme durumu 66
Tablo 4.10: Arşiv kaynaklarını kullanma durumu 67
Tablo 4.11: Arşiv kaynaklarını değerlendirme durumu 70
Tablo 4.12: Etik ve yasal kullanım 72
Tablo 4.13: Arşiv okuryazarlığı becerilerine sahip olma durumu 74
Tablo 4.15: Eksik bilgileri tamamlamayı bilme 77
Tablo 4.16: Cinsiyete göre katılımcıların arşiv kural ve prosedürlerini bilme durumu 78
Tablo 4.17: Görsel arşiv kaynağı kullanma durumu 79
Tablo 4.18: Cinsiyete göre arşiv kaynaklarını kullanma durumu 80
Tablo 4.19: Cinsiyete göre arşiv kaynaklarının kullanımının sağladığı faydalar 81

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf No Sayfa

Fotoğraf 2.1: Piri Reis'in Dünya Haritası 26

ŞE**KİL LİSTESİ**

Şekil No Sayfa

Şekil 3.1: Arşiv okuryazarlığı kavramsal modeli 42

1. GİRİŞ

1.1. Konu

2000'li yıllara girilmesi ile birlikte Türkiye'de sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçilmiştir. Bilgi toplumuna geçiş ile birlikte bilgi önemli bir değer haline gelmiştir. Bilgiyi saklayan, koruyan ve kullanıcılarına sunan arşiv kurumlarının ve barındırdıkları kaynakların değeri artmıştır. Arşivlerde bulunan kaynaklar yapıları gereği diğer bilgi merkezlerinde bulunan bilgi kaynaklarından farklıdır. Arşiv dermelerini genellikle birincil bilgi kaynakları oluşturmaktadır. Birincil bilgi kaynaklarında kullanıcıya sunulan bilginin, olaya ya da duruma şahitlik eden kişi ya da kişiler tarafından kaleme alınması ve oluşturulmasından kaynaklı olarak diğer kaynaklara göre daha doğru kaynaklar olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla birincil bilgi kaynakları daha özgün ve intihal oranı düşük bilimsel çalışmaların hazırlanması açısından önemlidir (Weiner, Morris ve Mykytiuk, 2015, s. 4). Birincil bilgi kaynaklarından tam anlamıyla faydalanabilmek için bu konuda birtakım becerilerin geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Birincil bilgi kaynaklarının sıklıkla bulunduğu arşivlerin ve arşiv kaynaklarının kullanımını bilen kullanıcıların yetiştirilmesi de oldukça önemlidir.

Bilgi ve iletişim teknolojileri her alanda olduğu gibi arşiv kurumlarını da etkilemiştir. Arşiv kaynakları elektronik ortama aktarılmıştır. Elektronik kaynaklar; kullanıcılara yer, zaman ve mekân gibi sınırlandırmalar ortadan kaldırılarak sunulmuştur. Bu gelişme ile birlikte arşivler daha fazla kişiye hizmet vermeye ve daha aktif kullanılmaya başlanmıştır.

Kapitalizmin etkisi ile her şey tüketim metası haline gelmiştir. Kültür ve kültür ürünlerinin de tüketilebileceğinin farkına varılarak geçmişe dair her şey maddi gelire dönüştürülmüştür. Bu değişimle kültürel miras ürünlerinden olan arşiv malzemeleri de kullanılmaya başlanmıştır (Demir, 2009, s. 86). Arşiv kaynaklarını tanıtmak ve kullanıcıların dikkatini çekerek bu kaynaklardan yararlanılmasına teşvik etmek arşivlerin görevleri arasına girmektedir. Bu kavram literatürde *"arşiv pazarlaması"* şeklinde geçmektedir.

Bilgi okuryazarlığı üzerine uzun yıllar çalışmalar yapılmakta, standartlar belirlenmekte, kongre ve konferanslar düzenlenmektedir. Bilgi okuryazarlığı konusunda çeşitli yöntemler kullanılarak eğitimler de verilmekteydi. Bununla birlikte arşiv okuryazarlığı ve birincil kaynak okuryazarlığı üzerine çalışma yapılması, eğitim verilmesi konularında geç kalınmıştır. Literatürde kütüphane, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımına yönelik çalışmaların ve eğitim programlarının fazlaca olduğu görülmektedir. Fakat özel koleksiyonlar, arşivler, arşiv kaynakları ile ilgili çalışma ve program sayısının oldukça az olduğu görülmektedir (Hensley, Murphy ve Swain, 2014, s. 97). Kültürel miras ürünlerini bünyesinde barındıran, koruyan, sağlayan, kullanıcılara sunan arşiv kurumları ve arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik çalışmaların yapılması önemli bir konudur. Arşivlerin, arşivlerde bulunan birincil bilgi kaynaklarının ve bu kaynakların dışındaki arşiv kaynaklarının kullanım becerilerinin neler olduğu ve arşiv okuryazarlığı araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

1.2. Önem

Küreselleşme ve hızla gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkisi ile birlikte bazı ülkeler sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş evresini tamamlamıştır. Türkiye'de de bilgi toplumuna geçiş için çalışmalara başlanmış ve devamında mevzuat değişiklikleri yapılmış, çeşitli ulusal projeler, standartlar ve kalkınma planları hazırlanmıştır. Bilgi toplumuna geçiş ile birlikte bilgi ticari bir meta haline gelmiştir. Bilgi toplumu kavramı ile bilginin önemi artmıştır. Bireylerin bilgi toplumuna adapte olabilmeleri ve yaşam boyu öğrenme için bilgi okuryazarlığı becerilerine sahip olunması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Kurbanoğlu, 2010, s. 727). Bilgi merkezlerinden olan kütüphaneler kullanıcılarına bilgiyi arama, elde etme, düzenleme ve kullanma gibi becerileri içinde barındıran çeşitli eğitimler vermeye başlamışlardır. Bu eğitimler literatürde bilgi okuryazarlığı eğitimi olarak geçmektedir.

Bilgi okuryazarlığı üzerine yapılan çalışmalarda bilgi okuryazarlığı standartları ve modelleri geliştirilmiştir. Amerikan Kütüphane Birliği (ALA) tarafından Üniversite ve Araştırma Kütüphaneleri Birliği'nin onayı ile yayınlanan Yüksek Öğrenim İçin Bilgi Edinme Yeterlilik Standartları'nda bilgi okuryazarı bireylerin

sahip olması gereken yetkinlikler listesine birincil ve ikincil kaynaklar arasındaki ayrımı yapabilme, birincil kaynaklardan elde edilen ham verilerin oluşturulma zamanlarını anlayabilme ve bilgi kaynaklarının kullanılan disipline göre kullanım özelliklerinin ve öneminin değişebileceğin farkında olabilme gibi yeterlilikler eklenmiştir (ALA, 2000, s. 8). Bu gelişme ile birlikte birincil bilgi kaynaklarının önemi giderek artmıştır (Archer, Hanlon ve Levine, 2009, s. 410). Birincil bilgi kaynakları diğer bilgi kaynaklarına göre farklı arama, erişme, değerlendirme, kullanma, yorumlama gibi farklı kullanım özelliklerine sahiptirler. Bu becerilerin kullanıcılarına kazandırılması literatürde "arşiv okuryazarlığı" ya da "birincil kaynak okuryazarlığı" kavramları ile örtüşmektedir. Arşiv okuryazarlığı ve birincil kaynak okuryazarlığı kavramları literatürde birbirlerinin yerine kullanılmaktadır (Polat, 2019, s. 9).

Bilgi okuryazarlığı eğitimi içinde verilen birincil kaynak okuryazarlığı eğitimi iyi bir birincil kaynak kullanıcısı olabilmek için yeterli değildir (Archer ve diğerleri, 2009, s. 411). Dolayısıyla birincil kaynak kullanımına yönelik becerilerin kazandırılması için ayrı bir eğitim içeriği oluşturulmalı ve sadece bu kaynaklara özgü eğitimler verilmelidir. Bilimsel araştırmalarda birincil kaynakların kullanımı özgün eserlerin ortaya koyulması için de önemli bir etkendir. Birincil kaynakların bilimsel çalışmalarda kullanılmasıyla intihal ve aşırma gibi etik dışı kullanımların önüne geçileceği düşünülmektedir. Araştırma sonucunda birincil kaynak kullanımına dikkat çekileceği ve araştırmacıların birincil kaynakları çalışmalarında tercih etmeleriyle birlikte daha doğru veriler ve daha özgün eserlerin ortaya koyulacağı düşünülmektedir. Birincil kaynak kullanımı ile bilgi merkezlerinden olan kütüphanelerin, arşivlerin, özel koleksiyonların ve müzelerin önemi de fazlaca artacaktır. Birincil kaynakları fazlaca içinde barındıran arşivlerin ve arşiv malzemelerinin de kullanımının artacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra arşivlerin kullanımına yönelik becerilerin kazandırılması amacıyla verilecek olan arşiv okuryazarlığı eğitimleri artacaktır. Özetle, birincil kaynakların bilimsel araştırmalarda kullanılmasının önemine dikkat çekme, toplumlar arasında köprü konumunda olan ve birincil kaynakların fazlaca bulunduğu arşivleri kapsayan arşiv okuryazarlığı eğitimlerinin gelişimine katkı sağlayacağından ötürü önemlidir.

Ayrıca birincil bilgi kaynaklarının elde edilmesi, kullanılması ve değerlendirilmesi gibi süreçlerin tamamı hakkında bilgi, beceri ve yeteneklerin kazandırılması konularında herhangi bir kapsamlı çalışma bulunmamaktadır. Türkiye'de arşiv kullanıcılarına genel anlamda arşiv kullanımının öğretilmesine yönelik herhangi bir eğitim de verilmemektedir. Çalışma sonucundan arşiv okuryazarlığı ve birincil bilgi kaynaklarının kullanımı konularına dikkat çekilecektir. Bunun sonucu olarak arşiv okuryazarlığı eğitimlerinin verilmesi sürecinin başlayacağı ve bu konuda farkındalık oluşacağı düşünülmektedir. Bu nedenle çalışma gelecekte yapılacak olan çalışmalara kaynak niteliğinde olması ve bahsi geçen konulara dikkat çekeceğinden önemli olduğu düşünülmektedir. Mevcut durumun ortaya koyulması ve tespitler içermesinden dolayı da önemlidir.

1.3. Amaç ve Hipotezler

Birincil bilgi kaynakları diğer kaynaklara göre bilginin birinci elden sunulduğu orijinal kayıt niteliğindeki kaynaklardır. Bilimsel araştırma sürecinde kullanılan birincil kaynaklar yapılan araştırmayı doğruluk ve özgünlük gibi yönlerden etkilemektedir. Birincil kaynaklar diğer bilgi kaynaklarına göre daha doğru ve güvenilir kaynaklar olarak bilinmektedir. Araştırmalarda birincil kaynakların doğrudan kullanılması bilimsel araştırmaların özgünlüğünü de etkilemektedir. Bilimsel araştırmalardaki en önemli sorunlardan biri olan intihale girme durumunun daha az yapılacağı düşünülmektedir. Bilimsel araştırmalarda birincil kaynak kullanımının önemi ortaya çıkmaktadır. Birincil bilgi kaynaklarını elde etme, erişme, değerlendirme ve kullanma gibi süreçlerin başarılı şekilde yürütülebilmesi için çeşitli becerilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu becerilerin kullanıcılara kazandırılması için arşiv okuryazarlığı eğitimlerinin verilmesi gerekmektedir. Eğitimler sonucunda bireylerin birincil bilgi kaynaklarının öneminin farkına varması ve araştırmalarda kullanması ile birlikte birbirinin tekrarı niteliğinde olmayan daha özgün ve intihal oranı düşük yeni kaynaklar üretilecektir.

Arşivler barındırdıkları bilgi kaynakları, kullanım koşulları, prosedür ve etik ilkeleri gibi unsurlardan dolayı diğer bilgi merkezlerinden farklıdır. Arşivlerde bulunan birincil bilgi kaynakları diğer bilgi kaynaklarına göre elde etme,

yorumlama, kullanma ve değerlendirme gibi hususlarda ayrı bir beceri, bilgi ve yetenek gerektirmektedir. Bu beceriler bireylere verilecek olan arşiv okuryazarlığı eğitimleri ile kazandırılmaktadır. Türkiye, Osmanlı Devleti gibi yaklaşık 600 yıl geniş bir coğrafyada hüküm sürmüş olan bir imparatorluğun varisi konumundadır. Türkiye'de Osmanlı Devleti'nden kalan birincil bilgi kaynaklarının bulunduğu zengin arşivler bulunmaktadır. Bu kaynaklar sadece Türk tarihi açısından değil, Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü coğrafyada kurulmuş olan ülkelerin tarihleri açısından da son derece önemlidir. Zengin bir arşiv geçmişine sahip olmakla birlikte arşivlerin barındırdığı kaynakları aktif ve doğru kullanmak da önemlidir. Bunun için birincil kaynakların fazlaca bulunduğu arşiv kurumlarının ve arşiv malzemelerinin kullanımına yönelik arşiv okuryazarlığı ve birincil kaynakların kendilerine has kullanım özeliklerini içeren beceriler bulunmaktadır. Bu beceriler literatürde arşiv okuryazarlığı becerileri olarak adlandırılmaktadır. Arşiv okuryazarlığı kavramı Türkiye'de pek bilinmemektedir. Arşiv okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasına yönelik eğitimler de verilmemektedir. Arşiv ve arşiv kaynaklarının kullanımına, becerilerin kullanıcılara kazandırılmasına yönelik arşiv okuryazarlığı eğitimlerinin verilmesi gerekmektedir.

Çalışmanın temel amacı arşiv kaynakları ve arşiv okuryazarlığı ile ilgili farkındalık yaratılması ve muhtemel arşiv kullanıcılarından olan, birincil bilgi kaynaklarını sıklıkla kullanan ve ilerideki meslek hayatlarında kullanacakları düşünülen bazı bölümlerdeki örneklem grubun arşiv kaynaklarını kullanım ve arşiv okuryazarlığı becerileri hakkındaki mevcut durumlarının tespit edilmesi şeklindedir.

Çalışmanın alt amaçları ise şunlardır:

- Katılımcıların arşiv kaynaklarını kullanımına yönelik mevcut durumunu tespit etmek,
- Arşiv kaynaklarının araştırmalardaki yeri ve önemine dikkat çekmek ve arşiv kaynaklarının kullanımını arttırmak,
- Arşiv okuryazarlığının önemi ve kapsamını literatüre dayalı olarak ortaya koymak,

- Arşiv okuryazarı ve birincil kaynak okuryazarı bireylerin sahip olması gereken becerileri belirlemek ve öneriler sunm
- Katılımcıların arşiv prensip ve prosedürleri hakkındaki durumunu tespit etmek,
- Kültürel bilgi ve değere sahip olan bireylerin yetiştirilmesine katkıda bulunmak şeklindedir.

Araştırmanın problemi "araştırmalarda arşiv kaynaklarının kullanımının son derece önemli olması ile birlikte bu çerçevede üniversite eğitimi boyunca bu kaynakların kullanımına yönelik teşvik edici ve kaynakların bulunduğu bilgi merkezlerinin ve arşivlerin kullanım becerilerine yönelik ders ve eğitimlerin yeterli düzeyde olmayışı" şeklindedir.

Araştırma sonucunda şu sorulara yanıt bulunmaya çalışılacaktır.

- Katılımcılar arşiv ve arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik ders/eğitim aldılar mı?
- Katılımcılar arşiv okuryazarlığı becerilerine sahip midir?

Araştırma sorularına bağlı olarak ilgili hipotezler şu şekildedir;

- Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcılar birincil ve ikincil kaynakların ayrımını yapamamaktadırlar.
- Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik eğitim ve ders almadıkları düşünülmektedir.
- Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların arşiv okuryazarlığı becerilerine sahip olmadıkları düşünülmektedir.
- Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcılar arşiv kaynaklarını bilme konusunda bilgi ve beceriye sahip değillerdir.
- Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların arşiv kaynaklarına erişim konusundaki bilgi ve becerilerinin eksik olduğu düşünülmektedir.

- Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların arşiv kaynaklarını kullanma becerileri yetersizdir.
- Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcılar arşiv kaynaklarının değerlendirilmesi hakkında yeterli bilgiye sahip değildirler.
- Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcılar arşiv kaynaklarındaki bilgiye erişirken, elde ederken ve kullanırken uyulması gereken etik ve yasal kurallar hakkında bilgi sahibi değildirler.

1.4. Yöntem

Araştırmada kullanılmış olan kaynaklar için kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması yapılırken "arşiv okuryazarlığı, arşiv kaynakları, birincil kaynak okuryazarlığı gibi anahtar kelimeler kullanılmıştır. Literatür taraması yapılırken kaynak tarama yöntemi kullanılmıştır. Literatür taraması sonucunda konu ile ilgili 1 tane Türkçe makale, çok sayıda İngilizce makale ve az sayıda tezin elektronik biçimlerine ulaşılmıştır. Araştırmanın başarılı bir şekilde yürütülmesi için araştırmada en güncel kaynakların kullanılmasına dikkat edilmiştir. Literatür taraması yapılırken aşağıdaki kaynaklarda arama yapılmıştır.

- Açık Anahtar
- EBSCOHost Veri Tabanları
- E-LIS
- Elseiver
- Emerald
- Google Akademik
- LISTA
- ProQuest
- ProQuest Dissertations&Theses Global
- Scopus

- Türk Kütüphaneciliği (1987-2019)
- Ulakbim Sosyal Bilimler Veri Tabanı
- Web of Science
- Wiley Online Library
- YÖK Tez Merkezi

Çalışmada araştırma yöntemi olarak betimsel analiz yönteminden yararlanılmıştır. Betimleme yöntemi, mevcut bulunan durumu saptama ve bir hipotezi test etmek amacıyla kullanılmaktadır. Çalışmanın konusu ile ilgili genel bir bakış açısı elde etmek için kullanılabilecek uygun bir tekniktir (Arlı ve Nazik, 2003: 6). Betimleme aynı zamanda yöntemi gerçekleşen bir durumun gerçekleştiği esnada oluşan eksikliklerinin ortaya koyulması ve çözüm önerilerinin üretilmesine yönelik bir yöntemdir (Aziz, 2008, s. 73).

Araştırmada veri toplama tekniklerinden anket tekniği kullanılmıştır. Anket tekniği, mevcut durumun saptanması ve araştırmanın varsayımlarının doğruluğunun ortaya koyulması amacıyla yapılan araştırmalarda sıklıkla kullanılan tekniklerdendir. Anket ve test tekniklerinin "araştırmanın varsayımları ve soruları kapsamında, evreni ya da örneklemi oluşturan kişilere sorular yöneltilerek veri toplanması" şeklinde tanımlanmaktadır (Balcı, 1997, s. 169).

Çalışmanın evrenini Çankırı Karatekin Üniversitesi Tarih Bölümü ve Türk Dili Edebiyatı bölümlerinde eğitim gören 960 öğrenci oluşturmaktadır. Arşivlerin ve arşiv kaynaklarının olası kullanıcıları olan katılımcıların gelecekte mesleki ve sosyal hayatlarında da bu kaynakları kullanacakları düşünüldüğünden çalışmanın evreni olarak seçilmiştir. Anket formu çalışmanın örneklemini oluşturan her iki bölümde eğitim gören 4. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. 4. sınıf öğrencilerinin lisans eğitimleri boyunca alacakları ders içeriklerinin büyük kısmını aldıkları düşünüldüğünden Tarih ve Türk Dili Edebiyatı bölümleri son sınıf öğrencileri örneklem olarak seçilmiştir.

Anket çalışmasının doğruluğunun tespit edilmesi amacıyla 6-7 Mart 2020 tarihleri arasında 10 katılımcıya ön test uygulanmıştır. Anket formunun tutarlı olduğu

sonucuna varılması ile birlikte 8-15 Mart 2020 tarihleri arasında 104 Tarih bölümü, 93 Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencisi olmak üzere toplamda 197 katılımcıya anket uygulanmıştır. Anket formlarının uygulanması aşamasında katılımcıların zorunlu derslerinin olduğu gün ve saatler seçilmiştir. Sorulara verilen yanıtların doğruluğunun yüksek olması amacıyla ders sonrasındaki zaman dilimi değil de ders öncesindeki zaman dilimi tercih edilmiştir. Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcılara sosyo-demografik özelliklerini (cinsiyet, bölüm, öğretim türü) belirlemeye yönelik 3 soru yöneltilmiştir. Anketin ikinci bölümünde ise katılımcılara arşiv kaynaklarını bilme, erişme, kullanma, değerlendirme ve etik ihlaller başlıklarının her birine ait 5'er soru ve toplamda 25 soru yöneltilmiştir.

- 6,7,8,14,23 Numaralı Sorular: Katılımcıların arşiv kaynaklarının neler olduğunu ve özelliklerini bilme, birincil ve ikincil kaynakların ayrımını yapabilme, arşiv kaynaklarının bulunduğu arşivlerin özelliklerini bilme ve araştırma yapılan konuya ait kaynakların nerede bulunacağı / nereden erişileceğini test etmek amacıyla sorulmuştur.
- 10,12,13,16,24 Numaralı Sorular: Katılımcıların asıl kaynağa erişmek için kullanacağı uygulama, program ve kaynakları, araştırma yapılacak olan kurumun kullandığı kataloglama ve dosyalama teknikleri ve elde etmek istedikleri kaynağın hangi bilgi merkezinde bulunabileceğini bilme gibi arşiv kaynaklarına erişme becerisini tespit etmek amacıyla sorulmuştur.
- 18,22,25,27,30 Numaralı Sorular: Arşiv kaynakları ile çalışma konusundaki farkındalık durumu, kaynağın içeriğini değerlendirme, kaynağa bakılarak çıkarımlarda bulunma gibi beceriler test edilmek için sorulmuştur.
- 11,15,17,19,28 Numaralı Sorular: Erişimi sağlanan arşiv kaynaklarının kullanıma uygun olup olmadığının değerlendirilmesine yönelik sorulmuştur.
- 9,20, 21,26,29 Numaralı Sorular: Kullanılan kaynakların atıf, gönderme ve bibliyografik künyelerinin oluşturma becerileri ve arşiv kaynaklarının ve arşivlerin kullanım kural ve prosedürlerini bilme durumları test edilmek üzere sorulmuştur.

Anket uygulaması sonucunda elde edilen veriler değerlendirilmek üzere SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programına girilmiştir. Veriler kullanılarak oluşturulan tablolar "Bulgular ve Değerlendirmeler" bölümünde sunulmuş ve yorumlanmıştır.

1.5. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini Çankırı Karatekin Üniversitesi'nde eğitim gören Tarih bölümü ve Türk Dili Edebiyatı bölümü öğrencileri oluşturmaktadır. 480 Tarih bölümü, 480 Türk Dili ve Edebiyatı bölümü olmak üzere toplamda 960 öğrenci bulunmaktadır. Çalışmanın evrenini oluşturan 960 katılımcıdan her iki bölümde eğitim gören 4. sınıf öğrencileri çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Örneklemi oluşturan katılımcıların 197'sine anket formu uygulanmıştır. Anket formunun uygulandığı katılımcıların sayısı çalışmanın örnekleminin %82,08'ine denk gelmektedir. Tarih ve Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerindeki öğrencilerin arşiv kaynaklarını ve arşivleri diğer bölümlerde eğitim gören öğrencilere oranla daha fazla kullandıkları düşünüldüğünden araştırmada örneklem grup olarak seçilmişlerdir.

1.6. Literatür Özeti

2017 yılı Kasım ayında gerçekleşen 2. Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresi'nde sunduğu "*Kültürel Miras Kurumu Arşivlerin Etkin Kullanımında ve Kültürel Belleğin Korunmasında Yetkinlik: Arşiv Okuryazarlığı*" isimli çalışmasında Coşkun Polat, kültürel miras ürünü olan arşivlere karşı bilincin oluşturulması ve arşiv okuryazarlığının tanımı, içeriği, boyutları ve özellikleri konusunda genel bilgiler vermiştir. Bu kapsamda arşiv okuryazarlığı ve bilgi okuryazarlığı kavramları arasındaki ilişkiye değinmiştir. Bununla birlikte literatüre dayalı arşiv okuryazarlığı kavramını ve arşiv okuryazarı bireylerin sahip olması gereken becerileri listelemiştir.

2009 yılında Joanne Archer, Ann M. Hanlon ve Jennie A. Levine "*Investigating Primary Source Literacy*" isimli çalışmalarında Maryland Üniversitesi'nde birincil kaynakların kullanılarak araştırmanın nasıl yapılacağına yönelik hazırlamış oldukları "Research Using Primary Sources" isimli araştırmalarından

elde edilen verilerden birincil kaynak kullanıcılarının bahsi geçen kaynakların kullanımı hakkında neleri bilip neleri bilmedikleri ve en büyük eksiklerinin ne olduğunu tespit etmişlerdir. Kullanıcılarının geri bildirimlerinden bahsetmişlerdir.

Sammie Morris, Lawrence J. Mykytiuk ve Sharon A. Weiner'ın 2014 yılında yayınladıkları "*Archival Literacy for History Students: Identifying Faculty Expectations of Archival Research Skills*" isimli çalışmalarında lisans öğrencilerine eğitim vermek ve tarih öğretim üyelerinin arşiv okuryazarlığı hakkındaki fikir ve görüşlerini almak amacıyla hazırladıkları çalışmalarında öğrencilerin lisans derslerine dahil edilerek ya da arşivciler tarafından birebir verilecek olan eğitimlerde arşiv okuryazarlığı yeterlilik listesi oluşturmayı amaçlamışlardır. Amaçlarını gerçekleştirmek için tarih bölümü öğrencileri ve öğretim üyeleri, arşivciler, tarih konu uzmanları ve bilgi okuryazarlığı uzmanı gibi geniş bir zümrenin fikrini almışlardır.

Cory L. Nimer ve J. Gordon Daines 2012 yılında hazırlamış oldukları "*Teaching Undergraduates to Think Archivally*" isimli çalışmalarında lisans öğrencilerine arşiv okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasına yönelik bir kurs uygulamışlar ve kurs sonuçlarının değerlendirmesini sunmuşlardır. Bununla birlikte çalışmada mevcut arşiv eğitimi modelleri incelenmiş ve eğitim içeriklerine nasıl entegre edileceği değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda uygulanan kursun öğrencilerin arşivsel bilgisine olumlu etki ettiği sonucuna varılmıştır.

2017 yılında Polona Vilar ve Alenka Šauperl "*Archivists About Students as Archives Users*" isimli çalışmalarında arşiv kullanıcıları hakkında yapılan çalışmalara katkıda bulunmak için mevcut literatürü analiz etmişlerdir. Macaristan ve Slovenya'daki arşiv kullanıcılarından olan öğrencilerin taslak profillerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Çalışmada veri toplama tekniklerinden anket ve görüşme teknikleri kullanılmıştır. Öğrencilerin taslak modelini oluşturmak için görüşme tekniği, oluşturulan modelin doğrulanması içinse anket kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda Macaristan ve Slovenya'nın coğrafi konum ve bilgi sistemleri türlerinin farklı olmasına rağmen öğrencilerin bilgi ihtiyacı ve alışkanlıklarının diğer Anglo-Amerikan ülkeleri ile benzer nitelikte olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

1.7. Düzen

Araştırma giriş, konunun anlatıldığı 2 bölüm, bulgular ve değerlendirilmeler, sonuçlar ve öneriler olmak üzere toplamda 5 bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümü olan birinci bölümde araştırmanın önemi, amacı ve hipotezleri, yöntemi, evren ve örneklemi, literatür özeti ve düzeni ile ilgiler bilgiler sunulmuştur.

İkinci bölümde ise arşiv kaynaklarından detaylıca bahsedilmiştir. Arşiv kaynaklarının neler olduğu ve önemi üzerinde durulmuş olup arşiv kaynaklarının türleri açıklanmıştır. Arşiv kaynaklarının aktif ve doğru şekilde kullanılabilmesi için kişilerin arşiv kaynaklarını bilmeleri, erişebilmeleri, değerlendirebilmeleri, kullanmaları, etik ve yasal kurallar detaylıca açıklanmıştır. Birincil ve ikincil bilgi kaynakları da ele alınmış ve bilimsel araştırmalardaki önemi üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın üçüncü bölümünde ise arşiv okuryazarlığı kavramı irdelenmiştir. Arşiv okuryazarlığının önemi ve gelişimi üzerinde durulmuştur. Arşiv okuryazarı bireylerin sahip olması gereken temel bilgi ve beceriler saptanmaya çalışılmıştır. Arşiv kaynak kullanımı için kullanıcıların sahip olması gereken beceriler ve bu becerilerin kullanıcılara kazandırılması için gerekli olan eğitimlerin üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölüm olan bulgular ve değerlendirmeler bölümünde katılımcıların arşiv kaynaklarını kullanımlarını, arşiv kaynaklarını kullanmak için gerekli arşiv okuryazarlığı eğitimi alma durumlarını ve arşiv kaynaklarını kullanmak için gerekli bilgi ve becerilere sahip olma durumlarının ölçülmesi amacıyla yapılan anket çalışması sonucunda elde edilen veriler SPSS veri analiz programında analiz edilmiştir. Elde edilen veriler uygun tablolar oluşturularak değerlendirilmiştir.

Araştırmanın beşinci ve son bölümü olan sonuçlar ve değerlendirmeler bölümde de araştırmanın hipotezleri ve amaçları ile elde edilen bulgular karşılaştırılmıştır. Katılımcıların arşiv okuryazarlığı düzeyleri ve becerileri tespit edilmiş ve arşiv kaynaklarının daha etkin ve başarılı şekilde kullanılabilmesi için öneriler sunulmuştur

2. ARŞİV KAYNAKLARI

2.1. Arşivler ve Arşiv Kaynakları

Yunanca'daki "arkheion", Latince'deki "archivum" kelimelerinden gelen, Fransızca ve İngilizce'de "archive", Almanca'da ise "archiv" olarak kullanılan bu terim Türkçe' ye "arşiv" olarak geçmiştir. Arşiv kavramı "resmi daire, belediye sarayı" anlamına gelmektedir (Binark, 1980, s. 3). Türk Dil Kurumu (TDK) Güncel Türkçe Sözlüğünde ise "belgelik" anlamına gelmektedir (Sozluk.gov.tr, 2020). 2009 yılında yayınlanan Belge Yönetimi ve Arşiv Terimleri Sözlüğünde ise "özel ve/veya tüzel kişiler tarafından üretilen veya alınan, arşivsel değere sahip belgeleri belirli standartlar dahilinde seçme, koruma ve kullanıma sunmakla sorumlu kurum ve bunların saklandığı yer" olarak ifade edilmiştir. Arşivler özel/kamu kurum kuruluş ve özel veya tüzel kişiler tarafından üretilen ya da sahip olunan kaynakları seçmek, tasniflemek, korumak, kullanıma hazır hale getirmek ve belirli kurallar çerçevesinde kullanıcılarına sunmakla görevli kurumlardır. Arşivler, bir toplumun geçmişi ile geleceği arasında bağlantı kurmak gibi önemli bir görevi yerine getirmektedirler. Arşivler ve arşiv kaynaklarına sahip olan toplumlar; geçmişleri ile ilgili siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel hayat ve daha birçok konu hakkında çeşitli bilgilere erişebilmektedirler. Bu bağlamda zengin arşivlere ve arşiv kaynaklarına sahip olmak, toplumlar ve devletler için büyük önem arz etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan zengin arşivlere ve arşiv kaynaklarına sahiptir. Bu büyük mirasa sahip olmasında Osmanlı Devleti'nin tarih yazıcılığına ve arşivciliğe önem vermesi, belgelerin başarılı şekilde korunması, kaynaklar oluşturulurken dayanıklı kâğıt ve mürekkep kullanılması ve 600 yıl gibi uzun bir süre imparatorluğun devamlılığını sağlaması gibi etkenlerden kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte arşiv kaynaklarının çalınmaması, korunması, içeriklerinin saklanması, gizliliği ve tahrip edilmemesi gibi konularda da ciddi önlemler bulunmaktaydı (Binark, 1999, s. 6). Arşiv kaynaklarının zarar görmesini engellemek amacıyla arşivlerden sorumlu kişiler tayin edilmiş, kaynaklar oluşturulurken kaliteli mürekkep ve kâğıt kullanılmıştır. Bu gibi önlemler sayesinde kaynaklar korunmuştur. Arşivlerin bu

şekilde korunması, sistematik ve düzenli olması yabancı araştırmacı ve seyyahların da dikkatini çekmekteydi (Binark, 1999, s. 6). Böylece Osmanlı Devleti'nin hafızasını oluşturan arşivlerin, resmi devlet kayıtlarının, gizli kalması gereken kaynakların farklı millet ve devletlerin araştırmacıları tarafından da kullanıldığı sonucuna varılmaktadır. Günümüzde halen Osmanlı arşivleri Osmanlı Devleti'nin geçmişte hüküm sürdüğü, sınır komşusu olduğu, savaştığı, yakından veya uzaktan ilişkisi olan bütün devletler ve toplumların araştırmacıları tarafından kullanılmaktadır.

Osmanlı arşivleri gibi Cumhuriyet arşivlerinde de Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasından sonra üretilen arşivlik kaynaklar, kanunlar, tüzükler, meclis kararları, antlaşma metinleri, ses kayıtları, videolar, haritalar, krokiler ve fotoğraflar gibi kaynaklar korunmakta ve belirli kurallar çerçevesinde kullanıcılara sunulmaktadır. Osmanlı ve Cumhuriyet arşivleri 2018 yılına kadar Başbakanlık merkez teşkilatının bünyesinde yer alan Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ne bağlıydı. 16 Temmuz 2018 tarih ve 30480 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile birlikte Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı kurulmuş ve arşivler doğrudan Cumhurbaşkanlığı'na bağlanmıştır (T.C. Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2020).

Arşivler devletlerin ve milletlerin geleceklerine ilişkin isabetli kararlar vermelerine yardımcı olan entelektüel ve kültürel mirası barındırırlar. Dolayısıyla zengin arşivlere sahip olan ve bunlardan uygun ve başarılı bir şekilde istifade eden devletler ve milletler uluslararası düzeyde aktif ve etkin olacaktır. Bu da arşivlerin önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Arşiv kaynakları arşivlerin içerisinde barındırdıkları evrak, belge, resim, harita, plan, proje, damga, fotoğraf, video kaydı gibi çeşitli türlerde ait olunan toplumun siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel ögelerini yansıtan kaynaklardır. 18.10.2019 tarih ve 30922 sayılı Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik'te arşiv malzemesi kavramı;

> *"Türk devlet ve millet hayatını ilgilendiren ve son işlem tarihi üzerinden 30 yıl geçmiş veya üzerinden 15 yıl geçtikten sonra kesin sonuca bağlanmış olup, kurum faaliyetleri sonucunda teşekkül eden ve muhafazası gereken, Türk Milleti'nin geleceğine tarihi, siyasi, sosyal, kültürel, hukuki ve teknik değer olarak intikal etmesi gereken belgeler ve devlet hakları ve milletlerarası hakları belgelemeye, korumaya, bunlarla ilgili işlem ve münasebetler*

bakımından tarihi, hukuki, idari, askeri, iktisadi, dini, ilmi, edebi, estetik, kültürel, biyografik, jeneolojik ve teknik herhangi bir konuyu aydınlatmaya, düzenlemeye, tespite yarayan ayrıca ait olduğu devrin ahlâk, örf ve adetlerini veya çeşitli sosyal özelliklerini belirten her türlü yazılı evrak, defter, resim, plan, harita, proje, mühür, damga, fotoğraf, film, ses ve görüntü bandı, manyetik teyp baskı ve benzeri belge ve malzeme" şeklinde tanımlanmıştır (Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, 2019, s. 1).

Tanımdan da anlaşılacağı üzere arşiv kaynakları sadece basılı olarak kullanıcılarına sunulan kaynaklardan ibaret değildir. Arşiv kaynakları basılı, yazılı biçimlerde olmakla birlikte sesli ve görsel biçimlerde de olabilmektedir. Fotoğraf, kroki, harita gibi kaynaklar görsel arşiv kaynaklarına; video kayıtları, ses kayıtları, dönemi anlatan filmler, diziler de sesli ve görsel arşiv kaynaklarına örnek verilebilmektedir.

Arşivlerde kullanıcılara sunulan elektronik arşiv kaynakları ise elektronik ortamda üretilen ve elektronik ortama aktarılarak üretilen kaynaklar olarak ikiye ayrılmaktadır. Kamu kurumları arasında elektronik belge yönetimi sistemleri aracılığıyla yapılan yazışmalar ve elektronik postalar elektronik ortamda üretilen arşiv kaynaklarına örnek verilebilmektedir. Bununla birlikte birincil kaynaklardan olan arşiv kaynakları günümüzde teknolojinin etkisi ile birlikte elektronik ortama aktarılarak dijitalleştirilmeye başlanmıştır. Bu kaynaklar ise elektronik ortama aktarılarak üretilen kaynaklara örnektirler. Kaynakların dijitalleştirilmesinin kullanıcıya ve kaynağın bulunduğu kuruma birçok faydası bulunmaktadır. Kurumlar kaynağın dijitalleştirilmesi ile birlikte kaynağın her seferinde arşivden çıkartılıp kullanıcıya sunulması esnasında kaynakta meydana gelebilecek olan tahribatları engellemiş olacaktır. Kullanıcıya uzaktan erişim imkânı sağlandığı için kurumda oluşacak olan yoğunluk azalmış olacaktır. Kullanıcılar için ise uzaktan erişim ile yer, zaman ve mekân gibi kısıtlamalar olmaksızın erişim imkânı sağlanacaktır. Kaynakların görüntülenme sayısına bakılarak kaynakla ilgili çalışma yapılıp yapılmadığı hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Bunun yanı sıra kaynakların elektronik ortamda olmasıyla birlikte kullanıcıların arşiv kaynaklarının elde edilmesi, kullanılması, değerlendirilmesi gibi süreçleri kapsayan arşiv okuryazarlığı becerilerinin yanında web okuryazarlığı ve bilgisayar okuryazarlığı becerilerine de sahip olmaları gerekecektir.

Arşiv kaynakları devletin ve yönetimin güvenliği ve gizliğinden kaynaklı olarak kullanıcılarına hemen sunulmamaktadır. Bütün bilgi kaynakları arşiv kaynağı kabul edilmemektedir. Bir kaynağın arşiv malzemesi olarak kabul edilebilmesi için kaynağın son işlem tarihi üzerinde 30 yıl geçmiş veya 15 yıl geçtikten sonra kesin sonuca bağlanmış olması gerekmektedir (3473 Sayılı Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun. Madde 2, Resmî Gazete, Tarih: 04.10.1988 Sayı: 19949).

2.2. Arşivlerin ve Arşiv Kaynaklarının Önemi

Türkiye Cumhuriyeti Devleti 3 kıtada 600 yıla yakın hüküm sürmüş olan Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı niteliğinde olan bir devlettir. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan zengin arşiv kaynaklarını içinde barındıran Osmanlı Arşivleri'ne ve Cumhuriyetin ilanından bu yana üretilen arşiv kaynaklarını saklayan, koruyan ve kullanıcıların hizmetine sunan Cumhurbaşkanlığı'na bağlı Cumhuriyet Arşivi'ne sahiptir. Bununla birlikte bu miras ürünlerini içerisinde barındıran kütüphaneler (yazma eser kütüphaneleri, özel koleksiyon kütüphaneleri), kamu kurum ve kuruluşlarına ait arşivler (nüfus müdürlükleri arşivleri, tapu ve kadastro müdürlükleri arşivleri, kent arşivleri vb.), araştırma merkezleri ve müzeler gibi çeşitli kurumların varlığından söz edilebilmektedir. Osmanlı Arşivleri Türkiye Cumhuriyeti'nde olduğu gibi Balkanlar, Afrika, Arap Yarımadası, Orta Doğu ve Akdeniz'de Osmanlı Devleti'nden ayrılan devletlerin siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal hayatı hakkında bilgiler sunmaktadır (Rukancı, 2007, s. 208). Osmanlı Arşivleri bulunduğumuz zaman diliminde Türkiye Cumhuriyeti için ne kadar önemli ise yakından ya da uzaktan bağlantısı olan bütün devletler için de önemlidir. Diğer bir ifade ile Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne kalmış olan arşiv kaynakları Balkanlar, Akdeniz, Kuzey Afrika ve Arap ülkelerinin tarihine ilişkin de birincil kaynaklardır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, 2010, s. 7). Bu da Osmanlı Arşivleri'nin uluslararası düzeydeki önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Arşivler, geçmişi yaşanılan güne aktaran, bugünü ise geleceğe hazırlayan, devletlerin anılarını, tarihini ve kültürünü geleceğe taşıyan kurumlardır (Demir,

2009, s. 6). Bundan dolayı arşivler geçmiş ile gelecek arasında bağlantı kurulması konusunda çok önemli bir işleve sahiptirler. Arşivler bireylerin, devletlerin, milletlerin haklarını korumakta, belgelemekte ve kanıtlamaktadır (Demir, 2009, s. 6). Anıların toplumun hafızasını oluşturmasında arşivlerin önemi büyüktür (Özcoşar, 2018, s. 54). Arşivler toplumların kültürel miras ürünlerini bünyesinde barındıran, saklayan, kullanıcılarına sunan kurumlardır. Arşiv kullanıcılarının bilgi ihtiyacını karşılamak gibi önemli bir işlevi yerine getirmelerinden dolayı da ayrıca önemlidir.

Osmanlı Devleti'nin merkeziyetçi bir politika izlemesinden kaynaklı olarak merkezde alınan bir kararın eyaletlere iletilmesi ve bu bilgi akışının sağlanması esnasında fazlaca belge üretilmektedir (Binark, 1999, s. 3). Osmanlı Devleti'nde tarih yazıcılığı da önemli bir yer tutmuştur. Arşivleme çalışmalarının titizlikle yürütülmesinden de kaynaklı olarak önemli ve fazla sayıda arşiv kaynağı günümüze ulaşmıştır. Bu kaynaklara gerekli işlemler yapılmakta ve işlemi biten kaynaklar kullanıcıların hizmetine sunulmaktadır. Bununla birlikte henüz tasnifi yapılamadığı için kullanıcıların istifadesine sunulamayan kaynakların da varlığı bilinmektedir.

Arşiv kaynakları aynı zamanda toplumsal hafızayı oluşturduğu için, geçmişten ders çıkarıp geleceğe yön vermek açısından da çok önemli kaynaklardır. Bundan dolayıdır ki kaynaklar arşivlerin tozlu raflarında bırakılmamalı ve aktif şekilde kullanılmalıdır. Arşiv kaynakları bilgiyi kullanıcısına saf ve ham haliyle sunmaktadır. Birincil bilgi kaynakları her ne kadar bilgiyi birinci elden vermesine rağmen kaynağını oluşturan kişinin görüşünü içermesinden dolayı kesin, doğru ve güvenilir olmayabilir (Acun, 2011, s. 124). Bu gibi durumlarda kaynağın doğruluğunu ve güvenilirliğini tespit etmek için tarihsel bağlamda ilişki kurulabilir, ikincil kaynaklara bakılabilir ve bir başka birincil kaynaktan yardım alınabilir. Fakat ikincil kaynaklar oluşturulurken çeşitli eksiklikler ve hatalar olabileceğinden birincil kaynaklar kadar güvenilir ve değere sahip değildirler (Acun, 2011, s. 122). Bu sebepten birincil kaynakların kullanılması diğer bilgi kaynaklarına göre daha doğru ve güvenilir olacaktır. Bunun yanı sıra kaynaklardan yeni bilgilerin elde edilmesi ve birbirinin tekrarı niteliğinde olan yeni kaynakların üretilmesini engelleyecektir. Bilimsel araştırmalarda birincil

kaynakların kullanımı önemlidir (Özcoşar, 2018 s. 55). Yapılan bilimsel çalışmalarda birincil kaynak kullanımının tercih edilmesi, çalışmanın özgünlüğünü artıracaktır (Weiner ve diğerleri, 2015, s. 4). Bunların yanı sıra arşiv kaynaklarını değerli kılan bir özellik de arşiv kaynaklarının oluşturuldukları döneme birinci dereceden şahit oldukları için diğer kaynaklara göre daha kıymetlidirler (Özcoşar, 2018, s. 54).

2.3. Arşiv Kaynaklarının Türleri

Arşivler farklı türden bilgi kaynaklarını bünyesinde barındıran kurumlardır. Arşiv dermelerinde yazılı kaynakların dışında harita, kroki, resim gibi görsel kaynaklar ve ses kayıtları, video gibi işitsel kaynaklar da bulunmaktadır. Bununla birlikte basılı materyaller, el yazması ve arşiv materyalleri, sesli ve görsel materyaller, tarihi-müzelik materyaller, e-posta ve dijital fotoğraflar gibi dijital materyaller de arşiv kaynaklarının kapsamına girmektedir (Guidelines for Primary Source Literacy, 2018, s. 9).

2000'li yıllarla birlikte bilgi teknolojileri insan hayatına daha fazla girmeye başlamıştır. Kamu ve özel kurum/kuruluşlarında teknolojinin nimetlerinden faydalanılmaya başlanmıştır. Kütüphanecilik ve arşivcilik uygulamaları da bu kapsamda teknolojiden etkilenmiştir. Mesleki uygulamalar ve iş süreçlerini etkilemekle birlikte kaynakların türünü de etkilemiştir.

Kütüphanelerde sunulan basılı kaynaklar elektronik ortama aktarılarak kullanıcılarının erişimine elektronik olarak sunulmaya başlanmıştır. Yeni yazılan kitaplar da yazarının isteğine göre sadece elektronik ortamda kullanıcılarına sunulmaya başlanmış ya da hem elektronik hem de basılı olarak yayınlanmıştır. Arşivcilik alanında da teknolojinin nimetlerinde faydalanılmaya başlanmıştır. Arşivlerde bulunan kaynaklar elektronik ortama aktarılarak kullanıcılarına sunulmaya başlanmıştır. Kaynakların elektronik ortama aktarılması kaynağın oluşabilecek doğal afetlerden ve insan etkisi ile meydana gelebilecek afetlerden korunmasına imkân sağlamaktadır. Bunun yanı sıra kullanıcının kaynağı doğru kullanmamasından oluşabilecek kayıpları önlemek açısından da ayrıca önemlidir. Teknolojinin hayatımıza girmesi ile birlikte arşiv kaynaklarını kapsayan birincil bilgi kaynakları elektronik ortamda da oluşturulmaya başlanmıştır. Elektronik

ortamda yapılan resmi yazışmalar sonucunda ortaya çıkan kaynaklar, elektronik yayınlanan gazeteler, e-postalar da elektronik birincil kaynaklara verilebilecek örneklerdendir. Teknoloji kaynakların üretildiği ve saklandığı ortamları etkilediği gibi kaynakların türünü de etkilemiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru görsel ve sözel arşiv kaynakları da oluşturulmaya başlanmıştır (Acun, 2011, s. 120).

2.3.1. Yazılı Arşiv Kaynakları

Devlet belgeleri, kanun, tüzük, yönetmelik, anayasa, genelge, yönerge, içtihat hukuku, doğum ölüm belgeleri, istatistiksel veriler, araştırma raporları, el yazmaları, vesikalar, günlükler, mektuplar, biyografiler, otobiyografiler, gazete ilanları, kişisel yazı ve yazışmaların tamamı yazılı kaynaklara örnek verilebilmektedir. Kaynaklar yorumlanırken, değerlendirilirken ve kullanırken türlerine göre farklılıklar göstermektedirler.

Yazılı kaynakların kullanılmasının yanında görsel ve sözel kaynakların kullanımı da söz konusu olmuştur. Bunun için de ayrı yetkinliklere sahip olunması gerekmektedir. Görsel ve sözel kaynaklar; elde edilmesi, düzenlenmesi, kullanılması, değerlendirilmesi ve atıf verilmesi gibi yönlerden yazılı kaynaklardan ayrılmaktadır.

2.3.2. Görsel-İşitsel Arşiv Kaynakları

Fotoğraflar, krokiler, haritalar, resimler, çizimler, filmler, videolar, posterler, baskılar, çizgi filmler, sanat eserleri kartpostallar, minyatürler görsel kaynakları oluşturmaktadır. Görsel kaynaklar üretildiği, oluşturulduğu ya da hazırlandığı ortamı doğrudan tarafsız şekilde sunmaktadır.

Röportajlar, konuşmalar, radyo yayınları, CD, DVD, ses kaydı ve müzik eserleri de işitsel arşiv kaynaklarını oluşturmaktadır.

Arşiv kaynaklarını doğru şekilde kullanabilme için gerekli bilgi ve beceriler bulunmaktadır. Arşiv kaynaklarını kullanmaya yönelik beceriler çalışmada ACRL tarafından yayınlanan yükseköğretimde bilgi okuryazarlığı yetkinliklerinde olduğu gibi bilme, erişme, değerlendirme, kullanma, etik ve yasal konular başlıkları altında incelenecektir.

2.4. Arşiv Kaynaklarını Bilme

Arşiv kaynakları diğer bilgi kaynaklarından üretilme, oluşturulma, saklanma, kullanma gibi birçok konuda ayrılmaktadır. Arşiv kaynakları genellikle arşivlerde, yazma eser kütüphanelerinde, kent arşiv müzelerinde bulunmaktadır. Arşiv kaynakları bulundukları kurumun prosedür ve kuralları çerçevesinde kullanıcılarına sunulmaktadır. Bu sebepten ötürü arşiv kaynakları ile çalışacak olan kişilerin arşiv kaynaklarının diğer bilgi kaynaklarından farklı olduğunun farkında olması gerekmektedir.

Araştırmacılar çoğunlukla arşiv kaynak araştırması yaparken nereden başlayacakları hakkında bilgi sahibi değildirler (Archer ve diğerleri, 2009, s. 419). Arşiv kaynakları ile çalışacak olan araştırmacının öncelikle arşiv kaynağının ne olduğunu bilmesi gerekmektedir. Arşivlerde bulunan kaynakların çoğunlukla birincil kaynak olduğunu ve birincil kaynakları ikincil kaynaklardan ayırmayı bilmelidir. Fakat kataloglarda ve veri tabanlarında yapılan araştırma sonucunda elde edilen kaynakların hangilerinin birincil kaynak olduğunu tespit edemedikleri ortaya konulmuştur (Archer ve diğerleri, 2009, s. 419).

Arşiv kaynakları ile çalışacak olan araştırmacı;

- Arşiv kaynaklarını hangi kurumlarda bulabileceğini bilmeli,
- Araştırma konusuna uygun arşiv türünü seçebilmeli,
- Arşivlerde kaynak taraması yapabilmeli,
- Uzaktan erişim ile kaynak taraması yapılabilmeli.

Bireylerin arşiv okuryazarı olarak nitelendirilebilmeleri için arşiv okuryazarlığı standartlarını karşılamaları gerekmektedir. Arşiv okuryazarlığı standartları genel olarak arşiv kaynaklarını bilme, erişim, değerlendirme, kullanma gibi konu başlıkları altında sınıflandırılmaktadır. Arşiv kaynaklarını bilme başlığı altında arşiv okuryazarı olarak nitelendirilen bireylerin birincil ve ikincil kaynakların ayrımını yapabilmelerinin gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Birincil ve ikincil kaynakların ayrımını yapmak arşiv kaynaklarını bilmek için önemli bir kriterdir.

2.4.1. Birincil Bilgi Kaynakları

Birincil kaynaklar 2018 yılında yayımlanan "Guidelines for Primary Source Literacy" isimli kaynakta "bir zaman periyodunu, bir olayı, bir işi, insanları veya fikirleri belgeleyen orijinal kanıt olarak hizmet veren çeşitli formatlardaki materyal." şeklinde tanımlanmıştır (Guidelines for Primary Source Literacy, 2018, s. 1). Kuzey Kaliforniya'da eğitim veren Beaufort County Community Koleji tarafından hazırlanan rehberde ise birincil kaynaklar, olayın gerçekleştiği zamana birinci elden tanıklık eden, doğrudan orijinal belge ve nesneler ile kanıtlanan ya da olayın gerçekleştiği zamanda katılımcılar, tanıklar veya kayıtçılar tarafından oluşturulan kaynaklardır şeklinde tanımlanmıştır. Aşağıdaki listede birincil kaynaklar maddeler halinde sunulmuştur.

- Günlükler
- Mektuplar, yazışmalar
- Orijinal belgeler
- Doğum ölüm belgeleri
- Biyografiler, otobiyografiler
- El yazmaları
- Röportajlar, konuşmalar, sözlü tarihler
- İçtihat hukuku
- Mevzuat, yönetmelikler, anayasalar
- Devlet belgeleri, istatistiksel veriler, araştırma raporları, gazete ilanları
- Organizasyonel kayıt, fotoğraf, kişisel yazı
- Yazışma
- Harita
- Ses kaydı
- Birinci elden gazete ve dergi hesapları
- Yasal davalar, anlaşmalar
- Orijinal edebiyat, sanat veya müzik eserleri
- Fotoğraflar ve filmler
- Kartpostallar, posterler
- Duyuru ve el ilanları

2.4.2. İkincil Bilgi Kaynakları

İkincil kaynaklar, birincil kaynakları tanımlamakta ve açıklamaktadır. Birincil kaynakların analiz edilmesi, sentezlenmesi, yorumlanması ve değerlendirmesi gibi süreçler sonucunda oluşmaktadır (New South Wales Üniversitesi Kütüphanesi, 2020). Bir başka tanımda ise ikincil kaynaklar, birincil kaynaklarda ya da diğer kaynaklarda sunulan bilgileri sindiren, analiz eden, değerlendiren ve yorumlayan kaynaklardır şeklinde tanımlanmıştır (Beaufort County Community Koleji Kütüphanesi, 2020). İkincil kaynaklar aşağıdaki listede maddeler halinde sunulmuştur.

- Araştırmaya yorum yapan veya araştırmayı analiz eden dergi makaleleri,
- Ders kitapları,
- Sözlükler,
- Ansiklopediler,
- Yorumlayan, analiz eden kitaplar,
- Siyasi yorum,
- Biyografiler,
- Tezler,
- Gazete başyazı / görüş yazıları,
- Edebiyat, sanat eserleri
- Müzik eleştirisi

Birincil ve ikincil kaynaklar arşiv dermelerinin büyük kısmını oluşturmaktadır. Arşivler dermesinde bulunan kaynakları korunmakta, saklanmakta ve kullanıcılara sunmaktadır. Kullanıcılar arşiv kaynaklarını elde etmek için bilme, değerlendirme, kullanma gibi yetkinliklerin yanında erişim becerilerine de sahip olmalıdır.

2.5. Arşiv Kaynaklarına Erişim

Teknoloji 20. yy. sonlarına doğru sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel hayatı her yönden etkisi altına almıştır. Kamu kurum ve kuruluşlarındaki iş süreçleri, verilen hizmetler ve iletişim gibi konuları da etkilemiştir. Bu etkilenme kütüphanecilik,

arşivcilik ve bilgi bilimi alanlarında da değişikliklere neden olmuştur. Bilgi artık basılı alanların dışında elektronik ortamda da depolanmaya başlanmıştır. Dijital kitaplar, fotoğraflar, videolar oluşturulmaya başlanmıştır. Bunun yanı sıra mevcut basılı kaynaklar da elektronik ortama aktarılmaya başlanmıştır. Birincil bilgi kaynakları da bu değişimden payını alarak elektronik ortama aktarılmış ya da doğrudan elektronik ortamda üretilmeye başlanmıştır. Kamu kurum ve kuruluşları arasında yapılan resmi yazışmalar, elektronik postalar, kişisel deneyimlerin, hatıraların ve günlüklerin paylaşıldığı kişisel bloglar, gazete ilanları ve röportajlar elektronik ortamda üretilen birincil kaynaklara örnek verilebilmektedir. Bunun yanı sıra basılı formatta bulunan kaynaklar elektronik ortama aktarılmaya başlanmıştır. Kaynakların elektronik ortamda olması ile birlikte kullanıcılar zaman ve mekân ayrımı olmaksızın kaynaklara kolaylıkla erişim sağlama şansı yakalamışlardır.

Türkiye'de kullanıcılar Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nın web sayfasından aradıkları kaynağın konusuna ya da varlığından emin oldukları kaynağın fon ve gömlek numaraları hakkında bilgi sahibi iseler kaynaklara kolaylıkla erişebilmektedirler. Ulaştıkları kaynağın diğer kullanıcılar tarafından kaç kez görüntülendiği hakkında bilgi sahibi de olunabilmektedir. Görüntülenme sayısına bakılarak bu konu hakkında önceden çalışma yapılma ya da incelenme durumu hakkında bilgilenebilmektedirler.

Birincil kaynaklar elektronik ortamda üretilmekle birlikte sonradan da sayısallaştırılarak dijital biçime dönüştürülebilmektedir (Guidelines for Primary Source, 2018, s. 9). Bu nedenle birincil kaynakları kullanacak olan araştırmacıların birincil kaynak okuryazarlığı ve arşiv okuryazarlığı becerilerinin yanında web okuryazarlığı, bilgisayar okuryazarlığı gibi okuryazarlık türlerinin becerilerine de sahip olmaları gerekmektedir.

Araştırma yapacak olan araştırmacı öncelikle araştırma yapacağı konuya ait kaynakların hangi arşivde olacağını bilmelidir. Örneğin 20. yy. sonrasını içeren bir konu hakkında çalışma yapılacaksa kaynak taraması yapmak için Osmanlı Arşivleri tercih edilmemelidir. Ya da Osmanlı Devleti'nde 17. yy. nüfus hareketliliğinin incelendiği bir çalışma ile ilgili kaynak taraması Osmanlı

Arşivlerinde ve nüfus müdürlüklerine ait arşivlerde yapılmalıdır. Kullanıcı konusuna göre hangi arşiv türünü seçeceğini bilmelidir.

2.6. Arşiv Kaynaklarının Değerlendirilmesi

Arşiv kaynakları genellikle birincil bilgi kaynaklarından oluşmaktadırlar. Bu kaynaklar genellikle birinci elden yazarın kendisi tarafından ya da olaya şahit olan kişiler tarafından meydana getirilmiştir. Arşiv kaynakları birincil kaynaklar olması sebebiyle genellikle daha doğru bilgiye ulaşmak için tercih edilmektedir. Akademi çalışanları birincil bilgi kaynaklarını nesnellik seviyesi yüksek kaynaklar olarak kabul etmektedirler (Acun, 2011, s. 124). Bu nedenle akademik çalışmalarda birincil kaynakların kullanımına sıklıkla rastlanmaktadır. Bunun yanı sıra birincil kaynaklar da bazı durumlarda yazarının olayı ya da durumu kendi bakış açısına göre aktarmasından kaynaklı olarak yanlış bilgiler içerebilmektedir. Araştırmalarda kullanılmak üzere elde edilen bütün kaynaklar belirli bir süzgeçten geçirilerek içeriği, doğruluğu, güvenilirliği gibi konularda sentezlenerek kullanılmalıdır.

Birincil kaynaklar kimi zaman bilgiyi doğrudan vermemektedir. Bu durumda kullanıcı kaynağın oluşturulduğu bağlamda değerlendirmelidir (Acun, 2011, s. 125). Bu gibi durumlarda birincil kaynaklar başka bir kaynaktan incelenerek doğruluğu kesin olarak kanıtlanabilmektedir. Ya da kaynağın sunduğu bilgiler eleştirel bir bakış açısı ile analiz edilmelidir. Elde edilen kaynağın analiz edilmesi de çok önemlidir (Archer ve diğerleri, 2009, s. 410). Dolayısıyla arşiv kaynakları değerlendirilirken kullanıcının analitik ve eleştirel düşünme becerilerine de sahip olması gerekmektedir. Kaynağı analiz ederken sebep-sonuç ve amaç-sonuç ilişkisi aranmalıdır. Kaynağın oluşturulduğu dönemin şartlarını da göz önünde bulundurulmalıdır. Bunun yanı sıra kaynağın tarihsel bağlamda da değerlendirilmesi gerekmektedir. Arşiv kaynaklarından elde edilen bilginin tarihsel gerçekliği kapsamında değerlendirilmesi ayrı bir bilgi ve beceri gerektirmektedir (Acun, 2011, s. 120).

Kullanıcıların bilimsel çalışmalarında birincil kaynakları tercih etmesi kullanıcıların analiz etme ve eleştirel düşünme becerilerini de olumlu yönde etkilemekte ve geliştirmektedir. Kütüphaneciler de arşivciler gibi birincil bilgi

kaynaklarının eleştirel düşünme ve analitik yetkinliklerini olumlu etkilediğini düşünmeye başlamışlardır (Hensley ve diğerleri, 2014, s. 97).

Nesneler ve tarihi eserler gibi kültürel miras ögeleri araştırmaya eklendiğinde metin tabanlı olan birincil kaynakların tamamlayıcısı olacaktır (New York Üniversitesi Kütüphanesi, 2021). Yazılı bir arşiv kaynağında kullanılan yazının türünden, süsleme tekniklerinden, kullanılan kâğıdın ve mürekkebin yapısından kaynağın hangi dönemde oluşturulduğu hakkında çıkarımlarda bulunulabilmektedir.

Arşiv kaynaklarından olan fotoğraflar değerlendirilirken fotoğrafın renkli ve siyah beyaz olması, fotoğrafın kalitesi, fotoğrafta var ise mekânlar, tabelalar, insanlar var ise kıyafetlerinden yaşanan mevsim, dönem, dini ve sosyal yapı, tabela var ise dönemin dili gibi etkenlerden dönem hakkında çıkarımlarda bulunulabilir. İnsanların mimiklerinden fotoğraflanan durumun insanlarda oluşturduğu etki hakkında yorumlar yapılabilmektedir. Bununla birlikte kroki ya da teknik bir çizimden o dönemde kullanılan yöntemler ve teknikler hakkında yorum yapılabilmektedir.

Kaynağın değerlendirme süreci çok önemlidir. Kaynağı değerlendirirken kullanıcı "Kaynak kim tarafından üretildi/ oluşturuldu/ hazırlandı?", "Kaynak hangi amaçla oluşturuldu?", "Hedef kitle kim?", "Kaynak güvenilir mi?", "Konu ile ilgili önemli noktalardan bahsedilmiş mi?", "Yazar konuyu nesnel bir bakış açısı ile mi ele almış?" gibi soruları sormalıdır.

Fotoğraf 2.1: Piri Reis'in Dünya Haritası

Fotoğraf 2.1'de Piri Reis'in dünyaca ünlü haritası bulunmaktadır. Aşağıdaki çeşitli sorular yöneltilerek Piri Reis 'in haritasını değerlendirilmeye çalışılacaktır.

- Harita kim tarafından çizilmiştir?
- Harita hazırlanırken kullanılan malzeme nedir? Kullanılan mürekkebin türü belirlenebilir mi?
- Haritada bulunan yazılar hangi dilde yazılmıştır? Yazılardan bilgi elde edilebilir mi?

- Haritanın merkezinde ne var? Vurgulanmak istenen asıl tema nedir?
- Haritaya bakıldığında resmedilen bölgenin iklimi, nüfusu, topografyası hakkında bilgiler çıkarılabiliyor mu?
- Harita bir bütünün parçası mı yoksa tamamı mı?
- Harita çizilirken hangi teknikler, yöntemler ve çizimler kullanılmıştır?

Dolayısıyla bir arşiv kaynağını değerlendirirken araştırmacıların çok boyutlu bir araştırma yapmaları gerekebilir. Bu yüzden araştırmacıların kimi zaman arşiv kaynağından tam olarak istifade edebilmeleri için farklı disiplinler hakkında da araştırma yapması ya da bilgi sahibi olması gerekebilmektedir.

2.7. Arşiv Kaynaklarının Kullanımı

Birincil bilgi kaynakları diğer bilgi kaynaklarına göre bulunduğu ve üretildiği ortamın farklılık göstermesinden kaynaklı olarak elde edilmesi ve düzenlenmesi aşamalarında da çeşitli farklılıklara uğramıştır. Birincil bilgi kaynaklarından olan arşiv kaynakları genellikle arşiv ve kütüphanelerde korunmakta ve kullanıma sunulmaktadır. Arşivler de dermelerinde bulundurdukları bu kaynakları kendilerine has kullanım prosedürleri ve kuralları çerçevesinde kullanıcılarına sunmaktadırlar. Arşiv kaynaklarının tek olması ve tekrardan üretilmesi gibi bir durumun söz konusu olmamasından kaynaklı olarak bazı kurumların kullanım prensiplerine göre orijinal belge kullanıcılara sunulmamaktadır. Bu sebeple kullanıcılara kaynakların tıpkıbasımları ya da elektronik kopyaları verilmektedir. Bunun yanı sıra devletin gizlilik politikası gereği bazı arşiv kaynaklarının erişimi kısıtlanabilmektedir (Archer ve diğerleri, 2009, s. 411).

Arşiv kaynakları diğer bilgi merkezlerinde bulunan kaynaklara göre kullanım özellikleri açısından farklılıkları bulunmaktadır. Osmanlı Arşivleri'nde bulunan kaynakların çoğunluğu Osmanlı Devleti'nin yazı dili olan Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Bu sebeptendir ki bu kaynakların kullanılabilmesi için kullanıcının Osmanlı Türkçesi okuma ve anlama yetisine sahip olması gerekmektedir. Bununla birlikte Osmanlı Türkçesi'nde sıklıkla kullanılan Arabi ve Farsi tamlama ve kalıplara da hâkim olunması gerekmektedir. Osmanlı Türkçesi'nde tek bir noktanın eksik ya da fazla yazılması anlamın tamamen değişmesine sebep olabilmektedir (Birinci, 2007, s. 36). Bunu yanı sıra kaynağın tahribatından dolayı

bozulma ve silinme gibi durumlardan dolayı kaynağın çevirisinde hatalar oluşabilmektedir. Bu gibi durumlarda aynı dönemde yazılmış bağlantılı kaynaklardan okumalar yapılarak bilginin doğruluğu teyit edilebilmektedir.

Özel koleksiyon kütüphanelerinde bulunan kaynakların bir kısmı kütüphanenin prosedürleri gereği kullanıcılara doğrudan sunulmaktadır. Bu gibi durumlarda kullanıcılar kaynakları çok dikkatli kullanmalıdırlar. Kaynağın değeri ve öneminin farkına vararak kaynağın bütünlüğünü bozacak hareketlerden uzak durmalıdırlar. Kaynağın sayfalarını çevirirken parmak ucunu ıslatmak, hapşırma ve öksürme gibi durumlarda oluşabilecek olası sıvıların kaynağa temas etmesini engellemelidirler ve koruyucu maske ve eldiven kullanmalıdırlar. İşleri gereği arşiv kaynaklarına doğrudan temas edebilen arşivcilerinde arşiv kaynakları üzerine yapacakları çeşitli işlemler sırasında dikkatli olmaları gerekmektedir.

2.8. Arşiv Kaynakları ile İlgili Etik ve Yasal Kurallar

Arşivler diğer bilgi merkezlerine göre barındırdıkları kaynaklar, kullanım prosedür ve kuralları, yönetim, işleyiş yönünden farklılıklar göstermektedirler. Arşivler gibi arşiv kaynaklarının da diğer bilgi kaynaklarından ayrıldığı çeşitli farklılıkları bulunmaktadır. Arşiv kaynakları tek ve özgün kaynaklardır. Bu sebepten ötürü arşiv kaynakları kullanıcıların kullanımına doğrudan sunulmamaktadır.

Arşiv kaynaklarının kullanılabilmesi için özel prosedürler, kurallar ve kısıtlamalar bulunmaktadır. Bu kaynakları kullanacak olan araştırmacıların prosedür, kural ve kısıtlamaları bilmeleri gerekmektedir. Bunun yanı sıra kullanıcıların, arşiv kaynakları ile çalışırken geçerli yasalar ve düzenlemeler, gizlilik hakları, bağış sözleşmeleri, telif hakkı ve fikri mülkiyet ile ilgili etik kavramları da bilmeleri gerekmektedir (Guidelines for Primary Source Literacy, 2018, s. 3). Kullanılan kaynağın bibliyografik bilgisi doğru şekilde kaynakça bölümünde verilmelidir.

Arşiv kaynakları elektronik ortama aktarılarak dijitalleştirilmektedir. Dijitalleştirme ile birlikte kaynaklara zaman ve mekândan kaynaklı olarak gelişen erişim engelleri ortadan kalkmaya başlamıştır. Henüz elektronik ortama aktarılmayan kaynaklarında varlığı söz konusudur. Araştırmacının arşive gidip erişmesi gereken kaynağı, kaynağın kullanıldığı başka bir çalışmadan

faydalanarak kullanması etik ihlaline girmektedir (Özcoşar, 2018, s. 56). Arşiv kaynaklarının kullanımı ile bilimsel çalışmalarda düşecek olan intihal oranı düşmeyecektir.

Doğruluğu genel kabul görmüş bir düşünce ya da bir ideolojinin aksine yeni bilgilerin gün yüzüne çıktığı arşiv kaynaklarını inceleyen kullanıcının bu bilgileri mevcut düşünce ya da ideolojiyi sarsacağı endişesi ile bilimsel araştırmaya çevirmemesi de etik ihlaline girmektedir (Özcoşar, 2018, s. 59).

3. ARŞİV OKURYAZARLIĞI

3.1. Arşiv Okuryazarlığı Tanımı

1989 yılında ALA tarafından yayınlanan raporda bilgi okuryazarlığı kavramı, bilgi ihtiyacını fark eden kullanıcının ihtiyaç duyduğu bilgiyi elde etme, değerlendirme ve etkin bir şekilde kullanma becerisine sahip olması şeklinde tanımlanmıştır. Aynı raporda bilgi okuryazarlığının bireyler, işletmeler ve kurumlar üzerindeki etkisi ve bilgi çağında bilgi okuryazarlığı becerilerine sahip bireylerin yetiştirilmesinin öneminin üzerinde de durulmuştur. Bilgi okuryazarlığı kavramı uzun yıllardır üzerine çeşitli çalışmalar yapılan bir konudur. Bununla birlikte arşiv ve arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik olan arşiv okuryazarlığı üzerine yapılan çalışmalar bilgi okuryazarlığına göre daha geç gelişim göstermiştir. Bilgi okuryazarlığı için onlarca yıldır çalışmalar varken özel koleksiyonlar ve arşivler için okuryazarlık çalışmalarında geç kalınmıştır (Archer ve diğerleri, 2009, s. 412).

Arşivler ve arşiv kaynaklarının aktif ve doğru kullanımına yönelik yapılan okuryazarlık türü literatürde arşiv okuryazarlığı ve birincil kaynak okuryazarlığı kavramları ile karşılık bulmaktadır. Arşiv okuryazarlığı ve birincil kaynak okuryazarlığı kavramları literatürde birbirlerinin yerine kullanılmaktadır (Polat, 2019, s. 9). Arşiv okuryazarlığının kapsamı birincil kaynak okuryazarlığına oranla daha geniştir. Bu nedenle çalışmada arşiv okuryazarlığı kavramı kullanılacaktır.

Arşiv okuryazarlığı; arşivleri, el yazmalarını, nadir eserleri, birincil kaynakları etkili şekilde bulmak, yorumlamak, kullanmak için gerekli bilgi, beceri ve yetenekler olarak adlandırılmaktadır (Morris, Mykytiuk, ve Weiner, 2014, s. 397). Başka bir tanımda ise arşiv okuryazarlığı, birincil kaynak okuryazarlığı kavramı kullanılarak "yeni bir bilgiyi oluşturmak veya mevcut olan durumu gözlemlemek için, belirli alanlar çerçevesinde birincil kaynakları etkin şekilde elde etmek, yorumlamak, değerlendirmek ve etik ihlaller yapmadan kullanabilmek için gerekli olan bilgi, beceri ve yeteneklerin bütünüdür" şeklinde ifade edilmiştir (Guidelines for Primary Source Literacy, 2018, s. 2). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere arşiv

okuryazarlığı arşivleri bilmek, arşiv kaynaklarını kaynakları elde etmek, elde edilen kaynakları yorumlamak, değerlendirmek, kullanmak ve bu sürecin tamamını etik ihlaller yapmadan gerçekleştirmek olarak özetlenebilmektedir.

Kütüphanelerde ve bilgi merkezlerinde bulunan kaynakların elde edilmesi kullanılması, paylaşılması, değerlendirilmesi, düzenlenmesi, etik ve yasal kısıtlamalar hakkında kullanıcılara verilen eğitim, bilgi okuryazarlığı eğitimi olarak adlandırılmaktadır. Kütüphanelerde bulunan kaynak türlerinden sadece biri olan birincil kaynaklar ile ilgili bilgi okuryazarlığı eğitimi içinde verilen bilgiler de yeterli seviyede değildir (Archer ve diğerleri, 2009, s. 411). Bilgi okuryazarlığı programlarının içeriğinde birincil kaynaklarla ilgili yetersizlik genel anlamda devam etmektedir. Birincil kaynak okuryazarlığı ya da arşiv okuryazarlığı denilen kavramın bilgi okuryazarlığı gibi detaylandırılarak kullanıcılarına detaylı bir şekilde eğitiminin verilmesi gerekmektedir. Birincil kaynaklarla ilgili temel bilgiler ileri seviye kütüphane kullanımı eğitimlerinde bile verilmemektedir (Archer ve diğerleri, 2009, s. 419). Kütüphane kullanımı eğitimi yani bilgi okuryazarlığı eğitimi kapsamında verilen bilgiler birincil kaynakları etkin bir şekilde kullanabilmek adına yetersiz olacağı düşünülmektedir. Birincil kaynakların kullanımı başlı başına farklı bir beceridir. Zira bu beceri; birincil kaynak ve ikincil kaynakların ayrımının yapılması, birincil kaynağa nasıl ulaşılacağı, kaynağın bulunduğu bilgi merkezinin kullanım prosedürleri, elde edilen kaynaklar içerisinden uygun kaynağın seçilmesi, seçilen kaynağın kullanılması, kaynağın değerlendirilmesi ve en doğru bilginin çıkarılması, elde edilen bilginin uygun şekilde atıfının ve kaynakçasının verilmesi gibi süreçlerin tamamını kapsamaktadır.

3.2. Arşiv Okuryazarlığının Önemi

Bilgi okuryazarlığı kavramı bilgi kaynaklarının elde edilmesi, kullanılması, düzenlenmesi, değerlendirilmesi gibi süreçleri etkin ve başarılı bir şekilde yürütülmesi şeklinde ifade edilmektedir. Bununla birlikte arşiv okuryazarlığı kavramı ise arşiv kural ve prosedürlerini bilme, arşiv kaynaklarını araştırma süreci (elde etme, kullanma, değerlendirme, yorumlama) boyunca aktif, etkin ve etik ihlaller yapmadan kullanılması şeklindedir. Bilgi okuryazarlığı ve arşiv

okuryazarlığı arasında kaynak türünden dolayı farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Arşiv okuryazarlığında kullanılan kaynaklar arşiv kaynakları ya da diğer bir ifadeyle birincil bilgi kaynaklarıdır.

Arşiv kaynakları birincil kaynaklar olması sebebiyle genellikle daha doğru bilgiye ulaşmak için tercih edilmektedir. Bu sebepten arşiv kaynaklarının bilimsel çalışmalarda kullanılması yeni gelişmeleri gün yüzüne çıkartmakla birlikte birbirinin devamı niteliğinde olan çalışmaların da ortaya çıkmasını bir nebze olsa engelleyecektir. Bu nedenle arşiv kaynaklarının bilimsel çalışmalarda kullanılması büyük önem arz etmektedir. Fakat arşiv kaynakları diğer bilgi kaynaklarına göre üretildiği ortam, kullanımı, erişimi, değerlendirilmesi ve kaynakların barındırıldığı mekân gibi çeşitli farklılıklara sahiptir. Dolayısıyla arşiv kaynaklarının kullanımı da diğer bilgi kaynaklarına göre farklılık göstermektedir.

Bilgi okuryazarlığı birincil ve ikincil bilgi kaynakları fark etmeksizin bütün bilgi kaynaklarının kullanımı kapsamaktadır. Arşiv okuryazarlığı ise sadece arşiv kaynaklarının kullanımını kapsamaktadır. Arşiv kaynaklarını içerisinde barındıran arşivlerin işleyişi ve arşiv kaynaklarını kullanımı faklı olduğundan bilgi okuryazarlığı eğitimleri içerisinde verilen bilgiler yetersiz gelecektir (Archer ve diğerleri, 2009, s. 411). Bu sebeptendir ki arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik eğitimlerin ayrıca verilmesi gerekmektedir.

Arşiv kaynaklarının bilimsel araştırmalarda kullanılması literatüre yeni ve özgün kaynakların kazandırılmasına sebep olacaktır. Fakat arşiv kaynaklarının nasıl elde edileceğini, kullanılacağını ve değerlendirileceğinin bilinmemesi bilimsel araştırmalarda arşiv kaynaklarının tercih edilme ihtimalini düşürecektir. Bu nedenle arşiv kaynaklarını kullanma becerilerinin kazandırıldığı arşiv okuryazarlığı programları oldukça önemlidir. Arşiv okuryazarlığı becerilerine sahip olan kişilerin, çalışmalarında arşiv kaynaklarını kullanmaları aynı zamanda bu kişilerin analiz etme ve eleştirel düşünme becerilerinin de gelişmesine katkı sağlayacaktır.

3.3. Türkiye'de Arşiv Okuryazarlığı

20-24 Kasım 2017 tarihleri arasında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından düzenlenen 2. Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresinde Prof. Dr.

Coşkun Polat tarafından sunulan "*Kültürel Miras Kurumu Arşivlerin Etkin Kullanımında ve Kültürel Belleğin Korunmasında Yetkinlik: Arşiv Okuryazarlığı*" isimli bildiri metninde ilk kez arşiv okuryazarlığı kavramından bahsedilmiştir. Polat, arşiv okuryazarlığı kavramının tanımı, içeriği, boyutları, gerekleri, arşiv okuryazarlığı ve bilgi okuryazarlığı kavramları arasındaki ilişki gibi konulardan bahsetmiştir. Polat arşiv okuryazarlığı kavramını Türkiye'de ilk kez dile getirmiş ve bu konuya ilişkin ilk çalışmayı yapmıştır.

İSAR (İstanbul Araştırma ve Eğitim Vakfı) Vakfı tarafından 4 Temmuz-1 Ağustos 2018 tarihleri arasında Arşiv Okur-Yazarlığı (Teori ve Uygulama) başlıklı bir program gerçekleştirmiştir. Program kapsamında katılımcılara Osmanlı arşivleri detaylı şekilde anlatılmıştır. Program kapsamında katılımcılar aşağıdaki konular hakkında bilgilendirilmişlerdir;

- Arşiv kaynaklarının önemi,
- Kurumsallaştırılması,
- Evrak fon ve türleri,
- Yazı türleri ve geçmişteki gelenekleri,
- Belgelerde kullanılan tabir, rükün, hitap ve işaretler,
- Arşiv belgelerini oluşturan bürokratik işleyiş ve bu işleyişin ne zaman ve kimler tarafından oluşturulduğu,
- Devlet yönetiminde yaşanılan sorunların belge dili ve yapısı üzerindeki etkileri,
- Basılı ve dijital ortamlarda izlenecek olan tarama yöntemleri,
- Tespit edilen belgelerin kayıt ve satın alma işlemlerinin nasıl yapılabileceği gibi teknik hususlar.

Her yıl eğitimler esnasında farklı konu başlıklarına değinen İSAR Vakfı 2-25 Temmuz 2019 tarihleri arasında 5.'si düzenlenen eğitimde "Yazma Eserler" ana başlığı adı altında aşağıdaki konu başlıklarına değinmiştir.

- İslam el yazmalarının tarihsel gelişimi,
- El yazmalarının teknik ve biçimsel boyutları,
- İslam dünyasında kitap ve kütüphanelerin konumu,

- Günümüzde yazma eser kütüphaneleri,
- Yazma eseri oluşturan biçimsel ögeler,
- Basılı ve dijital kataloglama çalışmaları,
- Mevcut veri tabanlarından istifade etme yöntemleri,
- Yazmaların tenkitli neşir çalışmaları,
- Eserlerin yayımlanma sürecinde izlenen yöntemler,

Bunların dışında Türkiye'de arşiv okuryazarlığı ve birincil kaynak okuryazarlığı konuları üzerine herhangi bir çalışma tespit edilememiştir.

3.4. Arşiv Okuryazarlığı Standartları

Bilgi okuryazarlığı, kavramı 1974 yılında ortaya atılması ile birlikte gelişim göstermiştir. Zamanla bilgi okuryazarlığı standartları belirlenmiştir. Arşiv okuryazarlığı kavramının ortaya çıkışı ve gelişimi daha yavaş ve geç olmuştur. Bilgi okuryazarlığı ile ilgili standartlar belirlenmiş olmasına rağmen arşiv okuryazarlığı için herhangi bir standart, yetkinlik ve öğrenme hedefi belirlenmemiştir (Morris ve diğerleri, 2014, s. 397-398). Birincil kaynaklarının kullanımına ve analitik araştırma becerilerine yönelik teşvik edici araştırmalar her ne kadar olsa da buna yönelik değerlendirilmelerin yapılmasını sağlayan standartlar ve protokoller üzerine çalışmalar az sayıdadır (Hensley ve diğerleri, 2014, s. 96-97). Çalışmaların az olmasının yanı sıra birincil kaynak kullanımına yönelik okuryazarlık standartları da eksik durumdadır (Yakel ve Torres, 2003, s. 52).

Archer, Hanlon ve Levine'nın 2009 yılında hazırladıkları "*Investigating Primary Source Literacy, Journal of Academic Librarianship*" isimli çalışmalarında birincil kaynak okuryazarı bireylerin sahip olması gereken yetkinlikleri şu şekilde sıralamışlardır;

- Birincil kaynaklarının kapsamı ve tanımını bilme,
- Terminolojiye uygun anahtar kelimeler ve özel arama araçlarına hâkim olma,

- Birincil kaynakları bulmak ve arama araçlarını etkili kullanmak için arama tekniklerini bilme ve araçları kullanma becerilerine sahip olma (Archer ve diğerleri, 2009, s. 419).

Kolej ve Araştırma Kütüphaneleri Derneği (Association of College and Research Libraries) tarafından 2018 yılında yayımlanan birincil kaynak okuryazarlığı rehberinin 4. sayfasında birincil kaynakları kullanabilmek için bilinmesi gereken pratik hususlar belirtilmiştir. Rehbere göre pratik hususlar;

- Farklı formatlardaki birincil kaynakları bulma, erişme, toplama ve yönetme becerisi,
- Çeşitli kurum ve veri tabanlarında hangi kaynaklara erişilip erişilemeyeceği,
- Araştırma yapılan kurumun prosedür ve terminolojileri ve bu prosedür ve terminolojilerin kurumdan kuruma farklılıklar gösterebileceği,
- Kaynaklara erişim için ilgili arama araçlarını aktif ve etkin kullanabilme,
- Transkripsiyon,
- Fotoğraflama ve indirme becerisi,

Şeklinde sıralanmıştır. Devamında birincil kaynakların kullanımı konusunda bilgili bir kişinin yani birincil kaynak okuryazarı bir bireyin sahip olduğu özellikler aşağıdaki gibi listelenmiştir.

1. Kavramsallaştırma
   1.1. Birincil ve ikincil kaynakları birbirinden ayırır ve birincil ve ikincil kaynakların birbiriyle olan ilişkisini anladığını kanıtlar.
   1.2. Bir disiplin veya çalışma alanı hakkında yapılacak olan bir çalışma için hangi birincil kaynakların kullanılacağını bilir.
   1.3. Araştırma soruları oluşturmak ve geliştirmek için hangi birincil kaynaklardan yararlanacağını bilir.
   1.4. Araştırmanın yinelenebilir ve değişebilir bir süreç olduğunu ve yeni birincil kaynakların bulunup analiz edildiğinde araştırma sorularının değişebileceğini anlar.
2. Bulma ve Erişme
   2.1. Birincil kaynakları nereden bulacağını bilir.

2.2. Birincil kaynakları bulmak için uygun, verimli ve etkili arama stratejilerini bilir. Birincil kaynakların tanımlandığı en yaygın yöntemlerden olan katalog kayıtları ve arşiv kaynaklarını bulmak için yardımcı araçları kullanmayı bilir.

2.3. Kataloglar, veri tabanları ve kaynaklar hakkında bilgi içeren diğer çevrimiçi kaynaklar ile kaynakların dijital sürümlerini, orijinallerini veya kopyalarını içerenler arasında ayrım yapar.

2.4. Tarihsel kayıtların asla var olmayabileceğini, hayatta kalamayabileceğini veya toplanamayacağını ve / veya herkesin erişimine açık olmayabileceğini anlar. Mevcut kayıtlar, araştırma için mevcut kaynakları potansiyel olarak sınırlayan koleksiyonerler, arşivciler, kütüphaneciler, bağışçılar ve / veya yayıncılar gibi bireylerin seçiciliği ve arabuluculuğu ile şekillendirilmiş olabileceğini anlar.

2.5. Arşivler, veri tabanları ve koleksiyonlar arasında farklılık gösteren ve birincil kaynaklara erişimi etkileyen politikaları ve prosedürleri tanır ve anlar.

3. Okuma, Anlama ve Özetleme

3.1. Belirli bir el yazısını, yazı tipini veya dili okuma, belirli bir teknolojiyi anlama veya çalıştırma ya da kaynağın yaratıldığı dönemin ve yerin kelime dağarcığı, sözdizimi ve iletişim normlarını kavrama becerisini gerektirebilecek birincil kaynağı inceler.

3.2. Kaynağın içeriğini özetlemek ve nasıl, kim tarafından ne zaman ve ne olduğu gibi temel bileşenlerin tanımlanması ve raporlanması dahil olmak üzere birincil kaynaklarda bulunan bilgileri tanımlar ve iletir.

3.3. Bir birincil kaynağın yayın, kopyalama ve diğer dönüşümler nedeniyle alıntılar, transkripsiyonlar ve çeviriler dahil olmak üzere çeşitli yinelemelerde var olabileceğini anlar.

4. Yorumlama, Analiz Etme ve Değerlendirme

4.1. Belirli bir araştırmanın veya yaratıcı projenin hedeflerine ulaşmak için birincil bir kaynağın uygunluğunu değerlendirir.

4.2. Üslup, öznellik ve önyargılar dahil olmak üzere birincil kaynağı oluşturanların bakış açısını eleştirel olarak değerlendirir ve bunların

kaynağın orijinal amaç/amaçları ve hedef kitlesi/kitleleri ile nasıl ilişkili olduğunu düşünür.

4.3. Oluşturulduğu zaman ve kültür hakkındaki yazar veya yaratıcı, formatı, türü, yayın tarihi veya bir koleksiyondaki ilgili malzemeler gibi bilgileri kullanarak bağlam içinde birincil bir kaynağı konumlandırır.

4.4. Mevcut kaynakların analizinin bir parçası olarak, belgesel kayıttaki sessizliklerin, boşlukların, çelişkilerin veya iktidar ilişkilerinin kanıtlarının nedenlerini ve bunların araştırma sürecini nasıl etkilediğini belirler, sorgular ve dikkate alır.

4.5. Fiziksel ve maddi unsurları, kapsayıcı (cilt, medya veya genel fiziksel özellikler) ile bilgi içeriği arasındaki ilişki ve orijinal kaynakların bu kaynakların fiziksel veya dijital kopyalarıyla ilişkisi dahil olmak üzere birincil kaynakların yorumuna dahil eder.

4.6. Tarihe empati duyar, geçmişe merak gösterir ve tarihsel kaynaklara ve tarihî aktörlere değer verir, taktirle yaklaşır.

5. Kullanma ve Birleştirme

5.1. Bir araştırma argümanını oluşturmak, desteklemek veya tartışmak için çeşitli kaynakları inceler ve sentezler.

5.2. Birincil kaynakları, gizlilik haklarına ve kültürel bağlamlara saygı duyan bir şekilde kullanır.

5.3. Birincil kaynaklara uygun atıf stili yönergelerine göre veya arşiv uygulaması ve tercihlerine göre (mümkünse) atıfta bulunur.

5.4. Bir araştırma veya yaratıcı projeye birincil kaynak bilgilerini dahil ederken telif hakkı ve gizlilik yasalarına bağlı kalır.

ACRL Yüksek Öğretim İçin Bilgi Okuryazarlığı Yetkinlik Standartları'nda birincil kaynaklardan bahsedilse de arşivlerde ve özel koleksiyonlarda bilgi okuryazalığı eğitiminin hangi şekilde kullanılacağı üzerine yeterince bilgi bulunmamaktadır (Hensley ve diğerleri, 2014, s. 99). Bu standartta özel koleksiyonlarda bulunan kaynakları kullanacak olan kişilerin sahip olması gereken kriterler belirlenmiştir. Kriterler aşağıda listelenmiştir:

- Dermenin uluslararası ortak kültür mirasının değeri ve önemi hakkında özverilidir.
- Özel dermeleri bünyesinde barındıran bilgi merkezlerinde bulunan yazılı kaynaklar ve bu kaynakların dışındaki görsel-işitsel kaynaklar hakkındaki tarihi bilgi, teori ve uygulamalar hakkında bilgi sahibidir.
- Dermelerine ait kültürel ve dilsel yeterliliklere sahiptir.
- Kitabın tarihi ve sanatları, kitap baskısı ve ciltleme, görselleştirme, yazı türleri, kâğıt türleri gibi birçok konuda bilgi sahibidir.
- Arşiv kaynaklarının bağlamını, işlevini ve değerini bilir, kaynakların kullanılabilir hale gelmesi için uygulamaları bilir.
- Sosyal yardım ve dikkat çekici yöntemlerle dermenin kullanımına teşvik eder. Dermeleri iş birliği yoluyla daha geniş ortamlarda kullanılabilir kılmayı bilir.
- Özel dermelerle çalışırken kullanıcı grupları ile iletişim kurar, dermede bulunan kaynak türlerinin kullanımı hakkında bilgi sahibi olur, kaynakları işbirliği yaparak kurumsal anlamda gün yüzüne çıkartır.
- Profesyonel kurum ve kuruluşlarla iletişim kurar ve liderlik konumuna gelmeye çalışır.
- Belirli bir uygulama alanının sahip olduğu bütün bilgi ve kaynaklara sahip olarak konu uzmanı olur. Yeniliklere ve yeni bilgilere açık olarak yaşam boyu öğrenmeye çalışır.

Archer, Hanlon ve Levine'nin 2009 yılında hazırladıkları "*Investigating Primary Source Literacy. Journal of Academic Librarianship*" isimli çalışmalarında çalışmanın verilerini değerlendirirken, değerlendirmelerini aşağıdaki 3 başlık altında yürütmüşlerdir:

1. Birincil ve ikincil bilgi kaynaklarının tanımı.
2. Geleneksel kütüphane araştırması ile birincil kaynak araştırması arasındaki özel beceriler ve farklar.
3. Arşiv kavramının tanımı ve arşivlere erişim.

Bu listenin yanı sıra öğrencilerin hazırladıkları çalışmalarında aşağıdaki listede yer alan başlıkları çok iyi bilmeleri gerektiğini ve önemli olduğunu da düşünmektedirler;

1. Birincil kaynakların tanımını ve kapsamını bilmek,
2. Terminolojiye ve alana özgü erişim araçlarına aşina olmak,
3. Erişim araçlarının nasıl kullanılacağına ve bu araçlar aracılığıyla etkili arama teknikleri geliştirme ve birincil kaynakları bulmak,

"*Kültürel Miras Kurumu Arşivlerin Etkin Kullanımında ve Kültürel Belleğin Korunmasında Yetkinlik: Arşiv Okuryazarlığı*" isimli Türkiye'de arşiv okuryazarlığı üzerine yapılan çalışmaların ilki olarak bilinen çalışmada Coşkun Polat, arşiv okuryazarı bir bireyin sahip olması gereken yetkinlikleri aşağıdaki gibi listelemiştir (Polat, 2019, s.16)

1. Bilme: Arşivleri ve arşiv kaynakları ile ilgili özellikleri ve prosedürleri bilme becerisine sahiptir.
    - Arşivlerin ve arşiv kaynaklarının tarihi, kültürel, sosyal, hukuki ve siyasi özelliklerinin olduğunun bilincindedir.
    - Arşivlerin diğer bilgi merkezlerinden çeşitli yönlerden birinden ayrıldığını bilir.
    - Arşivlerin ve diğer bilgi merkezlerinin kullanılan terminoloji yönünden de farklılıkları olduğunu bilir.
    - Arşivlerin ve arşiv kaynaklarının oluşma ve kullanma özelliklerinin farklı olduğunu bilir.
    - Çoğunlukla birincil bilgi kaynaklarından oluşan arşiv dermelerinin öneminin ve özelliklerinin farkındadır.
    - Birincil kaynaklarla ilgili bilgisi vardır ve araştırma için ne kadar önem arz ettiğini bilir.
    - Birincil kaynakların türlerini ve bu türlerin oluşmasına sebep olan özellikleri bilir.
    - Birincil bilgi kaynaklarının bazılarının belirli bir belge grubuna ait olduğunu, değerlendirme yapılırken grubuna göre yapılması gerektiğini bilir.

2. Erişme: Arşivlere ve arşiv kaynaklarına erişme konusunda yetkinliğe sahiptir.
    - Bilgi ihtiyacına yönelik arşiv kaynaklarını tespit edebilir.
    - Arşiv kaynaklarına erişmek için kullanılan erişim araçlarını ve diğer erişim araçlarından farklılıklarını bilir (katalog, dizin, rehber, vb.).
    - Arşivlerdeki dermelerin bibliyografik künyesinin tanımlanmasına ve sınıflandırılmasına yönelik bilgi sahibidir.
    - Arşiv kaynaklarına erişme konusundaki yardımcı kaynakların ve rehberlerin varlığı hakkında bilgi sahibidir.
    - Arşivlerde belgelerin düzenlenmesine ve erişiminin sağlanmasına yönelik kullanılan arşiv belgesi, arşivlik belge, fon, alt fon, seri, vb. gibi kavramların ne anlama geldiğini bilir.
    - Arşiv dermelerine erişim konusunda elektronik erişim araçlarının olduğunun farkındadır ve erişimde aktif olarak kullanır.
3. Değerlendirme: Arşiv kaynaklarından elde edilen bilginin değerlendirilmesi aşamasında kaynağın oluşturulduğu döneme özgü ve arşiv belgesinin yapısal özelliklerin öneminin bilincindedir.
    - Birincil kaynakları değerlendirmek için farklı yetkinliklere sahip olunması gerektiğini bilir.
    - Birincil kaynakları oluşturulduğu dönemin özellikleri çerçevesinde değerlendireceğini bilir.
    - Arşiv belgelerinin okunması, anlaşılması ve değerlendirilmesi için kaynağın oluşturulduğu dilin bilinmesi gerektiğini bilir. (Osmanlıca, Arapça, Farsça, eski yazı türleri, vb.)
    - Arşiv kaynaklarını anlama konusunda dönemin devlet teşkilat yapısının etkisini bilir. (Kamu yönetimi, devlet teşkilatı, hukuk, vb.)
    - Arşiv kaynaklarını değerlendirmek için belgenin fiziksel ve yapısal özelliklerinin önemli olduğu hakkında bilgi sahibidir. (Dönemin fiziksel ve yapısal özellikleri).
4. Kullanma: Arşiv kaynaklarını bilgi ihtiyacını giderme ve sorun çözme amacıyla kullanır.

- Arşiv kaynaklarından amacına hizmet eden uygun bilgi elde etmeyi bilir.
- Arşiv kaynaklarından elde edilen bilgileri dönemin şartlarına uygun şekilde yorumlar.
- Arşiv kaynaklarına dayalı yeni bilgi üretir.
- Oluşturduğu yeni bilgiyi üretmek ve sunmak için uygun ortam ve aracıları seçmeyi bilir.
- Birincil kaynaklarla ilgili alıntı yapma ve kaynak gösterme kurallarını bilir ve uygular.
- Arşiv kaynaklarını orijinal haliyle kullanmanın önemini bilir.

5. Etik ve Yasal Kurallar: Arşiv ve arşiv kaynaklarını etik ve yasal kurallar ışığında doğru şekilde kullanır.
    - Arşivlerden faydalanmanın çeşitli kurallara tabi olduğunu bilir ve bu kurallara uyar.
    - Arşiv kaynaklarının tarihi, kültürel, sosyal, hukuki, siyasi sorumluluklar gerektirdiğinin bilincindedir.
    - Arşiv kaynaklarından alıntı yapma ve bibliyografik künye oluşturma konusunda bilimsel ve etik kurallara uyar.
    - Arşiv kaynaklarının kültürel değere sahip olduğunu bilir ve çeşitli sorumlulukları beraberinde getirdiğini bilir.
    - Arşiv kaynaklarının korunmasının toplumsal bir sorumluluk, görev olduğunu bilir.

Polat aynı çalışmasında arşiv okuryazarlığının kapsamına ilişkin yaklaşımları ortaya koymak ve arşiv okuryazarlığı kavramına temel teşkil etmesi amacıyla bir kavramsal model oluşturmuştur. Oluşturmuş olduğu kavramsal model Şekil 3.1'de sunulmaktadır.

Şekil 3.1: Arşiv okuryazarlığı kavramsal modeli

Kaynak: Polat, 2019, s. 16.

3.5. Arşiv Okuryazarlığı Eğitimi

Arşiv kaynakları bilindiği üzere önemli bilgi kaynaklarındandır. Bilgiyi birinci elden kullanıcılarına sunmalarından kaynaklı olarak bilimsel araştırmalarda kullanılmaları özgünlük açısından önemli bir etkendir (Weiner ve diğerleri, 2015, s. 4). Diğer bir ifade ile birbirinin tekrarı niteliğinde olmayan özgün çalışmaların ortaya çıkması için daha önce kullanılmayan ya da kaynağın orijinal halinin kullanılması gerekmektedir. Bu sebepten ötürü birincil bilgi kaynaklarından olan arşiv kaynaklarının kullanılması gerekmektedir. Arşiv kaynaklarını kullanacak olan kişilerin ise diğer bilgi kaynaklarını kullanacak olan kişilerden daha farklı becerilere sahip olmaları gerekmektedir. Kütüphanelerde ve arşivlerde bulunan kaynaklar birbirinden farklıdır ve bundan kaynaklı olarak okuryazarlık eğitimlerinin içerikleri de farklı olacaktır (Allison, 2005, s. 1).

Bilgi kaynaklarının ve kütüphanelerin aktif ve etkin kullanılabilmesi için bilgi okuryazarlığı eğitimlerine ihtiyaç olduğu gibi arşiv kaynaklarının kullanılabilmesi için de arşiv okuryazarlığı ya da birincil kaynak okuryazarlığı eğitimlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bununla birlikte bilgi okuryazarlığı eğitimleri sırasında verilen eğitimler arşiv kaynaklarının kullanımı için yeterli bulunmamaktadır (Archer ve diğerleri, 2009, s. 411). Bu nedenle sadece arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik sadece bu kaynaklarının elde edilmesi, kullanılması, değerlendirilmesi, erişilmesi gibi süreçlerin tamamını kapsayan arşiv okuryazarlığı eğitimlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Eğitimler kapsamında arşiv kaynaklarını içerisinde barındıran arşivlerin kullanım prosedür ve kuralları, arşivlerin kendine has sınıflama ve dosyalama sistemleri, bilginin etik ihlaller yapmadan kullanılması gibi konu başlıklarının da bulunmasında fayda olacağı düşünülmektedir.

Arşiv okuryazarlığı eğitimlerinin içeriği gibi kim tarafından ve ne şekilde verileceği de tartışma konusu olmaktadır. Bilgi okuryazarlığı eğitimi üniversitelerde bağımsız derslerle, ders müfredatına dahil edilerek ders ile bütünleştirilmiş olarak, eğitim gördüğü süre içerisinde eğitim faaliyeti içinde ve web tabanlı olmak üzere 4 şekilde verilmektedir (Anne ve Leckie, 2020, s. 182). Arşiv okuryazarlığı eğitiminin de bilgi okuryazarlığı eğitimi gibi farklı ortamlarda ve farklı kişiler tarafından verileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte eğitimin verildiği ortamlarında eğitimin kalitesi ve kullanıcıya sağladığı yararlar da tartışma konusudur. Çevrimiçi öğrenme eğitime katılan kullanıcılara arşiv materyallerini kullanma, yorumlama, arşiv politika ve prosedürleri hakkındaki temel bilgileri vermektedir. Fakat bazı uzmanların arşivi ziyaret etmenin arşiv eğitiminin temel bileşenlerinden olduğunu göz ardı ederek arşiv ziyaretleri yapmamaktadırlar (Allison, 2005, s. 48). Arşiv ziyaretleri yapmadan kaynağı farklı şekillerde elde eden kullanıcıların varlığı da kabul edilecek olursa verilen eğitimlerde arşiv ziyaretlerinin arşiv araştırmasında önemli bir etken olduğu ve eğitimlerde vurgulanması gerektiği düşünülmektedir.

Üniversitelerde ders içerikleri ile bütünleştirilmiş şekilde verilen eğitimlerin de eksiklikleri bulunmaktadır. Öğrencileri arşiv kaynaklarını kullanmaya yönlendirme, kullanmalarına yönelik bilgiler verme ve rehberlik etmenin yanında

arşiv ziyaretlerine de uygun ortam sağlanması gerekmektedir. Verilen teorik bilginin uygulamalı olarak görülmesi kişinin kullanma becerisini artıracaktır.

Arşivciler, resmi eğitim programlarında veya oryantasyon programlarında öğrencilere verecekleri arşiv okuryazarlığı eğitimi ile öğrencilerin ihtiyaçlarına karşılık vermede aktif rol oynayacaklardır (Morris ve diğerleri, 2014, s. 397).

Günümüzde gün geçtikte kurumlar arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik çevrimiçi eğitimlerini artırmaktadırlar (Archer ve diğerleri, 2009, s. 418). 2019 yılının sonları 2020 yılının başlarında ortaya çıkan, tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 virüsü ticari, ekonomik, siyasi ve toplumsal hayatı etkilemiştir. Sonrasında tüm dünyada kamu ve özel kurum/ kuruluşlarında görüşme, toplantı, mevcut verilen eğitimler ve birçok uygulama uzaktan eğitim çerçevesinde verilmeye başlanmıştır. Uzaktan eğitimin kaynağa dokunamama, bilgi merkezinin ortamını hissedememe gibi dezavantajlarının yanında zaman, mekân gibi kısıtlamaların yanında küresel sorunların getirmiş olduğu engellemelerde ortadan kalkacaktır. Gün geçtikçe uzaktan web tabanlı verilen eğitimlerinde kalitesi artmıştır.

Arşivcilerin dışında öğrencilere eğitim hayatları boyunca arşiv kaynaklarını birincil bilgi kaynaklarının seviyelerine göre kullanımına yönelik eğitimler verilebilir. Bu eğitimler online eğitim olarak verilebilir. Elbette bu eğitimlerin birbirlerine göre avantaj ve dezavantajları olacaktır. Online eğitimler arşivlerin ya da birincil kaynakların bulunduğu kütüphanelerin fiziksel ortamının birebir görülmesine imkân sağlamamaktadır. Bundan kaynaklı olarak kullanıcı arşivlerin ve kütüphanelerin ortamı hakkında, birincil kaynağın niteliği hakkında derinlemesine bilgi sahibi olamayacaktır.

Araştırma sürecinde kaynağın orijinaline erişme konusunda sıkıntı yaşayan, nasıl erişeceğini bilmeyen kullanıcılar katalog kayıtlarını ve kaynak özetlerini kullanarak kolaya kaçmaktadırlar. Katalog bilgileri ve kaynak özetlerinin kullanılması ile doğru sonuçlar elde edilemeyecektir (Özcoşar, 2018, s. 56). Bu sebepten kullanıcılara kaynaklara nasıl erişileceği ve kaynakların nasıl kullanılacağına yönelik bilgilerin de eğitimlerin içeriğinde bulunması gerekmektedir.

Arşivlerin pek çoğu sahip olunan derme, arşivlerin genel kural ve prosedürleri hakkında kullanıcılara bilgiler vermektedir. Fakat kullanıcıların hayatları boyunca ihtiyaç duyacakları daha geniş bilgi ve becerileri içeriğinde barındıran birincil kaynak okuryazarlığı eğitimi hakkında çalışmalar bulunmamaktadır (Archer ve diğerleri, 2009, s. 419). Bu arşiv kaynaklarına erişim arşiv okuryazarlığının sadece bir kısmıdır. Arşiv kaynaklarının elde edilmesi, kullanılması, değerlendirilmesi ve etik kullanımı gibi süreçlerin tamamını içeren arşiv okuryazarlığı eğitiminin bir bütün olarak verilmesi gerekmektedir.

Arşivler hakkında öğrencilerin görüş ve tutumları, personel eğitimi, arşivlerin ortamı, arşiv deneyimine yönelik tutumları hakkında olumlu etki gösterecektir. Öğrencilerin arşivlere yönelik algılarını dostane olarak şekillendirme gücü tamamen arşivcilerin kontrolünde olmayabilirken, lisans öğrencilerinin hassasiyetleri konusunda personel eğitimi, özellikle, arşivlerin yeni, alışılmadık ortamıyla karşılaşıldığında, arşiv deneyimine yönelik genel tutumları üzerinde geniş kapsamlı etkilere sahip gibi görünmektedir (Daniels ve Yakel, 2013 s. 420).

Amerikan Arşivciler Derneği tarafından geliştirilen GPAS Araştırmaları Yüksek Lisans Programı'nın müfredatında öğrencilerin bilmesi gereken bilgiler ana (çekirdek) arşiv bilgisi ve tamamlayıcı bilgiler olmak üzere 2 ana başlık çerçevesinde sunulmuştur. Bu 2 ana başlığa ait alt başlıklar ve maddeleri aşağıda listelenmiştir.

- Çekirdek Arşiv Bilgisi
  - Arşiv Materyali ve Fonksiyonları Hakkında Bilgi
    - Kaynakların ve Arşivlerin Niteliği
    - Seçme, Değerlendirme ve Elde Etme
    - Düzenleme ve Açıklama
    - Koruma
    - Referans ve Erişim
    - Sosyal Yardım, Eğitim ve Savunma
    - Yönetim
    - Kaynaklar ve Bilgi Yönetimi
    - Dijital Malzeme (Kaynak) Yönetimi

- Mesleki Bilgi
    - Arşivlerin Tarihi ve Arşivcilik Mesleği
    - Kaynaklar ve Kültürel Bellek
    - Etik ve Değerler
- Bağlamsal bilgi
    - Sosyal ve Kültürel Sistemler
    - Yasal ve Finansal Sistemler

❖ Tamamlayıcı Bilgi

- Bilgi Teknolojisi
- Koruma
- Araştırma Tasarımı ve Uygulaması
- Örgütsel Teori
- Kütüphane ve Bilgi Bilimi
- Liberal Sanatlar ve Bilimler
- Müttefik Meslekler

Amerikan Arşivciler Derneği tarafından geliştirilen GPAS Araştırmaları Yüksek Lisans Programı'nın müfredatına ayrıca arşiv ziyaretleri eklenebilir.

3.6. Arşiv Okuryazarlığı Örnekleri

Arşiv kaynaklarını bilme, erişme, değerlendirme, etik ve yasal ihlaller yapmadan kullanma becerilerinin verilmesine yönelik olan arşiv okuryazarlığı eğitimleri arşiv ve arşiv kaynaklarının kullanıcılarına farklı şekillerde verilmektedir. Ders içeriğine entegre edilmiş içeriklerin ders esnasında öğrencilere aktarılması, bilgi merkezleri tarafından yüz yüze ya da web sayfası üzerinden online olarak verilmesi gibi farklı şekillerde eğitimler bulunmaktadır. Bilgi merkezlerinin bazıları web sitelerinde arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik kılavuzlar bulundurmaktadır. Bazı bilgi merkezleri de bilgi okuryazarlığı programlarının bir modülünde birincil kaynaklar hakkında içerikler sunmaktadır. Genel olarak eğitimler sonrasında katılımcıların bilgi ve becerilerinin tespit edilmesi amacıyla çeşitli testler uygulanarak geri bildirimler de alınmaktadır. Arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik olan literatürde arşiv okuryazarlığı ve birincil kaynak okuryazarlığı olarak kullanılan ve çalışma da arşiv okuryazarlığı kavramının

tercih edildiği eğitimlere ait örnekler ve eğitimlerin içerikleri aşağıda sunulmuştur.

3.6.1. Kaliforniya Southern Üniversitesi Kütüphanesi Birincil Kaynak Okuryazarlığı

Özel koleksiyonların kullanımı için kapsamlı bir şekilde birincil kaynak okuryazarlığı eğitimi sunmaktadır. Eğitim içeriklerinin oluşturulması için çeşitli disiplinlerde görev alan akademisyenlerle iş birliği yapılmıştır. Eğitimlerdeki her bir ders için öğrenme hedefleri belirledikleri görülmektedir. Öğrencileri birincil kaynak araştırması yapmaya teşvik eden ve eleştirel düşünme becerilerinin gelişmesini destekleyici aktif öğrenme uygulamalarını kullanmaktadırlar (Primary Source Literacy. 2021).

3.6.2. Kaliforniya Eyalet Üniversitesi Meriam Kütüphanesi Birincil Kaynak Okuryazarlığı Programı

Meriam Kütüphanesi birincil kaynak okuryazarlığı programını 5 modül üzerinden kullanıcılarına sunmaktadır. Her modül 50 dakika olmakla birlikte duruma göre uzatılabilmektedir. Program sonrasında katılımcılar genel olarak aşağıda verilen sorulara yanıt bulacaklardır (Primary Source Literacy Instruction Modules, 2019. California State University Meriam Library).

- Birincil ve ikincil kaynaklar arasındaki farklar nelerdir?
- İnternetteki kaynakları kullanabilir miyim?
- Bu belgeyi nasıl doğru bir şekilde tanımlayabilir ve açıklayabilirim?
- Bu kaynaktan hangi bilgileri elde edebilirim?
- Bu bilgiyi çalışmamda nasıl sunabilirim?

Modüller kavramsallaştırma, bulma, tanımlama, yorumlama ve kullanma şeklinde 5 başlık altında sunulmuştur. Modüllere ait öğrenme hedefleri başlıklar halinde açıklanmıştır.

Kavramsallaştırma;

Kavramsallaştırma başlığı altında katılımcılara birincil ve ikincil kaynakların özellikleri, birincil kaynakların ayırımını yapabilme, araştırma sorusuna yönelik birincil kaynak ihtiyacının olma durumunun tespitine yönelik içerikler sunulmuştur. Kavramsallaştırma modülüne ait öğrenme hedefleri aşağıdaki gibidir.

- Araştırma sorusu için birincil kaynakları ikincil kaynaklardan ayırt etme.
- Belirli bir proje için neyin birincil kaynak olarak hizmet edebileceğini ifade etme.
- Araştırma soruları oluşturmak ve geliştirmek için birincil kaynaklardan yararlanma.
- Araştırmanın yinelemeli bir süreç olduğunu ve yeni kaynaklar bulunup analiz edildikçe soruların değişebileceğini anlama.

Bulma;

Birincil bilgi kaynaklarını kullanmaya yönelik verilen okuryazarlık programının keşfetme modülünde katılımcılara internetteki kaynakları kullanma, birincil kaynakları bulmak için ikincil kaynakların nasıl kullanılacağı, arşivin tanımı, bulma araçlarının ne olduğu ve nasıl kullanıldığına yönelik bilgiler verilmektedir. Bu modüle ait öğrenme hedefleri de aşağıdaki gibidir.

- www'de birincil kaynaklar belirleme.
- Kütüphane kataloglarını kullanarak birincil kaynakları bulma.
- Kaynak materyalin nasıl toplandığını, korunduğunu ve tanımlandığını anlama.

Tanımlama;

Programın 3. modülü olan tanımlama modülünde ise elde edilen kaynağın eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirme, kaynağı tanımlama ve açıklamaya yönelik bilgiler verilmiştir. Tanımlama başlığı altında verilen eğitim sayesinde amaçlanan öğrenme hedefleri aşağıdaki gibi listelenmiştir.

- Belgelerin türlerini ve formatlarını tanıma ve tanımlama becerisini geliştirme.

- Tür ve formatın zaman içinde nasıl değiştiğini anlama.
- Kaynağın formatının önemli olup olmadığını veya anlamına katkıda bulunup bulunmadığını belirleme.
- Orijinal belgelerle çalışmanın çeşitliliğini ve zorluklarını anlama.

Yorumlama;

Yorumlama modülünde katılımcılara kaynağın neden oluşturulduğunun sorgulanması, kaynaktan hangi bilgilerin elde edileceği, kaynağın neyi ifade ettiği, kaynakta eksik bilgiler varsa eksik bilgilerin nasıl elde edileceği gibi konularda bilgiler verilmektedir. Bu modül sonunda öğrenilmesi amaçlanan öğrenme hedefleri aşağıdaki gibidir.

- Anahtar kavramları tanımlama.
- Kaynakların nasıl analiz edilebileceğini ve araştırma sorularını yanıtlamak için kullanılabileceğini anlama.
- Kaynakların tarihsel bağlamda yorumlanmasının önemini anlama.
- Belgelerdeki eksik bilgilerin nasıl ve neden oluştuğunu anlama.

Kullanma;

Son modül olan kullanma modülünde kaynağı etik olarak kullanma, materyalleri yasal olarak kullanma ve çoğaltma, kaynağın gerekli alıntı bilgileri doğru bir şekilde verme, bilgi çalışmada sunmaya yönelik bilgiler verilmektedir. Bu modüle ait öğrenme hedefleri aşağıdaki gibidir.

- Kaynakları araştırmanın argümanına göre sentezleme.
- Araştırmaya uygun kaynakları bulmak için uygun araç ve teknikleri kullanma.
- Birincil kaynak belgelere doğru şekilde atıfta bulunma.
- Gerekli telif hakkı, çoğaltma veya yayın izinlerinin nasıl alınacağı.

3.6.3. Teksas Üniversitesi Kütüphanesi Birincil Kaynak Okuryazarlığı Programı

Teksas Üniversitesi Kütüphanesi tarafından verilen birincil kaynak okuryazarlığı programının içeriğinde öncelikle öğrencilere birincil kaynakların ne olduğu ve

nasıl analiz edileceğine yönelik bilgiler verilmiştir. Teksas Üniversitesi kampüsünde bulunan müze, arşiv ve kütüphaneler hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. Verilen bilgilerin test edilmesi amacıyla da bir anket uygulanmıştır. Öğrencilere verilecek olan bilgiler ışığında oluşturulan öğrenme hedefleri aşağıdaki gibidir (Primary Source Literacy, 2021. Texsas University Library).

- Deneyimsel öğrenme: Birincil kaynakları eleştirel bir bakış açısıyla sorgulama.
- Kavramsallaştırma: Birincil ve ikincil kaynakların ne olduğu ve aralarındaki ilişki.
- Bulma ve erişme: Kaynak aramasının nasıl yapıldığı ve tarihsel kaynaklarda bulunan eksik bilgilerin nasıl doldurulacağı.
- Okuma, anlama ve özetleme: Kaynakları dil yapısına, yazı türüne, sözdizimine, biçimine göre inceleme.
- Yorumlama, analiz etme ve değerlendirme: Kaynağı eleştirel olarak değerlendirme ve bağlamsallaştırma, tarihsel kaynaklardaki eksiklikleri ve boşlukları ilişkilendirme.
- Kullanma ve dahil etme: Kaynakları uygun şekilde sentezleme, mahremiyete, telif haklarına ve kültürel bağlamlara saygı gösterme.

3.6.4. Charleston Koleji Kütüphanesi Arşiv Kullanım Eğitimi

Charleston Koleji tarafından arşiv ve özel koleksiyonların kullanımına yönelik verilen eğitimlerin amacı; arşivleri, el yazmalarını ve diğer benzersiz birincil kaynak türlerini etkili ve verimli bir şekilde bulmak, yorumlamak ve kullanmak için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmaktır. Bunlara ek olarak da kaynağın doğru şekilde kullanılması, araştırma yöntemleri ve stratejileri, fikrî mülkiyet ilkeleri ve çoğaltma politikaları hakkında da bilgiler verilmektedir. Eğitimlerin içerikleri katılımcıların ihtiyaçları doğrultusunda değiştirilmekte ve güncellenmektedir. Arşiv kaynaklarını ders içeriklerinde kullanmak isteyen öğretim üyeleri için de ayrıca seminerler de verilmektedir. Eğitim sonrasında katılımcıların aşağıda yer alan becerileri kazanacakları düşünülmektedir.

- Birincil kaynaklara doğru şekilde erişme.

- Özel koleksiyonları ve arşivleri kullanma.
- Kaynak materyalin birincil, ikincil veya üçüncül bilgi olup olmadığını belirleme.
- Kaynağı değerlendirme kriterlerine göre yorumlama.
- Kaynağı elde etmek için arama araçlarını ve çevrimiçi katalogları kullanarak yer numaralarını bulma (Primary Source Literacy, 2020. College of Charleston Library).

Literatür incelendiğinde arşiv okuryazarlığı programları ders içeriği olarak, bilgi merkezleri tarafından yüz yüze ya da çevrimiçi olarak çeşitli şekillerde verilmektedir. Programların içerikleri incelendiğinde Prof. Dr. Coşkun Polat'ın "Kültürel Miras Kurumu Arşivlerin Etkin Kullanımında ve Kültürel Belleğin Korunmasında Yetkinlik: Arşiv Okuryazarlığı" başlıklı çalışmasında arşiv okuryazarı bireylerin sahip olması gereken yetenek ve beceriler ACRL yükseköğretime yönelik standartlarında kullanılan bilme, erişme, değerlendirme, kullanma ile etik ve yasal konular başlıkları altında detaylı şekilde listelenmiştir. Çalışmada Coşkun Polat'ın çalışmasında hazırladığı arşiv okuryazarı bireylerin sahip olması gereken beceriler listesi temel alınmıştır. Oluşturulan listenin üzerine eklemeler yapılmıştır.

- Bilme: Arşivleri ve arşiv kaynakları ile ilgili özellikleri ve prosedürleri bilme becerisine sahiptir.
    - Arşivlerin ve arşiv kaynaklarının tarihi, kültürel, sosyal, hukuki ve siyasi özelliklerinin olduğunun bilincindedir.
    - Arşivlerin diğer bilgi merkezlerinden çeşitli yönlerden birinden ayrıldığını bilir.
    - Arşivlerin ve diğer bilgi merkezlerinin kullanılan terminoloji yönünden de farklılıkları olduğunu bilir.
    - Arşivlerin ve arşiv kaynaklarının oluşma ve kullanma özelliklerinin farklı olduğunu bilir.
    - Arşiv kaynaklarının türlerini bilir. Görsel ve işitsel kaynakların özelliklerini bilir.
    - Çoğunlukla birincil bilgi kaynaklarından oluşan arşiv dermelerinin öneminin ve özelliklerinin farkındadır.

- Birincil kaynaklarla ilgili bilgisi vardır ve araştırma için ne kadar önem arz ettiğini bilir.
- Birincil kaynakların türlerini ve bu türlerin oluşmasına sebep olan özellikleri bilir.
- Birincil bilgi kaynaklarının bazılarının belirli bir belge grubuna ait olduğunu, değerlendirme yapılırken grubuna göre yapılması gerektiğini bilir.
- Birincil ve ikincil kaynakların ayrımını yapmayı bilir.
- Araştırma sorusu oluşturmayı bilir.

- Erişme: Arşivlere ve arşiv kaynaklarına erişme konusunda yetkinliğe sahiptir.
  - Bilgi ihtiyacına yönelik arşiv kaynaklarını tespit edebilir.
  - Arşiv kaynaklarına erişmek için kullanılan erişim araçlarını ve diğer erişim araçlarından farklılıklarını bilir (katalog, dizin, rehber, vb.).
  - Arşivlerdeki dermelerin bibliyografik künyesinin tanımlanmasına ve sınıflandırılmasına yönelik bilgi sahibidir.
  - Arşiv kaynaklarına erişme konusundaki yardımcı kaynakların ve rehberlerin varlığı hakkında bilgi sahibidir.
  - Arşivlerde belgelerin düzenlenmesine ve erişiminin sağlanmasına yönelik kullanılan arşiv belgesi, arşivlik belge, fon, alt fon, seri, vb. gibi kavramların ne anlama geldiğini bilir.
  - Arşiv dermelerine erişim konusunda elektronik erişim araçlarının olduğunun farkındadır ve erişimde aktif olarak kullanır.
  - Web okuryazarlığı ve bilgisayar okuryazarlığı becerilerine sahiptir.
  - Arşiv kaynaklarında bulunan eksik ilgileri tamamlayabilir.
- Değerlendirme: Arşiv kaynaklarından elde edilen bilginin değerlendirilmesi aşamasında kaynağın oluşturulduğu döneme özgü ve arşiv belgesinin yapısal özelliklerin öneminin bilincindedir.
  - Birincil kaynakları değerlendirmek için farklı yetkinliklere sahip olunması gerektiğini bilir.
  - Birincil kaynakları oluşturulduğu dönemin özellikleri çerçevesinde değerlendireceğini bilir.(tarihsel bağlamda)

- Arşiv belgelerinin okunması, anlaşılması ve değerlendirilmesi için kaynağın oluşturulduğu dilin bilinmesi gerektiğini bilir. (Osmanlıca, Arapça, Farsça, eski yazı türleri, vb.)
- Arşiv kaynaklarını anlama konusunda dönemin devlet teşkilat yapısının etkisini bilir. (Kamu yönetimi, devlet teşkilatı, hukuk, vb.)
- Arşiv kaynaklarını değerlendirmek için belgenin fiziksel ve yapısal özelliklerinin önemli olduğu hakkında bilgi sahibidir. (Dönemin fiziksel ve yapısal özellikleri).
- Arşiv kaynaklarında kullanılan mürekkep, kağıt, süsleme teknikleri ve kullanılan yazı stili hakkında bilgi sahibidir.

- Kullanma: Arşiv kaynaklarını bilgi ihtiyacını giderme ve sorun çözme amacıyla kullanır.
  - Arşiv kaynaklarından amacına hizmet eden uygun bilgi elde etmeyi bilir.
  - Arşiv kaynaklarından elde edilen bilgileri dönemin şartlarına uygun şekilde yorumlar.
  - Arşiv kaynaklarına dayalı yeni bilgi üretir.
  - Oluşturduğu yeni bilgiyi üretmek ve sunmak için uygun ortam ve aracıları seçmeyi bilir.
  - Her türdeki birincil kaynaklarla ilgili alıntı yapma ve kaynak gösterme kurallarını bilir ve uygular.
  - Arşiv kaynaklarını orijinal haliyle kullanmanın önemini bilir.
- Etik ve Yasal Kurallar: Arşiv ve arşiv kaynaklarını etik ve yasal kurallar ışığında doğru şekilde kullanır.
  - Arşivlerden faydalanmanın çeşitli kurallara tabi olduğunu bilir ve bu kurallara uyar.
  - Arşiv kaynaklarının tarihi, kültürel, sosyal, hukuki, siyasi sorumluluklar gerektirdiğinin bilincindedir.
  - Arşiv kaynaklarından alıntı yapma ve bibliyografik künye oluşturma konusunda bilimsel ve etik kurallara uyar.
  - Arşiv kaynaklarının kültürel değere sahip olduğunu bilir ve çeşitli sorumlulukları beraberinde getirdiğini bilir.

- Arşiv kaynaklarının korunmasının toplumsal bir sorumluluk, görev olduğunu bilir.
- Görsel arşiv kaynaklarının atıf ve kaynakçalarını oluşturmayı bilme

4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRMELER

Çalışmanın bu bölümünde Çankırı Karatekin Üniversitesi Tarih, Türk Dili ve Edebiyatı (TDE) bölümü 4. Sınıf öğrencilerine uygulanan anketten elde edilen bulgular detaylıca incelenmiştir. 6-7 Mart 2020 tarihleri arasında 10 öğrenciye ön test uygulanmış ve ardından 8-15 Mart 2020 tarihleri arasında çalışmanın örneklemini oluşturan 240 kişiden; 104 Tarih bölümü, 93 Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencisi olmak üzere toplamda 197 katılımcıya anket uygulanmıştır. Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini (cinsiyet, bölüm, öğretim türü) belirlemeye yönelik 3 soru yöneltilmiştir. Anketin ikinci bölümünde ise katılımcılara arşiv kaynaklarını bilme, erişme, kullanma, değerlendirme ve etik ihlaller başlıklarının her birine ait 5 soru ve toplamda 25 soru yöneltilmiştir.

- 6,7,8,14,23 Numaralı Sorular: Katılımcıların arşiv kaynaklarının neler olduğunu ve özelliklerini bilme, birincil ve ikincil kaynakların ayrımını yapabilme, arşiv kaynaklarının bulunduğu arşivlerin özelliklerini bilme ve araştırma yapılan konuya ait kaynakların nerede bulunacağı/nereden erişileceğini test etmek amacıyla sorulmuştur.
- 10,12,13,16,24 Numaralı Sorular: Katılımcıların asıl kaynağa erişmek için kullanacağı uygulama, program ve kaynakları, araştırma yapılacak olan kurumun kullandığı kataloglama ve dosyalama teknikleri ve elde etmek istedikleri kaynağın hangi bilgi merkezinde bulunabileceğini bilme gibi arşiv kaynaklarına erişme becerisini tespit etmek amacıyla sorulmuştur.
- 18,22,25,27,30 Numaralı Sorular: Arşiv kaynakları ile çalışma konusundaki farkındalık durumu, kaynağın içeriğini değerlendirme, kaynağa bakılarak çıkarımlarda bulunma gibi beceriler test edilmek için sorulmuştur.
- 11,15,17,19,28 Numaralı Sorular: Erişimi sağlanan arşiv kaynaklarının kullanıma uygun olup olmadığının değerlendirilmesine yönelik sorular yöneltilmiştir.

- 9,20, 21,26,29 Numaralı Sorular: Kullanılan kaynakların atıf, gönderme ve bibliyografik künyelerinin oluşturma becerileri ve arşiv kaynaklarının ve arşivlerin kullanım kural ve prosedürlerini bilme durumları test edilmek üzere sorulmuştur.

Değerlendirmelerin bir kısmı arşiv kaynaklarını bilme, arşiv kaynaklarına erişim, arşiv kaynaklarını kullanma, arşiv kaynaklarını değerlendirme ve etik ve yasal ihlaller başlıkları altında gruplandırılarak yapılmıştır.

Anket çalışmasından elde edilen veriler SPSS 25.0 istatistik ve analiz programında analiz edilmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonuçları ve elde edilen bulgular, aşağıdaki tablolar ile özetlenmiş ve yorumlanmıştır.

4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Ankete katılan üniversite 4. Sınıf öğrencilerinin cinsiyet, bölüm ve öğretim türlerine ait veriler Tablo 4.1'de sunulmuştur.

Tablo 4.1: Katılımcıların cinsiyet, bölüm ve öğretim türü bilgisi

	Frekans	**Yüzde**
	N	**%**
Cinsiyet		
Kadın	121	61,5
Erkek	76	38,5
Toplam	**197**	**100**
Bölüm		
Tarih	104	52,8
Türk Dili ve Edebiyatı	93	47,2
Toplam	**197**	**100**
Öğretim Türü		
Birinci Öğretim	104	52,8
İkinci Öğretim	93	47,2
Toplam	**197**	**100**

Ankete katılan katılımcıların 121'i (61,5) kadın 76'sının da (38,5) erkek olduğu görülmektedir. Tarih ve Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinin kadınlar tarafından daha çok tercih edilmesinden kaynaklı olarak kadın katılımcı sayısının daha fazla olduğu düşünülmektedir. Tarih bölümünde 104 (52,8), Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden 93 (47,2) katılımcı anket çalışmasına katılmıştır. Katılımcıların yine 104'ü (52,8) birinci öğretim 93'ü (47,2) ikinci öğretim türünde eğitim almaktadır. Anket formu uygulanırken herhangi bir kısıtlama yapılamamıştır ve örnekleme yöntemi olarak rastgele örnekleme yöntemi tercih edilmiştir.

4.2. Katılımcıların Arşiv Kaynaklarını Bitirme Tezlerinde ve Proje Ödevlerinde Kullanma Durumu

Arşiv kaynakları birincil kaynaklar olması sebebiyle genellikle daha doğru bilgiye ulaşmak için bilimsel araştırmalarda tercih edilmektedir. Arşiv kaynaklarının bilimsel araştırmalarda kullanılması özgün ve yeni bilgilerin gün yüzüne

çıkarılmasına da sebep olmaktadır. Genel olarak katılımcıların arşiv kaynaklarını ödev ve tezlerinde kullanıp kullanmadıklarını tespit etmek amacıyla "*Proje ödevlerinizi ya da bitirme tezlerinizi hazırlarken arşiv kaynaklarını kullanır mısınız?"* sorusu sorulmuştur. Soruya verilen yanıtlar Tablo 4.2'de sunulmuştur.

Tablo 4.2: Katılımcıların arşiv kaynaklarını kullanma durumu

	Evet		**Hayır**		**Toplam**	
	N	%	N	%	N	%
Arşiv Kaynaklarını Kullanma	170	86,3	27	13,7	197	100
Toplam	**170**	**86,3**	**27**	**13,7**	**197**	**100**

Tablodaki veriler incelendiğinde katılımcıların %86,3'ünün (170 kişi) arşiv kaynaklarını bitirme tezleri ve proje ödevlerinde kullandıkları, %13,7'sinin de (27 kişi) kullanmadıkları görülmektedir. Tablo 4.1'de de görüldüğü üzere katılımcıların %52,8'i (104 kişi) tarih bölümü, % 47,2' si (93 kişi) de Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencisidir. Bu bölümlerde arşivlerde bulunan el yazmaları, doğum ölüm belgeleri, resmi yazışmalar, vesikalar, hatıralar, günlükler ve edebi eserler sıklıkla kullanılmaktadır. Katılımcıların arşiv kaynaklarını kullanma oranının %86,3 gibi yüksek çıkmasının sebebinin eğitim aldıkları bölümlerden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

4.3. Bölüme Göre Katılımcıların Arşiv Kaynaklarını Ödev ve Bitirme Tezlerinde Kullanma Durumu

Arşiv kaynakları birincil kaynaklar olması sebebiyle genellikle daha doğru bilgiye ulaşmak için bilimsel araştırmalarda fazlasıyla tercih edilmektedir. Geleceğin akademisyen ve araştırmacı adayı olan katılımcıların daha önce böyle bir tecrübe elde edip etmediklerini tespit etmek amacıyla *"Proje ödevlerinizi ya da bitirme tezlerinizi hazırlarken arşiv kaynaklarını kullanır mısınız?"* sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplar katılımcıların bölümlerine göre değişiklik gösterip göstermediğinin tespit edilmesi amacıyla karşılaştırılmış ve Tablo 4.3'te sunulmuştur.

Tablo 4.3: Bölüme göre katılımcıların arşiv kaynaklarını kullanımı

	Katılımcıların Bölümü					
	Tarih		TDE		**Toplam**	
	N	%	N	%	N	%
Evet	91	87,5	79	84,9	170	86,3
Hayır	13	12,5	14	15,1	27	13,7
Toplam	104	100	93	100	70	100

Tabloda katılımcıların %86,3 'ünün (170 kişi) arşiv kaynaklarını ödev ve bitirme tezlerinde kullandıkları görülmektedir. Arşiv kaynaklarını kullandıklarını ifade eden 170 katılımcının 91'inin tarih bölümü öğrencisi, 79'unun da Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencisi olduğu görülmektedir. Tarih bölümü öğrencisi katılımcıların arşiv kaynaklarını daha fazla kullandıkları sonucu ortaya çıkmaktadır. Tarih bölümünde eğitim gören katılımcılar tarih bilimi gereği arşiv kaynaklarının tamamını derinlemesine incelemektedirler. Türk Dili ve Edebiyatı bölümü eğitimi alan katılımcılar ise arşiv kaynaklarının sadece edebi yönünü incelemektedirler. Tarih bölümünde eğitim alan katılımcıların arşiv kaynaklarını daha fazla kullanmalarının bu sebepten kaynaklandığı düşünülmektedir.

Chi-Square testi sonuçlarına göre p değeri ,271 ile 0,05"lik anlamlılık değerinden büyük olduğu için değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

4.4. Arşiv Kaynaklarının Kullanımına Yönelik Eğitim Alma Durumu

Arşiv kaynaklarının aktif ve etkin kullanılabilmesi için arşiv okuryazarlığı becerilerine sahip olunması gerekmektedir. Arşiv okuryazarlığı becerileri de çeşitli eğitimler sayesinde kullanıcılara kazandırılmaktadır. Bu eğitimler kişilerin eğitim gördüğü kurumlarda özel bir ders olarak ya da ders içeriğine entegre edilmiş olarak verilebilmektedir. Bunun yanı sıra arşiv kaynaklarının bulunduğu bilgi merkezleri özellikle de arşivler tarafından verilebilmektedir. Katılımcıların arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik herhangi bir eğitim alıp almadıklarını tespit etmek amacıyla anket formunda *"Arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik herhangi bir eğitim aldınız mı?"* sorusu sorulmuştur. Katılımcıların vermiş olduğu yanıtlar Tablo 4.4'te listelenmiştir.

Tablo 4.4: Eğitim alma durumu

	Evet		**Hayır**		**Toplam**	
	N	%	N	%	N	%
	36	18,3	161	81,7	197	100
Toplam	**36**	**18,3**	**161**	**81,7**	**197**	**100**

Tablo 4 incelendiğinde katılımcıların %18,3'ünün (36 kişi) arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik eğitim aldığı, %81,7'sinin de (161 kişi) eğitim almadığı görülmektedir. Tablo 2'deki verilere tekrardan bakıldığında katılımcıların arşiv kaynaklarını bitirme tezleri ve proje ödevlerinde %86,3 oranında kullandıkları görülmektedir. Arşiv kaynaklarının doğru şekilde kullanılabilmesi için özel bilgi ve becerilere sahip olunması gerektiği gerçeğini göz önünde bulunduracak olursak katılımcıların bu şekilde herhangi bir eğitim almadan arşiv kaynaklarını kullanmaları doğru olmayacaktır. Katılımcıların arşiv kaynaklarını sıklıkla kullandıkları fakat eğitim almadan bilinçsiz şekilde kullandıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Chi-Square testi sonuçlarına göre p değeri 30,665 ile 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olduğu için değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

4.5. Öğretim Türüne Göre Arşiv Kaynaklarının Kullanımına Yönelik Eğitim Alma Durumu

Arşiv kaynakları ile diğer bilgi kaynaklarının bulundukları ve üretildikleri ortam, kullanım şekli, erişimi, kural ve prosedürleri gibi konularda farklılıkları bulunmaktadır. Arşiv kaynağının bulunduğu kurumun tespit edilmesi, kaynağın elde edilmesi, kullanımı, değerlendirilmesi gibi süreçlerin başarılı şekilde yürütülmesi için eğitime ihtiyaç duyulmaktadır. Katılımcıların eğitim aldıkları ya da almadıklarının tespit edilmesi amacıyla *"Arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik herhangi bir eğitim aldınız mı?"* sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların öğretim türünden kaynaklı olarak boş vakitlerinde bu tarz eğitimlere vakit ayırabilme durumlarının değişkenlik gösterebileceği düşüncesiyle soruya verilen

yanıtlar katılımcıların öğretim türü ile karşılaştırılmıştır. Elde edilen veriler Tablo 4.5'te sunulmuştur.

Tablo 4.5: Öğretim türünün katılımcıların eğitim almasına etkisi

	Katılımcıların Öğretim Türü					
	1. Öğretim		2. Öğretim		**Toplam**	
	N	%	N	%	N	%
Evet	22	21,2	14	15,1	36	18,3
Hayır	82	78,8	79	84,9	161	81,7
Toplam	104	100	93	100	197	100

Tablo 5'te katılımcıların %81,7 'sinin (161 kişi) eğitim almadığı, %18,3'ünün (36 kişi) ise eğitim aldığı sonucuna varılmaktadır. İkinci öğretim türünde eğitim alan katılımcıların derslerinin günün geç saatlerinde başlaması sebebiyle gün içinde oluşan boş vakitlerini çeşitli eğitimlere katılarak doldurabilecekleri düşünülmüştür. Fakat tablo incelendiğinde ikinci öğretim türünde eğitim alan katılımcıların %15,1'inin, birinci öğretim türünde eğitim alan öğrencilerin ise %21,2'sinin arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik eğitim aldıkları görülmektedir. Öğretim türünün katılımcıların eğitim alma durumunu çok fazla etkilemediği görülmektedir.

Chi-Square testi sonuçlarına göre p değeri 1,223 ile 0,05"lik anlamlılık değerinden büyük olduğu için değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

4.6. Birincil ve İkincil Kaynakların Ayrımını Yapabilme

Arşiv kaynakları genellikle birincil bilgi kaynaklarından oluşmaktadır. Birincil kaynakların bilimsel araştırmalarda daha doğru bilgiye ulaşmak için kullanılması intihal oranı düşük ve birbirinin tekrarı niteliğinde olmayan yeni çalışmaların ortaya çıkmasını sağlayacaktır. 20. yy.'ın son çeyreğinde insan hayatına giren bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkisi ile birlikte bilgi patlaması meydana gelmeye başlamıştır. Bilgi patlamasının etkisi ile bilgi kaynaklarının sayısı gün geçtikçe kontrolsüz şekilde artmaktadır. Herhangi bir süzgeçten geçirilmeden

kontrolsüz şekilde artan bilgi kaynaklarının vermiş olduğu bilgiler hakkında kuşku duyulmaktadır. Bu sebepten ötürü araştırmacıların doğru bilgiyi elde edebilmeleri için öncelikle bilgi okuryazarı olmaları gerekmektedir. Bilgi okuryazarı olan kişiler doğru bilgi kaynağını seçme, kullanma ve değerlendirme becerisine sahiptir. Bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasına yönelik verilen eğitimler bütün bilgi kaynaklarının kullanımına yöneliktir. Bu nedenle sadece birincil kaynakların kullanımına yönelik literatürde birincil kaynak okuryazarlığı ya da arşiv okuryazarlığı denilen eğitimler verilmeye başlanmıştır. Bir bireyin arşiv okuryazarı olarak nitelendirilebilmesi için öncelikli kriter birincil ve ikincil kaynakların ayrımını yapabiliyor olması şeklindedir. Çalışmada birincil kaynakları aktif şekilde kullandıkları düşünülen katılımcıların birincil ve ikincil kaynakların ayrımını yapabilme ya da yapamama durumlarını test etmek amacıyla 6 numaralı *"Aşağıdakilerden hangisi birincil bir kaynaktır?"* ve 14 numaralı *"Aşağıdakilerden hangisi ikincil bir kaynaktır?"* şeklindeki çoktan seçmeli 2 soru yöneltilmiştir. Katılımcıların verdiği yanıtlar Tablo 4.6'da listelenmiştir.

Tablo 4.6: Katılımcıların birincil ve ikincil kaynakları ayırt etmesi

	Doğru		**Yanlış**		**Yanıt Yok**		**Toplam**	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Soru 6	131	66,5	64	32,5	2	1,0	197	100
Soru 14	93	47,2	93	47,2	11	5,6	197	100
Toplam	224	-	157	-	13	-	394	100
Ortalama	-	56,85	-	39,85	-	3,3	-	100

Tablodaki veriler incelendiğinde birincil kaynağın tespit edilmesine yönelik sorulan çoktan seçmeli soruyu katılımcıların %66,5'i (131 kişi) doğru tespit etmiş, %32,5'i (64 kişi) yanlış tespit etmiş, %1,0'i de (2 kişi) bu soruya yanıt vermemiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun ikincil kaynaklar arasında verilen birincil kaynağı doğru tespit edebildiği görülmektedir.

Birincil kaynakların arasında verilen ikincil kaynağın tespit edilmesine yönelik sorulan soruda (Soru 14) ise katılımcıların %47,2 'sinin (93 kişi) doğru tespit

ettiği, yine aynı oranda %47,2 'sinin (93 kişi) de yanlış tespit ettiği görülmektedir. Bunun yanı sıra katılımcıların %5,6'sının (11 kişi) da yöneltilen soruyu yanıtsız bıraktığı görülmektedir. Birincil ve ikincil kaynakların ayrımının söz konusu olduğu benzer nitelikteki 2 soruya verilen yanıtların doğruluk oranları birbirinden farklıdır. Tabloda da görüldüğü üzere anket formunda 6 numaralı olan sorunun doğru yapılma oranı 14 numaralı soruya göre daha yüksektir. Bu farklılığın soruların anket formundaki sıralamasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. 14 numaralı soruya kadar katılımcıların dikkat ve odaklanma düzeylerinin düştüğü düşünülmektedir.

Tablodaki veriler genel olarak değerlendirildiğinde katılımcıların birincil ve ikincil kaynakların ayrımına yönelik sorulan soruları %56,85 (224) oranında doğru, %39,85 (157) oranında yanlış yanıtladığı görülmektedir. Bu durumda katılımcıların birincil ve ikincil kaynakları ayırt etme becerileri yönünden yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların birincil ve ikincil kaynakları ayırma konusundaki becerilerinin düşük olması ile birlikte arşiv kaynaklarını yüksek oranda kullanmaları dikkat çekicidir.

4.7. Arşiv Kaynaklarının Kullanımına Yönelik Eğitim Alan Katılımcıların Birincil ve İkincil Kaynakların Ayrımını Yapabilmesi Durumu

Arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik arşivler ve kütüphaneler tarafından verilen, ders içeriğine eklenmiş olarak verilen, bölüm tarafından ayrı bir ders şeklinde verilen, çevrimiçi uygulamalar aracığıyla verilen eğitimlerin varlığı söz konusudur. Bu eğitimler katılımcılarına kaynağın elde edilmesinden başlayıp kaynağın atıfının verilmesine kadar uzanan sürecin tamamı hakkında bilgiler sunmaktadır. Birincil ve ikincil kaynak ayırımının yapabilmesine yönelik sorulan 6 numaralı *"Aşağıdakilerden hangisi birincil bir kaynaktır?"* ve 14 numaralı *"Aşağıdakilerden hangisi ikincil bir kaynaktır?"* sorulara verilen yanıtlar, eğitim alan katılımcıların eğitim almayanlara göre durumlarının tespit edilmesi amacıyla Tablo 4.7'de karşılaştırılmış ve sunulmuştur.

Tablo 4.7: Katılımcıların arşiv kaynaklarını ayırt etme durumu

	Eğitim Alma Durumu					
	Evet		Hayır		**Toplam**	
		%	N	%	N	%
6. Soru						
Doğru	25	12,8	106	54,4	131	67,2
Yanlış	11	5,6	53	27,2	64	32,8
Yanıt Yok			2		2	
Toplam	36	18,5	161	81,5	197	100
14. Soru						
Doğru	17	9,1	76	40,9	93	50
Yanlış	15	8,1	78	41,9	93	50
Yanıt Yok	4		7		11	
Toplam	36	17,2	161	82,8	197	100

Tablo 4.4'teki veriler incelendiğinde katılımcıların %18,3'ünün (36 kişi) arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik eğitim aldığı, %81,7'sinin (161 kişi) eğitim almadığı görülmektedir. Tablo 4.7 incelendiğinde eğitim aldığını belirten 36 katılımcının 25'i 6 numaralı soruyu doğru, 11'i ise yanlış yanıtlamıştır. Aynı şekilde 14 numaralı soruyu 17 katılımcı doğru 15 katılımcı ise yanlış yanıtlamıştır. Eğitim aldığını ifade eden katılımcıların 6 numaralı soruyu 14 numaralı soruya göre daha çok doğru yanıtladıkları görülmektedir. Eğitim alanların eğitimleri yeterli ve etkili olmadığı belirlenmiştir.

Chi-Square testinin sonuçlarına göre 6. soruya ait p değeri ,103 iken 14. soruya ait p değeri ,151'dir. Değerler 0,05"lik anlamlılık değerinden büyük olduğu için değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

4.8. Katılımcıların Arşiv Kaynaklarını Bilmesi

Arşiv kaynaklarının elde edilmesi, erişilmesi, değerlendirmesi, aktif ve etkin kullanılmasını kapsayan süreç literatürde arşiv okuryazarlığı olarak bilinmektedir. Arşiv okuryazarı bireylerin arşiv kaynaklarının doğru şekilde kullanma becerisine sahip olmaları gerekmektedir. Arşiv okuryazarlığı becerileri çalışmada başlıklar

üzerinden gidilerek değerlendirilecektir. Arşiv kaynaklarını bilme, erişme, değerlendirme, kullanma ve etik ihlaller ve kurallar olmak üzere 5 başlık altında incelenecektir. Arşiv kaynaklarını bilme başlığı altında kaynakların neler olduğunu ve özelliklerini bilme, birincil ve ikincil kaynakların ayrımını yapabilme, arşiv kaynaklarının bulunduğu arşivlerin özelliklerini bilme ve araştırma yapılan konuya ilişkin kaynakların nerede bulunacağı/nereden erişileceğini bilme önemlidir. Katılımcıların arşiv kaynaklarının kullanımını bilip bilmediklerini tespit etmek amacıyla 6 numaralı *"Aşağıdakilerden hangisi birincil bir kaynaktır?"*, 7 numaralı *"Aşağıdakilerden hangisi arşiv kaynaklarının özelliklerinden değildir?",* 8 numaralı *"Aşağıdakilerden hangisi arşivleri diğer bilgi merkezlerinden ayıran özelliklerden biri değildir? ",* 14 numaralı *" Aşağıdakilerden hangisi ikincil bir kaynaktır?",* 23 numaralı *"Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ilgili araştırma yapan bir araştırmacı, kanun metninin orijinal sürümünü aşağıdaki arşivlerin hangisinde bulması mümkündür?"* soruları yöneltilmiştir. Katılımcıların vermiş olduğu yanıtlar Tablo 4.8'de sunulmuştur.

Tablo 4.8: Arşiv kaynaklarını bilme durumu

	Doğru		**Yanlış**		**Yanıt Yok**		**Toplam**	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Soru 6	131	66,5	64	32,5	2	1,0	197	100
Soru 7	63	32,0	130	66,0	4	2,0	197	100
Soru 8	76	38,6	116	58,9	5	2,5	197	100
Soru 14	93	47,2	93	47,2	11	5,6	197	100
Soru 23	97	49,2	100	50,8	0	0,0	197	100
Toplam	460	-	503	-	22	-	985	100
Ortalama	-	46,7	-	51,08	-	2,22	-	100

Tablo incelendiğinde katılımcıların arşiv kaynaklarını bilmelerine yönelik yöneltilen sorulardan 6. Soruyu katılımcıların %66,5'i (131 kişi) doğru, %32,5'i (64 kişi) yanlış cevaplamıştır. %1'i ise (2 kişi) cevap vermemiştir. 6. Soruya

verilen doğru yanıt oranı diğer sorulara oranla daha yüksektir. Bu oranın yüksek olmasıyla birlikte katılımcıların birincil ve ikincil kaynakların ayrımını yapabilmektedirler sonucu çıkarılmaktadır. 7. Soruyu katılımcıların %32,0'si (63 kişi), 8. Soruya ise %38,6 'sı (76 kişi) doğru yanıt vermiştir. Diğer 3 soruya bakıldığında bu sorulara doğru yanıt verme oranının fazlaca düşük olduğu görülmektedir. Katılımcıların arşiv kaynaklarının ve arşivlerin özelliklerini bilmedikleri sonucuna varılmaktadır.

Tablo genel olarak yorumlanacak olursa katılımcılar arşiv kaynaklarını bilmeye yönelik sorulan soruların %46.7'sini (460 kişi) doğru, %51,08'ini (503 kişi) de yanlış yanıtlamışlardır. Katılımcıların arşiv kaynaklarını bilme becerilerinin yetersiz olduğu görülmüştür.

4.9. Katılımcıların Arşiv Kaynaklarına Erişimi

Arşiv okuryazarı olarak adlandırılabilmek için kişilerin bilmesi gereken konulardan biri de arşiv kaynaklarına erişim konusudur. Araştırmacıların asıl kaynağa erişmek için kullanacağı uygulama, program ve kaynakları, araştırma yapılacak olan kurumun kullandığı kataloglama ve dosyalama teknikleri ve elde etmek istedikleri kaynağın hangi bilgi merkezinde bulunabileceğini bilmeleri gerekmektedir. Katılımcıların arşiv kaynaklarına erişme becerilerini tespit etmek amacıyla 5 soru yöneltilmiştir. 10 numaralı *"Arşiv kaynaklarına erişmek için aşağıdaki kaynaklardan hangisi kullanılmaz? "*, 12 numaralı *"Aşağıdakilerden hangisi arşivlerde araştırma yapmak için bilinmesi gereken kavramlardandır? ",* 13 numaralı *"Aşağıdakilerden hangisi arşiv kaynaklarına ulaşılabilecek bir kurum değildir? ",* 16 numaralı *"Devlet Arşivleri Başkanlığı'nın web sitesinde belge taraması yaparken site uzantısının seçeneklerden hangisi olması beklenir? "* ve 24 numaralı *"Soy ağacı ile ilgili araştırma yapmak için hangi arşiv seçilmelidir? "* Sorulara verilen yanıtlar Tablo 4.9'da listelenmiştir.

Tablo 4.9: Arşiv kaynaklarına erişme durumu

	Doğru		**Yanlış**		**Yanıt Yok**		**Toplam**	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Soru 10	36	18,3	161	81,7	0	0,0	197	100
Soru 12	84	42,6	109	55,3	4	2,0	197	100
Soru 13	90	45,7	107	54,3	0	0,0	197	100
Soru 16	78	39,6	119	60,4	0	0,0	197	100
Soru 24	127	64,5	68	34,5	2	1,0	197	100
Toplam	**415**	**-**	**564**	**-**	**6**	**-**	**985**	**-**
Ortalama	**-**	**42,14**	**-**	**57,24**	**-**	**0,6**	**-**	**100**

Tablodaki veriler incelendiğinde katılımcıların arşiv kaynaklarına erişimine yönelik soruların %42,14'ünü doğru, %57,24'ünü de yanlış yanıtladıkları görülmektedir. Katılımcıların arşiv kaynaklarına erişim becerilerinin yetersiz olduğu düşülmektedir. Yetersiz olmasının katılımcıların arşiv okuryazarlığı eğitimi almamasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Arşiv kaynaklarına erişmek için tercih edilmesi gereken danışma kaynaklarının sorulduğu 10 numaralı soru katılımcılar tarafından %18,3 oranında doğru, %81,7 oranından yanlış yanıtlanmıştır. Oranlar değerlendirildiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun danışma kaynaklarını bilmedikleri düşünülmektedir.

Aile soy ağacı ile ilgili araştırma yapan bir kişinin hangi arşivi tercih etmesi gerektiğine yönelik sorulan 24. soruya katılımcıların %64,5'i doğru, %34,5'i yanlış cevap vermiştir. Doğru cevap veren katılımcıların oranının yüksek olmasının sebebinin 2018 yılında kişilerin aile soy ağacı bilgilerinin E-Devlet uygulaması üzerinden sunulması ve uzun süre gündemde kalmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

4.10.Katılımcıların Arşiv Kaynaklarını Kullanımı

Arşiv kaynakları diğer bilgi kaynaklarından farklı olarak tektir ve sonradan üretilememekte, hazırlanamamakta ve basılamamaktadır. Bu sebepten ötürü arşiv kaynakları kullanılırken fazlaca dikkatli olunmalıdır. Bununla birlikte birçok arşivde kaynakların orijinal nüshaları kullanıcılarla paylaşılmamaktadır. Elektronik versiyonları ya da tıpkıbasımları kullanıcıların kullanımına sunulmaktadır. Katılımcıların arşiv kaynaklarını kullanma becerilerini tespit etmek amacıyla 18 numaralı *"Aşağıdakilerden hangisi arşiv kaynaklarının kullanımının kişilere sağladığı faydalar arasında yoktur?"* , 22 numaralı *"Aşağıdaki seçeneklerden hangisi kaynağın içeriği açısından değerlendirilirken dikkat edilmemesi gerekenlerdendir?" ,* 25 numaralı *"Hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığımız bir fotoğraf karesini değerlendirirken aşağıdaki sorulardan hangisinin sorulması uygun değildir?" ,* 27 numaralı *"Halil Dikmen tarafından resmedilen "İstiklal Savaşı'nda Mermi Taşıyan Kadınlar" isimli eserle ilgili yorumlardan hangisi yapılamaz?"* ve 30 numaralı *"Aşağıdakilerden hangisi araştırmada kullanılan bir posterin bibliyografik künyesini hazırlanırken ihtiyaç duyulan öğelerden değildir? (akademik toplantılarda sunulan poster bildirileri)*" sorular yöneltilmiştir. Sorulara verilen yanıtlar Tablo 4.10'da listelenmiştir.

Tablo 4.10: Arşiv kaynaklarını kullanma durumu

	Doğru		**Yanlış**		**Yanıt Yok**		**Toplam**	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Soru 18	126	64,0	71	36,0	0	0,0	197	100
Soru 22	77	39,1	118	59,9	2	1,0	197	100
Soru 25	109	55,3	80	40,6	8	4,1	197	100
Soru 27	86	43,7	105	53,3	6	3,0	197	100
Soru 30	74	37,6	120	60,9	3	1,5	197	100
Toplam	**472**	**-**	**494**	**-**	**19**	**-**	**985**	**-**
Ortalama	**-**	**47,94**		**50,14**		**0,92**		**100**

Tablodaki veriler incelendiğinde katılımcılar anket esnasında arşiv kaynaklarını kullanımına yönelik yöneltilen soruların %47,94'ünü doğru, %50,14'ünü yanlış yanıtladıkları görülmektedir. Değerlerin birbirine çok yakın olmasıyla katılımcıların arşiv kaynaklarını kullanma becerilerinin orta seviyede olduğu sonucuna varılmaktadır. Tabloya bakıldığında 18 numaralı *"Aşağıdakilerden hangisi arşiv kaynaklarının kullanımının kişilere sağladığı faydalar arasında yoktur*?" sorusunun katılımcılar tarafından doğru yanıtlama oranının %64,0, yanlış yanıtlama oranının ise %36,0 olduğu görülmektedir. Diğer sorulara oranla bu sorunun doğru yanıtlanma oranının yüksek olması katılımcıların arşiv kaynaklarının kişilere sağladığı faydaların farkında oldukları ve bu bilinçliliğe sahip oldukları sonucuna varılmaktadır.

22 ve 30 numaralı sorulara verilen yanıtların doğruluk ve yanlışlık oranlarına bakıldığında bu soruların diğer sorulara oranla doğru yapılma yüzdesinin düşük olduğu görülmektedir. 22 numaralı sorunun doğru yapılma oranının %39,1 (77 kişi), 30 numaralı sorunun oranının ise %37,6 (74 kişi) olduğu görülmektedir. Katılımcıların arşiv kaynaklarının değerlendirilmesi konusundaki becerilerin eksik olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların aynı nitelikteki farklı sorulara verdikleri yanıtlarda bu denli dalgalanmaların olmasından konu ve bilgi eksikliği olduğu sonucuna varılmaktadır.

4.11. Katılımcıların Arşiv Kaynaklarını Değerlendirmesi

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin insan hayatına girmesi ile birlikte yayıncılık sektörü de bu gelişmelerden payını almıştır. Yayınlanmak istenen kaynağın hakemler tarafından belirli süzgeçlerden geçirilerek yayınladığı ortamlardan kontrolsüz şekilde artan yayıncılığa doğru gidilmektedir. Kişilerin diledikleri her konudaki fikirlerini yer, zaman ve mekân kısıtlaması olmaksızın yayınlayabildikleri web 2.0 teknolojilerinin insan hayatına soktuğu kişisel bloglar, ve sosyal medya ağları bulunmaktadır. Belirli kısıtlama ve süzgeçlerden geçirilmeden yayınlanan, bilgilerin doğruluğu hakkında şüphe duyulan bir bilgi kirliliği meydana gelmektedir. Bilimsel araştırma ve çalışmalarda bilgi kirliliğinin arttığı şu dönemde doğru bilgiyi bulmak ve elde etmek oldukça zordur. Bu sebepten ötürü araştırmacıların elde ettikleri bilgiyi eleştirel bir bakış açısıyla

analiz etmeleri ve sentezlemeleri gerekmektedir. Örneğin elektronik ortamda elde edilen bir bilginin "yayınladığı site kime ait?", "verilen bilgiler güncel mi?", "sitede yayınlanan bilgiler hakemler tarafından inceleniyor mu?", "site uzantısı nedir?" gibi soruların sorulması gerekmektedir. Arşiv kaynakları genellikle doğruluğundan çok fazla şüphe duyulmayan kaynaklar olarak tanımlanmaktadır. Fakat bazı durumlarda da arşiv kaynaklarında yanlış bilgiler sunulabilmektedir. Örneğin bir olayı örtbas etme gibi bir durum söz konusu olduğunda verilen bilgi doğru olmayacaktır. Bu sebepten ötürü arşiv kaynaklarının da eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada katılımcıların arşiv kaynaklarını değerlendirmeye yönelik becerilerinin test edilmesi amacıyla anket formunda 11 numaralı *"Aşağıdakilerden hangisi arşiv kaynaklarını değerlendirirken dikkat edilmesi gereken unsurlardan değildir? ",* 15 numaralı *"Tarih bilgisinin yazılı olduğu yerin yırtılmasıyla birlikte tarihi hakkında bilgi bulunmayan el yazmasının tarihinin doğrulanabilmesi için hangi yöntemin uygulanması doğru değildir? ",* 17 numaralı *"Yukarıdaki seçenekleri işlem sırasına uygun olarak sıralayınız? ",* 19 numaralı *"Sözleşme, anayasa ve mahkeme kayıtları gibi yazılı kaynakların kullanımına ilişkin aşağıdaki yorumlardan hangisi yapılamaz? " ,* 28 numaralı *"Aşağıdaki kaynaklardan hangisi araştırma yapmaya uygundur? "* çoktan seçmeli 5 soru katılımcılara sorulmuştur. Anket sonucunda elde edilen veriler Tablo 4.11'de sunulmuştur.

Tablo 4.11: Arşiv kaynaklarını değerlendirme durumu

	Doğru		**Yanlış**		**Yanıt Yok**		**Toplam**	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Soru 11	116	58,9	81	41,1	0	0,0	197	100
Soru 15	30	15,2	164	83,2	3	1,5	197	100
Soru 17	88	44,7	108	54,8	1	0,5	197	100
Soru 19	109	55,3	86	43,7	2	1,0	197	100
Soru 28	51	25,9	141	71,6	5	2,5	197	100
Toplam	**394**	**-**	**580**	**-**	**11**	**-**	**985**	**-**
Ortalama	**-**	**40,0**	**-**	**58,88**		**1,1**	**-**	**100**

Tablodaki veriler incelendiğinde katılımcıların 15 numaralı soruyu doğru yanıtlama oranlarının %15,2 (30 kişi), yanlış yanıtlama oranlarının ise %83,2 (164 kişi) olduğu görülmektedir. Arşiv kaynaklarını değerlendirmeye yönelik sorulan 5 çoktan seçmeli sorudan en düşük oranda doğru yapılan sorunun 15 numaralı soru olduğu görülmektedir. Katılımcıların kaynağın kâğıt türüne, süsleme tekniklerine, yazı türüne bakılarak ve tarihsel bağlamda ilişki kurularak çeşitli çıkarımlarda bulunulabileceğine yönelik bilgi ve becerilerinin eksik olduğu görülmektedir. Katılımcıların tarihi belli olmayan bir kaynağın tarihini belirleme yöntemini ve hangi kaynaklardan araştırma yapılacağını bilmediği tespit edilmiştir.

Tablo genel olarak değerlendirilecek olursa katılımcılar arşiv kaynaklarını değerlendirmeye yönelik sorulan 5 sorunun %40,0'ını doğru, %58,88'ini ise yanlış yanıtlamışlardır. Katılımcıların arşiv kaynaklarını kullanmaya yönelik becerilerinin eksik olduğu görülmektedir. Becerilerinin eksik olmasının ise arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik herhangi bir eğitim almadıklarından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

4.12. Katılımcıların Arşiv Kaynaklarını Etik ve Yasal Kullanımı

Arşiv kaynakları diğer bilgi kaynaklarına göre üretildiği ortam, erişim, kullanım, değerlendirme, etik gibi konularda birbirinden ayrılmaktadırlar. Bunun dışında arşiv kaynaklarının bulunduğu, saklandığı, korunduğu ve kullanıcı hizmetine sunulduğu kurumlarda farklılık göstermektedir. Arşiv kaynakları; yazma eser kütüphanelerinde, kent arşiv müzelerinde, çeşitli kurum ve kuruluşlara ait kamu/özel arşivlerinde bulunmaktadırlar. Fakat çoğunlukla arşiv kaynaklarının arşivlerle bulunduğu görülmektedir. Arşivlerin diğer bilgi merkezlerine göre yönetimi, işleyişi, kural ve prosedürleri farklıdır. Bu sebepten ötürü arşiv kaynaklarını kullanacak olan araştırmacıların kurumun işleyişine göre hareket edip, kural ve prosedürlerine uyum sağlaması gerekmektedir.

Arşivler ve diğer bilgi merkezleri arasında olduğu gibi arşiv kaynakları ve diğer bilgi kaynakları arasında da çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. Arşiv kaynaklarının kullanımı sonrasında diğer bütün kaynaklarda da olduğu gibi etik kurallar ve Türk Ceza Kanunun gereğince bilgi hırsızlığının önüne geçilmesi amacıyla kaynak gösterilmeli ve yapılan alıntı belirtilmelidir. Arşiv kaynaklarının bibliyografik künyelerinin de doğru şekilde oluşturulması gerekmektedir. Katılımcıların arşiv kaynakları hakkındaki etik kurallar ve yasal kullanımlarının bilgisine sahip olma durumlarının tespit edilmesi amacıyla 9 numaralı *"Bir fotoğrafın bibliyografik künye bilgisi verilirken hangi öğelerin bulunması gerekmektedir? ",* 20 numaralı *"Arşiv kural ve prosedürlerinden hangisi yanlıştır? ",* 21 numaralı *"Yapılan araştırmalarda alıntı yapma ve kaynak gösterme işlemlerinin yapılmasının en temel nedeni nedir? ",* 26 numaralı *"Arşivlerle ilgili bilgilerden hangisi yanlıştır? ",* ve 29 numaralı *"Bir arşiv belgesinin bibliyografik künye bilgisi verilirken hangi öğelerin bulunması gerekmektedir? "* şeklindeki çoktan seçmeli 5 soru anket formunda yöneltilmiştir. Anket formunda verilen yanıtlar Tablo 4.12'de sunulmuştur.

Tablo 4.12: Etik ve yasal kullanım

	Doğru		**Yanlış**		**Yanıt Yok**		**Toplam**	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Soru 9	7	3,6	190	96,4	0	0,0	197	100
Soru 20	100	50,8	95	48,2	2	1,0	197	100
Soru 21	26	13,2	170	86,3	1	0,5	197	100
Soru 26	46	23,4	143	72,6	8	4,1	197	100
Soru 29	51	25,9	141	72,6	5	2,5	197	100
Toplam	**230**	**-**	**39**	**-**	**16**	**-**	**985**	**-**
Ortalama	**-**	**23,38**	**-**	**75,22**	**-**	**1,62**	**-**	**100**

Tablodaki veriler incelendiğinde katılımcıların arşiv kaynaklarını etik ve yasal kullanımlarını test etmeye yönelik sorulan soruların %23,38'ini doğru, %75,22 oranında yanlış yanıtladıkları görülmektedir. Katılımcıların arşiv okuryazarlığı becerilerini test etmeye yönelik 5'er gruplar halinde sorulan sorular, arşiv kaynaklarını bilme, erişme, kullanma, değerlendirme ve etik yasal kullanım başlıkları altında gruplandırılarak değerlendirilmiştir. Katılımcıların arşiv kaynaklarını bilmelerine yönelik verilerin sunulduğu Tablo 4.8'e göre % 46,7 doğru, arşiv kaynaklarına erişime yönelik becerilerine ait verilerin sunulduğu Tablo 4.9'a göre % 42,14 doğru, arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik verilerin sunulduğu Tablo 4.10'a göre %47,94 doğru, arşiv kaynaklarının değerlendirilmesine yönelik verilerin incelendiği Tablo 4.11'e göre %40,0 oranında doğru yanıt verdikleri görülmektedir. Tablo 4.12 incelendiğinde katılımcıların etik ve yasal kullanım konularında sorulan sorulara %23,38 oranında doğru yanıt verdikleri görülmektedir. Diğer tablolardaki veriler incelendiğinde (Tablo 4.8, Tablo 4.9, Tablo 4.10, Tablo 4.11) katılımcıların etik ve yasal konuları hakkındaki sorulara vermiş oldukları doğru yanıt oranı oldukça düşüktür. Genel olarak arşiv kaynaklarını kullanma becerileri düşük olan katılımcıların etik ve yasal kullanım hakkındaki bilgi ve becerilerinin çok daha düşük ve eksik olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında her iki bölümün de ders programları incelendiğinde arşiv okuryazarlığı becerilerinin

kazandırılmasına yönelik herhangi bir eğitim almamaları ve proje hazırlama, araştırma yöntemleri gibi ders içeriklerini almamalarından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

4.13. Katılımcıların Arşiv Okuryazarlığı Becerilerine Sahip Olma Durumu

Bilgi kirliliğinin giderek arttığı 21. yy.'da kontrolsüz şekilde gittikçe artan bilginin doğruluğunun ve güvenirliliğinin tespit edilmesi de oldukça zorlaşmıştır. Bu şartlarda üretilmeye çalışılan bilimsel çalışmalarda bilgiyi birinci elden daha az yorumsuz ve daha saf haliyle veren arşiv kaynakları tercih edilmeye başlanmıştır. Arşiv kaynaklarında verilen bilgiler yorumsuz olduğu için kaynağı kullanan araştırmacının elde ettiği bilgiler en saf ve doğru haliyle elinde olacaktır. Bilimsel çalışmalarda arşiv kaynaklarının tercih edilmesi oldukça önemlidir. Arşiv kaynaklarının da kullanılmasına yönelik çeşitli bilgi ve beceriler bulunmaktadır. Bu beceriler arşiv okuryazarlığı denilen eğitimler sayesinde kişilere kazandırılabilmektedir. Bir bireyin arşiv okuryazarı olarak nitelendirilmesi için arşiv kaynaklarını etkili ve aktif şekilde elde etme, kullanma, erişme, değerlendirme ve bu sürecin tamamını etik ve yasal ihlaller yapmadan yürütme becerisine sahip olması gerekmektedir. Arşiv kaynaklarını eğitim hayatları boyunca ve ileriki meslek hayatlarında sıklıkla kullanacakları düşünülen katılımcıların arşiv okuryazarlığı becerilerine sahip oldukları ya da olmadıklarının tespit edilmesi amacıyla bilmeye yönelik 5 soru, erişmeye yönelik 5 soru, değerlendirmeye yönelik 5 soru, kullanmaya yönelik 5 soru, etik ve yasal kurallara yönelik 5 soru gruplandırılarak (Gruplandırmalar geri planda yapılmış olup anket formunu yanıtlayan katılımcılar tarafından bilinmemektedir.) toplamda 25 soru yöneltilmiştir. Sorulara verilen yanıtlar Tablo 4.13'te sunulmuştur.

Tablo 4.13: Arşiv okuryazarlığı becerilerine sahip olma durumu

	Doğru		**Yanlış**		**Yanıt Yok**		**Toplam**	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Soru 6	131	66,5	64	32,5	2	1,0	197	100
Soru 7	63	32,0	130	66,0	4	2,0	197	100
Soru 8	76	38,6	116	58,9	5	2,5	197	100
Soru 9	7	3,6	190	96,4	0	0,0	197	100
Soru 10	36	18,3	161	81,7	0	0,0	197	100
Soru 11	116	58,9	81	41,1	0	0,0	197	100
Soru 12	84	42,6	109	55,3	4	2,0	197	100
Soru 13	90	45,7	107	54,3	0	0,0	197	100
Soru 14	93	47,2	93	47,2	11	5,6	197	100
Soru 15	30	15,2	164	83,2	3	1,5	197	100
Soru 16	78	39,6	119	60,4	0	0,0	197	100
Soru 17	88	44,7	108	54,8	1	0,5	197	100
Soru 18	126	64,0	71	36,0	0	0,0	197	100
Soru 19	109	55,3	86	43,7	2	1,0	197	100
Soru 20	100	50,8	95	48,2	2	1,0	197	100
Soru 21	26	13,2	170	86,3	1	0,5	197	100
Soru 22	77	39,1	118	59,9	2	1,0	197	100
Soru 23	97	49,2	100	50,8	0	0,0	197	100
Soru 24	127	64,5	68	34,5	2	1,0	197	100
Soru 25	109	55,3	80	40,6	8	4,1	197	100
Soru 26	46	23,4	143	72,6	8	4,1	197	100
Soru 27	86	43,7	105	53,3	6	3,0	197	100
Soru 28	51	25,9	141	71,6	5	2,5	197	100
Soru 29	51	25,9	141	71,6	5	2,5	197	100
Soru 30	74	37,6	120	60,9	3	1,5	197	100
Ortalama		**40,03**		**58,47**		**1,5**		**100**

Tablo incelendiğinde katılımcıların arşiv okuryazarlığı becerilerinin test edilmesine yönelik kendilerine yöneltilen 25 sorunun %40,03'ünü doğru, %58,47'sini yanlış yanıtladıkları görülmektedir. Veriler incelendiğinde katılımcıların arşiv kaynaklarını bilme, erişme, kullanma, değerlendirme ve etik yasal konularını kapsayan arşiv okuryazarlığı becerilerinin yeterli seviyede olmadığı görülmektedir.

9, 10, 15, 21 numaralı soruların doğru yanıtlanma oranının diğer sorulara göre daha düşük olduğu görülmektedir. Kaynakların bibliyografik künyesinin oluşturulması, danışma kaynakları ve türleri, çıkarımda bulunma, atıf vermenin amacı gibi konularda bilgi eksikliklerinin daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.4'te de görüldüğü üzere katılımcıların sadece %18,3'ü (36 kişi) arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik eğitim aldıklarını belirtmişlerdir. Anket formunda yöneltilen 25 sorunun %40,03 oranında doğru yanıtlandığı görülmektedir. Bu durumun katılımcıların arşiv okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasına yönelik herhangi bir eğitim almamasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

4.14. Fotoğrafa Ait Bibliyografik Künye Bilgisi

Arşiv kaynaklarının yazılı, görsel ve işitsel olmak üzere çeşitli türleri bulunmaktadır. Vesikalar, hatıra ve günlükler yazılı kaynaklara; fotoğraflar, haritalar, krokiler görsel kaynaklara; röportajlar ve ses kayıtları da işitsel kaynaklara örnek verilebilmektedir. Yazılı kaynakların dışından görsel ve işitsel kaynaklar da sıklıkla başvurulan kaynaklar arasında bulunmaktadır. Bu kaynaklar kullanım yönünden basılı kaynaklardan farklıdırlar. Katılımcıların görsel arşiv kaynaklarından olan fotoğrafların bibliyografik künyesini oluşturma becerilerine yönelik *"Bir fotoğrafın bibliyografik künye bilgisi verilirken hangi öğelerin bulunması gerekmektedir?"* sorusu yöneltilmiştir. Soruya verilen yanıtlar Tablo 4.14'te listelenmiştir.

Tablo 4.14: Fotoğrafların bibliyografik künye bilgisi

	Doğru		**Yanlış**		**Toplam**	
	N	%	N	%	N	%
	7	3,6	190	96,4	197	100
Toplam	**7**	**3,6**	**190**	**96,4**	**197**	**100**

Tablodaki veriler incelendiğinde fotoğraflara ait bibliyografik künyeleri oluşturma becerilerini tespit etmek amacıyla katılımcılara yöneltilen soruyu katılımcıların %3,6'sı (7 kişi) doğru, %96,4'ü (190 kişi) de yanlış yanıtlamıştır. Soruyu doğru yanıtlayan katılımcıların sayısı oldukça düşüktür. Katılımcıların bibliyografik künye oluşturmayı tamamen bilmemeleri ya da araştırmalarında görsel arşiv kaynaklarını daha önce hiç kullanmamalarından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Oysa görsel arşiv kaynakları, yazılı kaynakları tamamlayan ve destekleyen kaynaklardır. Bilimsel çalışmalarda görsel kaynakların kullanılmasının çalışmanın niteliğini, kullanılabilirliğini önemli ölçüde etkileyecektir.

4.15. Eksik Bilgileri Bulunan Kaynağı Tamamlama

Arşiv kaynakları genellikle geçmişten günümüze kalan tarihi eser niteliğindeki kaynaklardır. Arşiv kaynaklarının büyük çoğunluğu günümüze oluşturulduğu malzemenin kalitesi, iyi muhafaza edilme ve korunma gibi etkenler sayesinde sağlam bir şekilde ulaşmıştır. Fakat bazı kaynaklar çeşitli sebeplerden (yangın, sel, tahrip, hayvanların müdahalesi) dolayı bütünlüğünü koruyamamıştır. Bu gibi kaynaklar ya da yer ve zaman bilgisi eksik verilmiş kaynaklar tarihsel bağlamda değerlendirilerek kullanılabilmektedir. Bunun yanı sıra kullanılan malzeme türü ve süsleme teknikleri gibi etkenlere bakılarak da tahmin ve çıkarımlarda da bulunulabilmektedir. Katılımcılara *"Tarih bilgisinin yazılı olduğu yerin yırtılmasıyla birlikte tarihi hakkında bilgi bulunmayan el yazmasının tarihinin doğrulanabilmesi için hangi yöntemin uygulanması doğru değildir?"* şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Verilen yanıtlar Tablo 4.15'te listelenmiştir.

Tablo 4.15: Eksik bilgileri tamamlamayı bilme

	Doğru		Yanlış		Yanıt Yok		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
	30	15,2	164	83,2	3	1,5	197	100
Toplam	**30**	**15,2**	**164**	**83,2**	**3**	**1,5**	**197**	**100**

Tablodaki veriler incelendiğinde anket formunda yöneltilen soruyu katılımcıların %15,2'si(30 kişi) doğru, %83,2'si (164 kişi) yanlış yapmıştır. %1,5'i (3 kişi) de sorulan soruyu yanıt vermemiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu bu soruyu yanlış yanıtlamıştır. Katılımcıların, eksik bir bilginin ya da doğruluğu hakkında şüphe duyulan bilginin tarihsel ilişki kurularak, başka bir kaynaktan teyit edilerek, kaynağın yazı türü, kaynağın oluşturulduğu malzemenin türü ve süsleme teknikleri gibi etkenler incelenerek tespit edilebileceği hakkında bilgi sahibi olmadıkları düşünülmektedir. Bu gibi etkenler incelenerek kaynağın doğruluğu ve güvenilirliği hakkında da çıkarımlarda bulunulabilmektedir.

4.16. Katılımcıların Arşiv Kural ve Prosedürleri Hakkındaki Bilgisi

Arşivlerin diğer bilgi merkezlerine göre çeşitli farklılıkları bulunmaktadır. Kullandıkları otomasyon sistemi, sınıflama ve tasnif sistemleri, ödünç verme kural ve prosedürleri, kaynağa göre değişkenlik gösteren paylaşma kıstasları olarak söylenebilmektedir. Arşiv kaynaklarını kullanacak olan araştırmacı kaynağın bulunduğu bilgi merkezinin kural ve prosedürlerini iyi bilmeli bunun yanında arşiv kaynaklarının özel kaynaklar olduğunu ve kullanırken ayrıca özen gösterilmesi gerektiğinin bilincinde ve farkında olmalıdır. Anket formunda katılımcıların arşiv kural ve prosedürleri hakkındaki bilgilerinin test edilmesi amacıyla "*Arşiv kural ve prosedürlerinden hangisi yanlıştır?"* sorusu yöneltilmiştir. Soruya verilen yanıtlar kadınların doğası gereği kurallara daha fazla riayet etme ve özen göstermeleri sebebiyle katılımcıların cinsiyetleri ile ayrıca karşılaştırılmıştır. Elde edilen veriler Tablo 4.16'da sunulmuştur.

Tablo 4.16: Cinsiyete göre katılımcıların arşiv kural ve prosedürlerini bilme durumu

	Doğru		**Yanlış**		**Toplam**	
	N	%	N	%	N	%
Kadın	68	34,9	51	26,2	119	61,0
Erkek	32	16,4	44	22,6	76	39,0
Toplam	100	51,3	95	48,7	195	100

Tablodaki veriler genel olarak incelendiğinde katılımcıların %51,3'ünün arşiv kural ve prosedürleri ile ilgili sorulan soruyu doğru, %48,7'sinin ise yanlış yanıtladığı görülmektedir. Katılımcıların yarıdan fazlasının çok az farkla bu soruyu doğru yaptıkları görülse de oranın daha yüksek olması gerektiği düşünülmektedir. Katılımcılardan eğitim aldıklarını belirtenlerin oranının artması ile doğru yanıt verme oranlarının doğru orantılı olduğu düşünülmektedir. Bu sebepten katılımcıların eğitim eksiklerinin giderilmesi gerekmektedir.

Katılımcılardan 100'ünün kendilerine yöneltilen soruyu doğru yaptıkları görülmektedir. Doğru yanıtlayan 100 katılımcının 68'i kadın, 32'si ise erkektir. Kadın katılımcıların erkeklere oranla daha fazla doğru yanıtladıkları görülmektedir. Kadınların doğaları gereği erkeklere göre daha dikkatli olma, ince detaylara yer verme ve kurallara daha fazla riayet ediyor olmalarından kaynaklı olarak bu soruyu doğru yaptıkları düşünülmektedir.

Chi-Square testinin sonuçlarına göre p değeri 4,198 ile 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olduğu için değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

4.17. Katılımcıların Görsel Arşiv Kaynakları Hakkındaki Durumu

Çoklu ortam (multimedya) ürünleri aktif, eğlenceli, etkin ve kolay öğrenmeyi destekleyici nitelikteki ürünlerdir. Çoklu ortam ürünlerinin öğrenme de kullanılması öğretilen bilginin kalıcılığı ve kolay hatırlanması konusunda oldukça etkilidir. Çoklu ortam ürünlerinin her alanda kullanılması gerekmektedir. Yazılı arşiv kaynaklarının çoklu ortam ürünleri olarak nitelendirebileceğimiz görsel ve

işitsel arşiv kaynakları da yazılı arşiv kaynaklarının destekleyicisi konumunda bulunmaktadır. Yazılı arşiv kaynaklarının yanında görsel arşiv kaynaklarından olan fotoğraf, harita, resim, kroki, poster, broşür ve plan gibi kaynakların da kullanılması oldukça önemlidir. Görsel arşiv kaynaklarının kullanımı, değerlendirilmesi ve bibliyografik künyelerinin oluşturulması yazılı kaynaklara göre farklılıklar göstermektedir. Katılımcıların görsel arşiv kaynaklarının bibliyografik künyelerini oluşturma konusundaki becerilerinin tespit edilmesi amacıyla anket formunda *"Aşağıdakilerden hangisi araştırmada kullanılan bir posterin bibliyografik künyesi hazırlanırken ihtiyaç duyulan öğelerden değildir? (Ör. akademik toplantılarda sunulan poster bildirileri)"* sorusu yöneltilmiştir. Soruya verilen yanıtlar Tablo 4.17'de sunulmuştur.

Tablo 4.17: Görsel arşiv kaynağı kullanma durumu

	Doğru		**Yanlış**				**Toplam**	
	N	%	N	%	N	%	N	%
	74	37,6	120	60,9	3	1,5	197	100
Toplam	74	37,6	120	60,9	3	1,5	197	100

Tablodaki veriler incelendiğinde katılımcıların %37,6'inin (74 kişi) görsel arşiv kaynaklarından olan posterlerin bibliyografik künyesinin oluşturulmasına yönelik sorulan soruyu doğru yanıtladığı, %60,9'unun (120 kişi) ise yanlış yanıtladığı görülmektedir. Sorunun doğru yanıtlanma oranın düşük olmasının katılımcıların görsel arşiv kaynaklarını diğer arşiv kaynaklarına göre daha az kullanmalarından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra Tablo 4.17'de sunulan verilerin elde edilmesi amacıyla anket formunda yöneltilen sorunun son soru olması da katılımcıların dikkat dağınıklığı ile bu soruyu yanıtladıkları ihtimalini de akla getirmektedir.

4.18.Katılımcıların Cinsiyete Göre Arşiv Kaynaklarını Kullanma Durumu

Arşiv kaynakları olarak nitelendirilen el yazmaları, hatıralar, günlükler, resmî devlet kayıtları, doğum ve ölüm belgeleri gibi kaynaklar Tarih ve Türk Dili Edebiyatı gibi bölümler tarafından sıklıkla başvurulan kaynaklardandır. Arşiv

kaynakları kullanılırken de diğer bilgi kaynakları gibi özen gösterilmelidir. Bilgi kaynaklarının kullanımına yönelik çoğunlukla kütüphaneler tarafından bilgi okuryazarlığı eğitimleri verilmektedir. Bilgi okuryazarlığı eğitimi alan kişilerin arşiv kaynakları ile çalışırken hiç eğitim almayan kişilere göre daha başarılı olacakları açıkça ortadadır. Sadece arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik olan arşiv okuryazarlığı eğitimleri sonucunda başarı seviyesinin daha da artacağı düşünülmektedir. Arşiv kaynaklarını diğer bölümlere oranla daha fazla kullandıkları düşünülen katılımcıların arşiv kaynaklarını kullanma durumlarını tespit etmek amacıyla anket formunda *"Proje ödevlerinizi ya da bitirme tezlerinizi hazırlarken arşiv kaynaklarını kullanır mısınız?"* sorusu yöneltilmiştir. Soruya verilen yanıtların katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesi amacıyla cinsiyet değişkeni ile karşılaştırılmıştır. Elde edilen veriler Tablo 4.18'de listelenmiştir.

Tablo 4.18: Cinsiyete göre arşiv kaynaklarını kullanma durumu

	Evet		**Hayır**		**Toplam**	
	N	%	N	%	N	%
Kadın	101	51,3	20	10,2	121	61,4
Erkek	69	35,0	7	3,6	76	38,6
Toplam	170	86,3	27	13,7	197	100

Tablodaki veriler incelendiğinde proje ödevlerinde ve bitirme tezlerinde arşiv kaynaklarını kullandıklarını ifade eden 170 katılımcının 101'inin kadın, 69'unun da erkek olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan katılımcıların 121'i kadın, 76'sı erkektir. Soruya yanıt veren kadın Arşiv kaynaklarını kadın katılımcıların daha fazla kullandıkları görülmektedir. Erkeklerin teknolojiye olan ilgilerinin kadınlara oranla daha fazla olmasından kaynaklı olarak erkek katılımcıların arşiv kaynaklarını değil de elektronik ortamda bulunan kaynakları tercih etmelerinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Chi-Square testi sonuçlarına göre p değeri 2,114 ile 0,05"lik anlamlılık değerinden büyük olduğu için değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

4.19. Arşiv Kaynaklarının Kullanımının Kişilere Sağladığı Faydalar

Bilimsel araştırmalarda literatür taraması yaparken araştırmacılar tarafından doğruluğuna daha çok inanılan arşiv kaynakları sıklıkla tercih edilmektedir. Bununla birlikte bir bilginin ikincil kaynaklardan değil de birincil kaynaktan doğrudan alınması da araştırma etiğine göre olması gerektiği gibidir. Arşiv kaynakları da kullanılırken araştırmacıya kattığı bazı değerlerde bulunmaktadır. Arşiv kaynaklarının kullanımı kişilere analiz etme ve eleştirel düşünme becerisi kazandırmaktadır. Bunun yanında farklı bir bakış açısı kazandırma, keşfetme ve araştırma isteği uyandırma, yorumlama yeteneğini geliştirme gibi faydaları da bulunmaktadır. Arşiv kaynaklarını eğitim hayatları boyunca sıklıkla kullandıkları düşünülen katılımcıların arşiv kaynakları ile çalışmanın kazandırmış olduğu faydaların farkında olma durumlarının tespit edilmesi amacıyla katılımcılara *"Aşağıdakilerden hangisi arşiv kaynaklarının kullanımının kişilere sağladığı faydalar arasında yoktur?"* sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların vermiş olduğu yanıtlar, yine katılımcıların cinsiyetlerine göre değişkenlik gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla karşılaştırılmıştır. Elde edilen verilen Tablo 4.19'da sunulmuştur.

Tablo 4.19: Cinsiyete göre arşiv kaynaklarının kullanımının sağladığı faydalar

	Doğru		**Yanlış**		**Toplam**	
	N	%	N	%	N	%
Kadın	90	45,7	31	15,7	121	61,4
Erkek	36	18,3	40	20,3	76	38,6
Toplam	126	64,0	71	36,0	197	100

Tablo 4.19'da sunulan veriler incelendiğinde anket formunda sorulan soruya katılımcıların 126'sının doğru yanıt verdiği görülmektedir. Doğru yanıt veren 126 katılımcının ise 90'ının kadın, 36'sının da erkek olduğu görülmektedir. Yanlış yanıt veren 71 katılımcının da 31'i kadın, 40'ı erkektir. Bu soruyu anket formuna katılan kadın katılımcıların daha başarılı şekilde yanıtladıkları görülmektedir. Arşiv kaynaklarını kullanma sıklığının cinsiyet değişkeni ile karşılaştırıldığı Tablo 4.18'e bakıldığında arşiv kaynaklarını kullandığını belirten 170 katılımcının

101'ini kadın katılımcılar oluşmaktadır. Arşiv kaynaklarını erkeklere göre daha fazla kullanan kadın katılımcıların arşiv kaynaklarının kişilere sağladığı faydalar konusunda bilinçli olmalarının ve daha farkında olmalarının normal olduğu düşünülmektedir.

Tablodaki veriler genel olarak incelendiğinde arşiv kaynaklarının kullanımının kişilere sağladığı faydaların tespit edilmesine yönelik katılımcılara sorulan sorunun %64,0 oranında doğru, %36,0 oranında ise yanlış yanıtlandığı görülmektedir. Doğru yanıtlama oranının diğer sorulara göre yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır. Katılımcıların arşiv kaynaklarını kullanma becerilerinin yüksek olmamasına rağmen arşiv kaynaklarının kişilere sağladığı faydalar hakkında bilinçli oldukları görülmektedir. Katılımcıların Tablo 4.2'deki verilere tekrardan bakıldığından katılımcıların arşiv kaynaklarını bitirme tezlerinde ve proje ödevlerinde sıklıkla (%86,3) kullandıkları görülmektedir. Katılımcıların arşiv kaynaklarının kişilere sağladığı faydalar hakkındaki bilgi seviyelerinin yüksek olmasının sebebinin arşiv kaynaklarını fazlaca kullanmalarından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Chi-Square testi sonuçlarına göre p değeri 14,775 ile 0,05"lik anlamlılık değerinden büyük olduğu için değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Arşivler barındırdıkları bilgi kaynakları, kullanım koşulları, prosedür ve etik ilkeleri gibi unsurlardan dolayı diğer bilgi merkezlerinden farklıdırlar. Arşivlerde bulunan arşiv kaynakları diğer bilgi kaynaklarına göre elde edilmesi, yorumlanması, kullanılması ve değerlendirilmesi hususunda ayrı bir beceri, bilgi ve yetenek gerektirmektedir. Bu kazanımlar bireylere verilecek olan arşiv okuryazarlığı eğitimleri ile kazandırılabilmektedir. Arşiv okuryazarlığı literatürde arşiv kaynaklarını aktif, etkili ve doğru bir şekilde tespit etme (arşiv kaynağının bulunduğu kurum), erişme, değerlendirme ve kullanma becerilerinin bütünü olarak tanımlanmaktadır. Türkiye Osmanlı Devleti'nden miras kalan zengin arşivlere ve arşiv kaynaklarına sahiptir. Bu kaynakların etkin ve aktif kullanılabilmesi için arşiv okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması amacıyla eğitimlerin verilmesi gerekmektedir. Çalışmada arşiv kaynaklarını eğitim hayatları ve mesleki hayatları boyunca sıklıkla kullanacakları düşünülen Tarih bölümü ve Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencilerinin oluşturduğu örneklem gruba arşiv kaynaklarını kullanmalarına yönelik becerilerinin test edilmesi amacıyla anket formu uygulanmıştır. Anket formlarından elde edilen veriler değerlendirilmiş olup bu doğrultuda çıkarılan sonuçlar aşağıdaki gibidir:

- Katılımcıların büyük çoğunluğunun (Tablo 4.2) proje ödevlerinde ve bitirme tezlerinde arşiv kaynaklarını kullandıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların arşiv kaynaklarını sıklıkla kullanmalarının eğitim aldıkları bölümlerden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.
- Proje ödevlerinde ve bitirme tezlerinde arşiv kaynaklarını kullandıklarını belirten katılımcıların çoğunluğu Tarih bölümü öğrencisidir (Tablo 4.3). Tarih bölümü öğrencisi katılımcıların arşiv kaynaklarını Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne göre daha fazla kullandıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

- Anket formunda katılımcılara arşiv kaynaklarını kullanmaya yönelik herhangi bir eğitim alıp almadıklarının tespit edilmesi amacıyla bir soru yöneltilmiştir. Soruya verilen yanıtlara göre katılımcıların büyük çoğunluğunun arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik eğitim almadığı

sonucu ortaya çıkmaktadır (Tablo 4.4). Buna göre çalışmanın hipotezlerinden olan *"Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik eğitim ve ders almadıkları düşünülmektedir."* yargısı doğrulanmaktadır. Tarih ve Türk Dili Edebiyatı bölümleri ders programları incelendiğinde arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik herhangi bir dersin olmadığı da görülmektedir. Arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik eğitim almadan arşiv kaynaklarının sıklıkla (Tablo 4.2'ye göre) kullanılmasının da çok doğru olmadığı düşünülmektedir.

- Arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik beceriler bu çalışmada 5 başlık altında incelenmiştir. Bu başlıklardan birincisi olan arşiv kaynaklarını bilme başlığı altında kişilerin sahip olması gereken becerilerden biri olan birincil ve ikincil kaynak ayrımını yapabilme önemli bir kriterdir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun ikincil kaynaklar arasında verilen birincil kaynağı doğru tespit edebildiği görülmektedir. Birincil ve ikincil kaynakların ayrımının söz konusu olduğu benzer nitelikteki 2 soruya verilen yanıtların doğruluk oranları birbirinden farklıdır. Tablo 6'daki veriler genel olarak değerlendirildiğinde katılımcıların birincil ve ikincil kaynakların ayrımına yönelik sorulan soruları %56,85 (224) oranında doğru, %39,85 (157) oranında yanlış yanıtladığı görülmektedir. Bu durumda katılımcıların birincil ve ikincil kaynakları ayırt etme becerileri yönünden yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamızın hipotezlerinden biri olan *"Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların birincil ve ikincil kaynakların ayrımını yapamamaktadırlar."* Yargısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Fakat katılımcıların birincil ve ikincil kaynakların ayırımını yapmalarına yönelik becerilerinin de yeterli olmadığı düşünülmektedir.

- Arşiv okuryazarlığı eğitimleri arşiv kaynaklarının doğru ve aktif şekilde kullanılması konusunda oldukça önemlidir. Arşiv okuryazarlığı eğitimlerinin bu kaynakları kullanan ve kullanacak olan kişilere verilmesi gerekmektedir. Çalışma da arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik eğitim aldıklarını belirten katılımcıların arşiv okuryazarlığı eğitimlerinde

kazandırılan önemli bir beceri olan birincil ve ikincil kaynakların ayırımını yapabilme konusunda yetenekli olmadıkları görülmektedir. Eğitim aldıklarını ifade eden az sayıdaki katılımcının aldığı eğitimin çok etkili ve verimli olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların aldıkları eğitimlerde birincil ve ikincil kaynakların ayrımına yönelik içerik yoksa eklenmelidir. Gerekli konu içeriği var ise içerik detaylandırılmalıdır.

- Arşiv kaynaklarını bilmeye yönelik sorulan sorularda doğru yanıtlama oranının bazı sorularda çok yüksek bazılarında ise çok düşük olduğu görülmektedir. Katılımcıların arşivler ve arşiv kaynakları ile ilgili bazı konularda bilgi sahibi oldukları fakat büyük çoğunlukta bilgi eksikleri olduğu sonucuna varılmaktadır.

- Arşiv okuryazarlığı kavramı çalışmada arşiv kaynaklarını bilme, erişme, değerlendirme, kullanma ve etik ve yasal konular başlıkları altında değerlendirilmiştir. Çalışmanın verileri incelendiğinde katılımcıların arşiv kaynaklarını bilme becerilerinin yetersiz olduğu görülmüştür. Çalışmanın "*Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların arşiv kaynaklarını bilme konusunda bilgi ve beceriye sahip değillerdir.*" şeklindeki hipotezinin doğruluğu kanıtlanmıştır.

- Katılımcıların arşiv kaynaklarına erişmek için kullanılacak uygulama, program ve kaynakları, araştırma yapılacak olan kurumun kullandığı kataloglama ve dosyalama teknikleri ve elde edilmek istenen kaynağın hangi bilgi merkezinde bulunabileceği gibi erişime yönelik becerilere sahip olmadıkları ortaya çıkmaktadır (Tablo 4.9). Çalışmanın hipotezlerinden *"Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların arşiv kaynaklarına erişim konusundaki bilgi ve becerilerinin eksik olduğu düşünülmektedir.*" yargısının doğruluğu kanıtlanmıştır.

- Katılımcıların arşiv kaynaklarını kullanmaya yönelik becerileri test edildiğinde doğru ve yanlış yanıtlama oranlarının birbirlerine çok yakın olması (Tablo 4.10) katılımcıların arşiv kaynaklarını kullanma becerilerinin orta seviyede olduğu sonucuna varılmaktadır. Çalışmanın *"Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların arşiv kaynaklarını*

kullanma becerileri yetersizdir." şeklindeki hipotezinin yanlış olduğu ortaya çıkmaktadır.

- Katılımcıların arşiv kaynaklarını değerlendirmelerine yönelik becerilerinin test edilmesi amacıyla sorulan soruların yanlış yanıtlama oranları doğru yanıtlama oranlarına göre daha yüksektir. Katılımcıların arşiv kaynaklarını kullanmaya yönelik becerilerinin eksik olduğu görülmektedir. Becerilerinin eksik olmasının ise arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik her hangi bir eğitim almadıklarından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. "*Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcılar arşiv kaynaklarının değerlendirilmesi hakkında yeterli bilgiye sahip değildirler.*" hipotezinin doğruluğu kanıtlanmıştır.

- Bütün bilgi kaynaklarında olduğu gibi arşiv kaynaklarının da atıf ve göndermelerinin yapılması, bibliyografik künyelerinin oluşturulması, arşiv kaynaklarının ve arşivlerin kullanım kural ve prosedürlerini bilme durumlarının söz konusu olduğu etik ve yasal kurallar okuryazarlık için oldukça önemlidir. Çalışmada katılımcıların arşiv kaynaklarını etik ve yasal kullanım hakkındaki bilgi ve becerilerinin çok düşük olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Çalışmanın "*Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcılar arşiv kaynaklarındaki bilgiye erişirken, elde ederken ve kullanırken uyulması gereken etik ve yasal kurallar hakkında bilgi sahibi değildirler*." şeklindeki hipotezinin doğruluğu kanıtlanmıştır.
- Katılımcıların arşiv okuryazarlığı becerilerinin tespit edilmesine yönelik sorulan soruları çoğunlukla yanlış yanıtladıkları görülmektedir. Katılımcıların arşiv okuryazarlığı becerilerinin eksik olduğu sonucuna varılmaktadır. Çalışmanın hipotezlerinden olan "*Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların arşiv okuryazarlığı becerilerine sahip olmadıkları düşünülmektedir.*" yargısının doğruluğu kanıtlanmaktadır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda arşiv kaynaklarının kullanımına ilişkin dikkat çekme ve arşiv okuryazarlığı becerilerin kazandırılmasına yönelik öneriler aşağıdaki gibidir.

- Arşiv kaynaklarını etkili ve doğru şekilde bilme, erişme, değerlendirme ve kullanmayı kapsayan arşiv okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasına yönelik eğitimler verilmelidir. Eğitimlerin içeriklerinde birincil ve ikincil kaynakların ayrımına yönelik bilgiler detaylandırılmalıdır.
- Arşiv okuryazarlığı eğitimlerine katılan kullanıcıların, arşivlerin işleyişini ve arşiv kaynaklarının kullanımını uygulamalı olarak görme imkanı sağlamak amacıyla arşiv okuryazarlığı eğitimlerine arşiv ziyareti de eklenmelidir.
- Arşivlere kaynak taraması için gelen arşiv kullanıcılarına arşiv kaynaklarını yerinde kullanma deneyimini yaşatmak için uygun ortam sağlanmalıdır. (Arşiv kural ve prosedürleri çerçevesinde)
- Arşiv kaynaklarını içerisinde barındıran kurumların arşiv kaynaklarının kullanıma yönelik yer, zaman ve bütçe gibi sınırlamalar olmaksızın web tabanlı eğitimlerin verilmesi büyük fayda sağlayacaktır.
- Arşiv kaynaklarının kullanıcılarına ulaşması ve kullanıcıların ilgisini çekmek amacıyla arşivler tarafından arşiv pazarlaması uygulamalarının yapılması da iyi yönde etkiye sebep olacaktır.
- Üniversite kütüphaneleri tarafından bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasına yönelik verilen eğitimlerin yanında arşiv okuryazarlığı eğitimlerinin de verilmesi öğrenciler ve akademisyenler açısından önemli derecede fayda sağlayacaktır.
- Arşiv kaynaklarının kullanımının arttırılması ve tanıtımının yapılması amacıyla reklam ve tanıtım faaliyetlerinde arşiv kaynakları kullanılabilir.
- Görsel ve işitsel arşiv kaynakları öğrenmeyi hızlandırma ve eğlenceli hale getirmek amacıyla ders içeriklerinde kullanılabilir.
- Arşiv kaynakları teknolojinin etkisi ile birlikte elektronik ortamda üretilmeye ve elektronik ortama aktarılmaya başlanmıştır. Arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik verilecek olan eğitimlerin içeriklerine web okuryazarlığı ve bilgisayar okuryazarlığı kavramlarına ait becerilerin de eklemesi gereklidir.
- Arşiv okuryazarlığı standartlarının belirlenmesi amacıyla mesleki dernek ve kuruluşlar, arşivciler, kütüphaneciler ve akademisyenlerden oluşan bir topluluğun kurulmasında büyük fayda sağlanacaktır.

- Akademisyenler tarafından arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik ödev ve çalışmaların sıklıkla verilmesi öğrencilerin arşiv kaynaklarını kullanma becerilerini olumlu anlamda etkileyecektir.

Geçmiş ile gelecek arasındaki bağın kurulması konusunda fazlaca öneme sahip olan ve kültürel miras ürünlerinden olan arşiv kaynaklarının bilimsel araştırmalarda kullanılması oldukça önemlidir. Arşiv kaynakları ve diğer bilgi kaynakları arasındaki farklılıklar arşiv kaynaklarını kullanma becerisini de etkilemektedir. Arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik becerilerin de kullanıcılara kazandırılması gerekmektedir. Çalışma sonucunda da arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik olan arşiv okuryazarlığı eğitimlerinin ne kadar gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tarih ve Türk Dili Edebiyatı bölümü mezunları arşiv kaynaklarının kullanıcı konumdadır. Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü mezunları ise kullanıcıların arşiv kaynakları ile ilgili bilgi ihtiyacını karşılamakla görevli bilgi merkezi çalışanları olacaktırlar. Arşiv okuryazarlığı eğitimleri, arşiv kaynaklarını lisans eğitimlerinde ve mesleki hayatlarında kullanacakları düşünülen Tarih ve Türk Dili Edebiyatı bölümlerinin yanı sıra Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinde de verilmelidir. Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü ders programları incelendiğinde "Bilgi okuryazarlığı", "Osmanlı arşivleri" ve "Araştırma yöntemleri" derslerinin olduğu görülmektedir. Ders programına arşiv okuryazarlığı hakkında bilgilerin verileceği bir dersin de eklenmesi önerilmektedir. Arşiv okuryazarlığı becerilerine sahip bilgi merkezi çalışanlarının; kurumlarında arşiv okuryazarlığı eğitimleri vereceği, içerikler oluşturacağı ve kullanıcı ihtiyaçlarının karşılanması konusunda daha etkili hizmet verecekleri düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Acun, F. (2007). Görsel verilerde kadın imajı (1923-1960) . *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 2007 (16), 91-112.

Acun, F. (2012). Yakın dönem tarihinin ortaöğretimde öğretimi: problemler ve öneriler. *Turkish History Education Journal*, 1 (1), 32-55.

Allison, A. E. (2005). *Connecting undergraduates with primary sources: a study of undergraudate instruction in archives. manuscripts and special collections.* (Yüksek lisans tezi). University of North Texas, ABD.

Archer, J., Hanlon, A. ve Levine, J. A. (2009). Investigating primary source literacy. *Journal of Academic Librarianship, 35*(5), 410-420.

Arıkan, R. (1995). *Araştırma teknikleri ve rapor yazma.* Ankara: Tutibay Yayınları.

Arlı, M. ve Nazik, H. (2003). *Bilimsel araştırmaya giriş.* Ankara: Gazi Kitabevi.

Aziz, A. (2008). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Balcı, A. (1997). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler.* Ankara: Bilgisayar Yayıncılık.

Baş, İ. (2019). Eski medeniyetlerden bugüne arşivin önemi ve günümüzde arşivcilik hizmeti veren Türk arşivleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10*(1), 76-95.

Baş, İ. (2019). Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de arşivlerin oluşumu ve Türk arşivlerinde araştırma hizmetleri. *Atatürk Yolu Dergisi*, (64), 39-68.

Binark, İ. (1980). *Arşiv ve arşivcilik bilgileri.* Ankara: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı.

Birinci, H. G. (2007). Tarihçilerin bilgi arama davranışları. *Türk Kütüphaneciliği, 21*(1), 29-44.

Carini, P. (2009), Archivists as educators: Integrating primary sources into the curriculum. *Journal of Archival Organization*, 7, 41-50.

Carini, P. (2016). Information literacy for archives and special collections: Defining outcomes. *Libraries and the Academy, 16*(1), 191-206.

Daniels, M. ve Yakel, E. (2013). Uncovering ımpact: The ınfluence of archives on student learning. *The Journal of Academic Librarianship*, (39), 414-422.

Danies III, J. G. ve Nimer, C. L. (2015). In search of primary source literacy: Opportunities and challenges. *RBM: A Journal of Rare Books, Manuscripts, and Cultural Heritage,* 16(1), 19-34. 16.04.2020 tarihinde http://rbm.acrl.org/index.php/rbm/article/view/433/433 adresinden erişildi.

Demir, F. A. (2009). *Değişen dünya da arşivlerin farklı amaç ve uygulamalarına bir bakış: Geleceğin arşivciliğine öngörüler.* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi

Doğru, M. S. ve Arıkan, A. (2019). Gösterge bilimsel açıdan fotoğraf incelemesi: Pulitzer ödüllü savaş fotoğrafları. *Erciyes İletişim Dergisi*, *6*(2), 913-928.

Duff, W., Craig, B. ve Cherry, J. (2004). Finding and using archival resources: A Cross-Canada survey of historians studying Canadian history. *Archivaria, 58,* 50-80. 13 Mart 2020 tarihinde https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12478/13590 adresinden erişildi.

Hensley, M. K., Murphy, B. P. ve Swain, E. D. (2014). Analyzing archival intelligence: A Collaboration between Library Instruction and Archives. *Communications in Information Literacy, 8*(1), 96-114.

Kaptan, S. (1973). *Bilimsel araştırma teknikleri.* Ankara: Rehber Yayınları.

Karakaş, S., Rukancı, F. ve Anameriç, H. (2009). Belge yönetimi ve arşiv terimleri sözlüğü. *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.* "https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/eskisiteden/yayinlar/genel-mudurluk-yayinlar/belge_yonetimi_ve_arsiv_terimleri_sozlugu.pdf"

Kurbanoğlu, S. S. (2004). *Kaynak gösterme el kitabı.* Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği Yayınları. Ankara: ÜNAK.

Kurbanoğlu, S. ve Akkoyunlu, B. (2001). Öğrencilere bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması üzerine bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(21).

Kurbanoğlu, S. ve Akkoyunlu, B. (2001). Öğrencilere bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması üzerine bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 21, 81-88.

Morris, S., Mykytiuk, L. J. ve Weiner, S. A. (2014). "Archival literacy for history students: Identifying faculty expectations of archival research skills", *The American Archivist, 7*(2), 394–424.

Muhafazasına lüzum kalmayan evrak ve malzemenin yok edilmesi hakkında kanun hükmünde kararnamenin değiştirilerek kabulü hakkında kanun. (1988). *T.C. Resmî Gazete*, 3473. (04.10.1988).

Özcoşar, İ. (2018). *"Arşiv araştırmalarında etik", sosyal bilimlerde etik sorunlar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Polat, C. (2019). Kültürel miras kurumu arşivlerin etkin kullanımında ve kültürel belleğin korunmasında yetkinlik: Arşiv okuryazarlığı. Oruç, H., Yıldırır, M., ve Kadıoğlu, S. (ed.). 2. Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresi. 20-24 Kasım 2017, İstanbul. Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi Başkanlığı.

Rukancı, F. (2009). Arşiv belgelerimizin uluslararası önemi. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika çalışmaları bildirileri: Müzeler. Arşivler, Kütüphaneler, Yayınevleri, Telif Hakları: 10-15 Eylül 2007, Ankara. Ankara: Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Kurumu.

Vilar, P. ve Šauperl, A. (2017). Archivists about students as archives users. *Information research,* 22(1).

Weiner, S. A., Morris, S. L. ve Mykytiuk, L. J. (2015). Archival literacy competencies for undergraduate history majors. *The American Archivist, 78*(1), 154-180.

Yakel, E. (2004). Archives and manuscripts information literacy for primary sources: Creating a new paradigm for archival researcher education. *OCLC systems services: İnternational Digital Library Perspectives.* 20(2), 61-64.

Yakel, E. ve Torres, D. A. (2003). AI: Archival intelligence and user expertise. *The American Archivist, 66*(1), 51–78.

İnternet Kaynakları

ALA (1989). Presidential committee on information literacy: Final report. 04.06.2020 tarihinde http://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/presidential adresinden erişildi.

American Library Association. guidelines for primary source literacy, (2018). 06.05.2019 tarihinde https://www.ala.org/acrl/sites/ala.org.acrl/files/content/standards/Primary%20Source%20Literacy2018.pdf adresinden erişildi.

Amerikan Library Association. Information literacy competency standards for higher education (yüksek öğretim için bilgi okuryazarlığı standartları). 15.03.2020 tarihinde https://alair.ala.org/bitstream/handle/11213/7668/ACRL%20Information%20Literacy%20Competency%20Standards%20for%20Higher%20Education.pdf?sequence=1&isAllowed=y_adresinden erişildi.

Arşiv hizmetleri hakkında yönetmelik (2019, Ekim 18). *Resmi Gazete* (Sayı: 30922). 06.07.2020 tarihinde http://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/mevzuat/arsivhizmetleri.pdf adresinden erişildi.

Arşiv okuryazarlığı. GPAS (Arşiv araştırmaları yüksek lisans programı) müfredatı) 03.02.2021 tarihinde https://www2.archivists.org/prof-education/graduate/gpas/curriculum adresinden erişildi.

Beaufort county community college library. Primary & secondary sources birincil ve ikincil kaynaklar). (2021, Temmuz). 15.02.2020 tarihinde https://beaufortccc.libguides.com/c.php?g=1004187&p=7273306 adresinden erişildi.

California State University Meriam Library. Primary source literacy instruction modules (Birincil kaynak okuryazarlığı eğitim modülleri).(2019). 20.05. 2020 tarihinde https://library.csuchico.edu/ adresinden erişildi.

College of Charleston, Primary source literacy (2020). 15.05.2021 tarihinde https://libguides.library.cofc.edu/c.php?g=392008&p=2662580 adresinden erişildi.

Ithaca College Library. Primary and secondary sources (Birincil ve ikincil kaynaklar). 12.03.2020 tarihinde https://library.ithaca.edu/r101/primary.php adresinden erişildi.

İSAR Vakfı. Arşiv okuryazarlığı. 05.06.2020 tarihinde https://bulten.isar.org.tr/2018/11/arsiv-okur-yazarligi-teori-ve-uygulama/ adresinden erişildi.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2013). İdris Bostan arşivi, 05.06.2020 tarihinde https://aregem.ktb.gov.tr/TR-50182/2013-piri-reis-dunya-haritasi-1513nin-500yili.html adresinden erişildi.

New South Wales University. Primary and secondary sources (2021). 25.02.2021 tarihinde https://www.library.unsw.edu.au/study/information-resources/primary-and-secondary-sources#:~:text=Primary%20sources%20provide%20a%20first,they%20can%20share%20new%20information.&text=Secondary%20sources%20involve%20analysis%2C%20synthesis,or%20evaluation%20of%20primary%20sources adresinden erişildi.

New York University Library. Primary sources (Birincil kaynaklar). (2021, Mayıs). 15.02.2020 tarihinde https://guides.nyu.edu/primary/primary-sources/archives adresinden erişildi.

Santiago Canyon College. Primary sources on the web (Web'deki birincil kaynaklar).(2016,Eylül). 15.01.2021 tarihinde https://sccollege.edu/Library/Pages/Primary-Sources.aspx adresinden erişildi.

Society of American Archivists. Arşiv araştırmaları yüksek lisans eğitimi. 03.02.2021 tarihinde https://www2.archivists.org/prof-education/graduate/gpas/administration adresinden erişildi.

South California University. Primary source literacy (Birincil kaynak okuryazarlığı) (2021). 10.04.2021 tarihinde https://libraries.usc.edu/collection/primary-source-literacy adresinden erişildi.

Texsas University. Primary source literacy (Birincil kaynak okuryazarlığı). (2021). 06.04.2020 tarihinde https://guides.lib.utexas.edu/toolkit/primarysources adresinden erişildi.

The Gilder Lehrman Institute of American history 04.02.2021 tarihinde https://www.gilderlehrman.org/history-resources adresinden erişildi.

EKLER

EK 1: Anket Formu

Sayın Katılımcı

LÜTFEN BU DOKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Sizi Nuray Yiğittir tarafından yürütülen "Arşiv Kaynaklarının Bilimsel Araştırmalardaki Yeri ve Arşiv Okuryazarlığı (Çankırı Karatekin Üniversitesi Örneği)" başlıklı **araştırmaya** davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkında sahipsiniz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen **formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek kişisel bilgiler tamamen gizli tutulacak ve yalnızca araştırma amacı ile kullanılacaktır.

1. Cinsiyetiniz?

    a. Kadın b. Erkek

2. Bölümünüz?

    a. Tarih b. Türk Dili ve Edebiyatı

3. Öğrenim türünüz?

    a. 1. Öğretim b. 2. Öğretim

4. Proje ödevlerinizi ya da bitirme tezlerinizi hazırlarken arşiv kaynaklarını kullanır mısınız?

    a. Evet b. Hayır

5. Arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik herhangi bir eğitim aldınız mı?

    a. Evet b. Hayır

6. Aşağıdakilerden hangisi birincil bir kaynaktır?

    a. Lale Devri hakkında yazılmış bir köşe yazısı

    b. Lale Devri'nde geçen bir roman

    c. Lale Devri sosyal hayatına dair bir dergi makalesi

    d. Lale Devri sanatçılarının günlükleri

    e. Lale Devri üzerine yazılmış bir tarih kitabı

7. Aşağıdakilerden hangisi arşiv kaynaklarının özelliklerinden değildir?

    a. Arşiv kaynakları gerçek veya tüzel kişilerin çeşitli faaliyetleri sonucunda ortaya çıkmıştır.

    b. Arşivlerde bulunan kaynaklar eşsiz ve değerli kaynaklardır.

    c. Arşiv dermelerinin büyük çoğunluğunu ikincil kaynaklar oluşturmaktadır.

    d. Arşiv kaynakları tarihi, kültürel, sosyal, hukuki ve siyasi açıdan önemli kaynaklardır.

    e. Arşiv kaynakları eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmelidir.

8. Aşağıdakilerden hangisi arşivleri diğer bilgi merkezlerinden ayıran özelliklerden biri değildir?

    a. Arşiv terminolojisi

    b. Arşiv kaynaklarının oluşum özellikleri

    c. Arşiv kaynaklarının kullanım özellikleri

    d. Arşiv kural ve prosedürleri

    e. Arşivlerin elektronik kaynakları

9. Bir fotoğrafın bibliyografik künye bilgisi verilirken hangi öğelerin bulunması gerekmektedir?

    a. Erişim adresi, fotoğrafçının soyadı, web sitesi adı, eser adı, eser türü, erişim tarihi

    b. Fotoğrafçının adı soyadı, eser adı, eser türü, çekim tarihi, web sitesi adı, erişim tarihi, erişim adresi

    c. Erişim tarihi, eser adı, web sitesi adı, eser türü, çekim tarihi, erişim tarihi, erişim adresi, fotoğrafçının adı soyadı

    d. Fotoğrafçının adı soyadı, eser adı, çekim tarihi, web sitesi adı, erişim adresi

    e. Eser adı, fotoğrafçının soyadı, erişim adresi, çekim tarihi, erişim tarihi, eser türü

10. Arşiv kaynaklarına erişmek için aşağıdaki kaynaklardan hangisi kullanılmaz?

    a. Kataloglar

    b. Dizinler

    c. Rehberler

    d. Sözlükler

    e. Veri tabanları

11. Aşağıdakilerden hangisi arşiv kaynaklarını değerlendirirken dikkat edilmesi gereken unsurlardan değildir?

    a. Dönemin şartlarına göre değerlendirmek

    b. İkincil kaynaklara bakarak bilginin doğruluğunu teyit etmek

    c. Tarihsel bağlamla ilişkilendirmek

    d. Eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmek

e. Kaynağı sayfa sayısına göre değerlendirmek

12. Aşağıdakilerden hangisi arşivlerde araştırma yapmak için bilinmesi gereken kavramlardandır?

    a. Dewey onlu sınıflama sistemi

    b. Seri, fon ve dosya numarası

    c. Cutter numarası

    d. LC sınıflama sistemi

    e. Evrensel onlu sınıflama sistemi

13. Aşağıdakilerden hangisi arşiv kaynaklarına ulaşılabilecek bir kurum değildir?

    a. Milli Kütüphane Başkanlığı Kütüphanesi

    b. Milli Savunma Bakanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Arşivi

    c. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi

    d. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

    e. Çankırı Karatekin Üniversitesi Kütüphanesi

14. Aşağıdakilerden hangisi ikincil bir kaynaktır?

    a. I. Dünya Savaşı üzerine yazılmış bir ders kitabı

    b. TBMM başkanının 25. yasama dönemi açılış konuşması

    c. Suriyeli göçmen bir ailenin fotoğrafı

    d. Çanakkale Savaşı sırasında bir komutan tarafından tutulan günlük

    e. Martin Luther tarafından kilise duvarına asılan metin

15. Tarih bilgisinin yazılı olduğu yerin yırtılmasıyla birlikte tarihi hakkında bilgi bulunmayan el yazmasının tarihinin doğrulanabilmesi için hangi yöntemin uygulanması doğru değildir?

a. Kaynağın kağıt türünü inceleme

b. Tarihsel ilişki kurma

c. Kullanıldıysa kaynağın süsleme tekniklerini inceleme

d. Kaynağın yazı türünü inceleme

e. Kaynağın dilini inceleme

16. Devlet Arşivleri Başkanlığı'nın web sitesinde belge taraması yaparken site uzantısının seçeneklerden hangisi olması beklenir?

a. com.

b. mil.

c. org.

d. gov.

e. edu.

17.

I. Devlet Arşivleri Başkanlığı'nın web sitesinde belge taraması yapmak
II. Araştırma yapmak için araştırma konusu seçmek
III. Kaynaktan elde edilen bilgiyi etik ihlali yapmadan atıf ve göndermelerini yapmak
IV. Kaynağın kim tarafından, ne zaman, nerede ve ne amaçla oluşturulduğu tespit etmek
V. Gerekli ise kaynağın transkripsiyon işlemini yapmak
VI. Gerekli prosedürlere uyarak belgeyi temin etmek

Yukarıdaki seçenekleri işlem sırasına uygun olarak sıralayınız?

a. II, VI, III, I, IV, V
b. V, III, I, IV, VI, II
c. II, I, VI, V, IV, III
d. III, I, V, VI, IV, II
e. III, I, IV, II, V, VI

18. Aşağıdakilerden hangisi arşiv kaynaklarının kullanımının kişilere sağladığı faydalar arasında yoktur?

    a. Farklı bakış açısı kazandırma

    b. Keşfetme ve araştırma isteği uyandırma

    c. Eleştirel düşünme becerisini geliştirme

    d. Konuşma yetisini güçlendirme

    e. Yorumlama yeteneğinin geliştirme

19. Sözleşme, anayasa ve mahkeme kayıtları gibi yazılı kaynakların kullanımına ilişkin aşağıdaki yorumlardan hangisi yapılamaz?

    a. Kaynağın yer bilgisine rahatlıkla ulaşılabilir.

    b. Dili resmi olacağından rahatlıkla anlaşılabilir.

    c. Resmi kayıtlar olduğu için güvenilirliğinden şüphe duyulmaz.

    d. Kaynağın zaman bilgisine rahatlıkla ulaşılabilir

    e. Kaynağı oluşturan kişinin duygu ve hislerine rahatlıkla ulaşılabilir.

20. Arşiv kural ve prosedürlerinden hangisi yanlıştır?

    a. Arşiv kaynakları ödünç verilemez.

    b. Gizli kabul edilmiş ve halen gizliliği devam etmekte olan kaynaklar kullanılamaz.

    c. Kaynaklar fotoğraf çekerek çoğaltılabilir.

    d. Tasnifi tamamlanmamış ve hasar görmüş kaynaklar kullanıcı ile paylaşılamaz.

    e. Arşivin uygun gördüğü sayıda belge talep edilebilir.

21. Yapılan araştırmalarda alıntı yapma ve kaynak gösterme işlemlerinin yapılmasının **en temel nedeni** nedir?

a. İntihal tespit programlarında intihal oranının düşük çıkması

b. Türk Ceza Kanunu'na göre zorunlu olması

c. Akademik dürüstlük ilkesine uyma

d. Araştırmayı kullanan diğer araştırmacıların kullanılan kaynaklara kolaylıkla ulaşabilmesi

e. Bilgi hırsızlığı yapmama

22. Aşağıdaki seçeneklerden hangisi kaynağın içeriği açısından değerlendirilirken dikkat edilmemesi gerekenlerdendir?

a. Kaynağın kim tarafından oluşturulduğu

b. Kaynağın oluşturulduğu yer, coğrafya

c. Kaynağın boyutu ve yapı malzemesi

d. Kaynağın oluşturulma amacı ve neye hizmet ettiği

e. Kaynağın oluşturulma zamanı

23. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ilgili araştırma yapan bir araştırmacı, kanun metninin orijinal sürümünü aşağıdaki arşivlerin hangisinde bulması mümkündür?

a. TBMM Arşivi

b. Milli Kütüphane Başkanlığı Arşivi

c. Milli Savunma Bakanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Arşivi

d. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

e. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi

24. Soy ağacı ile ilgili araştırma yapmak için hangi arşiv seçilmelidir?

a. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

b. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Arşivi

c. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi

d. Milli Savunma Bakanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Arşivi

e. Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi

25. Hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığımız bir fotoğraf karesini değerlendirirken aşağıdaki sorulardan hangisinin sorulması uygun değildir?

a. Tanınmış kişi/kişiler var mı?

b. Fotoğrafı çeken kişinin mesleği nedir?

c. Yer ve zaman ilgili bilgi veren herhangi bir obje var mı?

d. Fotoğrafta insanlar varsa ne yapıyorlar?

e. Fotoğraf hangi amaçla çekilmiş olabilir?

26. Arşivlerle ilgili bilgilerden hangisi yanlıştır?

a. En son işlem tarihi üzerinden 20 yıl geçen kaynaklar araştırmaya açılır.

b. Tasnif işlemi yapılmayan kaynaklar araştırmaya açılmaz.

c. Arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik çeşitli sınırlandırmalar vardır.

d. Arşiv kaynaklarının fotokopisi, mikrofilmi veya elektronik sürümü kullanıcılara sunulur.

e. Yararlanılamayacak derecede hasara uğramış kaynaklar kullanıma sunulmaz.

27. Halil Dikmen tarafından resmedilen "İstiklal Savaşı'nda Mermi Taşıyan Kadınlar" isimli eserle ilgili yorumlardan hangisi yapılamaz?

a. Eserde resmedilen kadınların kılık ve kıyafetleri dönemi yansıtmamaktadır.

b. Eserdeki kişilerin fazlaca gergin ve telaşlı oldukları görülmektedir.

c. Yanlarında küçük bir erkek çocuğunun olması yetişkin erkeklerin savaşta olduğunu kanıtlar niteliktedir.

d. Kadınların ve hayvanların yorgun oldukları görülmektedir.

e. Kadınların kıyafetlerine ve coğrafi şartlara bakılacak olursa kış mevsiminin yaşanmadığı açıktır.

28. Aşağıdaki kaynaklardan hangisi araştırma yapmaya uygundur?

a. Eksik sayfaları olan bir kaynak

b. Serisinin devamı olmayan bir kaynak

c. Yer ve zaman bilgisi eksik bir kaynak

d. Yazısı hasar görmüş bir kaynak

e. Çeşitli haşeratlar tarafından tahrip edilmiş bir kaynak

29. Bir arşiv belgesinin bibliyografik künye bilgisi verilirken hangi öğelerin bulunması gerekmektedir?

a. Belge tarihi, arşiv adı, yayın tarihi, yayına hazırlayan, yayın yeri, kaynağın bulunduğu defter adı

b. Yayın tarihi, kaynağın bulunduğu defter adı, yayına hazırlayan, yayın yeri, belge tarihi

c. Belge tarihi, arşiv adı, yayına hazırlayan, yayın yeri, kaynağın bulunduğu defter adı

d. Kaynağın bulunduğu defter adı, belge tarihi, arşiv adı, yayın tarihi, yayın yeri

e. Yayın tarihi, kaynağın bulunduğu defter adı, arşiv adı, yayın yeri, yayına hazırlayan

30. Aşağıdakilerden hangisi araştırmada kullanılan bir posterin bibliyografik künyesini hazırlanırken ihtiyaç duyulan öğelerden değildir? (Ör. akademik toplantılarda sunulan poster bildirileri)

a. Posterin adı

b. Posterin sunulduğu toplantının tarihi

c. Posteri hazırlayan

d. Posterin sunulduğu toplantının saati

e. Posterin sunulduğu toplantının yeri

EK 2: Etik Kurul Değerlendirme Formu

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ ETİK KURUL DEĞERLENDİRME FORMU

Toplantı No:	2020/189
Karar No:	189
Araştırmanın Yürütücüsü:	Nuray Yiğittir
Araştırmanın Başlığı:	Arşiv Kaynaklarının Bilimsel Araştırmalardaki Yeri ve Arşiv Okuryazarlığı: Tarih ve Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğrencileri
Kurula Geldiği Tarih:	29.02.2020
Kurulda İncelendiği Tarih:	14.02.2020
Karar Tarihi:	05.03.2020
Kurul Görüşü:	Başvuru Kabul Edilmiştir.

SONUÇ:

Kabul. Araştırmanın/Projenin uygulanabilirliği konusunda bilimsel araştırmalar etiği açısından bir sakınca yoktur.

Başkan
Prof. Dr.
Murat ARI

Üye
Prof. Dr. Ali YİĞİT

Üye
Doç. Dr. Ela CANBOLAT

Üye
Dr. Öğr. Üyesi
Haydar KOÇ

Üye
Dr. Öğr. Üyesi İlknur GÖL

Üye
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim
AKYOL

Üye
Avukat Mehmet ÇAKMAK

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	0000-0002-7134-7541
Adı Soyadı	Nuray TOY
Doğum Yeri	
Doğum Tarihi	

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Bilgi ve Belge Yönetimi

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	Kültür ve Turizm Bakanlığı
Görevi/Pozisyonu	Kütüphaneci
Tecrübe Süresi	1 yıl 6 ay

İLETİŞİM

E-mail	nurayyigittir@gmail.com